EDWARD BULWER LYTTON

POSLJEDNJI DANI POMPEJA

SA SLIKAMA

HRV. KNJIŽARA J. MERHAUT, ZAGREB, MAROVSKA UL. 23.

Zgb, 1./VII. 922.

POSLJEDNJI DANI POMPEJA

PRIPOVIJEST ZA MLADEŽ

NAPISAO

EDWARD BULWER LYTTON

NJEMAČKI SLOBODNO PRERADIO

PAUL MORITZ, A PREVEO DR. A. J.

SA SLIKAMA

ZAGREB

HRV. KNJIŽARA J. MERHAUT, MAROVSKA UL. 23.

PRISTUP.

Iz povijesti bit će mladom čitatelju poznato, da su godine 79. p. K. za vladanja cara Tita, provalom Vezuva zasuti kampanski gradovi Herkulanum, Pompeji i Stabije. Iskopine, što su u današnje doba preduzete naročito u Pompejima, dopuštaju nam, da si stvorimo živu sliku o tome, kako je izgledao stari rimski grad i kakav je bio život u njemu. Kako se u ovoj pripovijesti priča, nalazila se je igara željna svjetina upravo u amfiteatru, kadli se iznenada potresla zemlja i vatreno brdo stalo rigati silne mase pepela, pijeska i užarenoga kamenja, koje su sve zakrile jednomjernim pokrovom i sačuvale za poznija stoljeća.

Bujna mašta britskoga pripovjedača, po kojemu smo priredili ovu pripovijest, našla se je u oči pompejanskih iskopina potaknuta, da još jedamputa napuči opustjele ulice tog drevnog grada, da opeta podigne ruševine hramova, državnih zgrada i stanova ljudskih, da nanovo oživi uzdržane još lješine ljudske, da premosti jaz od osamnaest stoljeća i grad mrtvih privede iznova u život. Ovakovo poduzeće činilo mu se vrijednim truda, jer vrijeme i mjesto pružali su toliko toga, što je moglo pobuditi radoznalost čitatelja kao i pobuditi njegovo saučešće. Ta dogadjaj zbio se je u prvom stoljeću naše religije — kad je rimska naobrazba bila na vrhuncu — pripovijest se dogadja na mjestima, kojima nam noga još stupa — a katastrofa sama, jedna je od najstrašnijih, što ju znademo iz starine.

U koliko je zasuti grad bio iskopan, same su iskopine upućivale na osobe i karaktere, koji nam u našoj pripovijesti dolaze pred oči. Napola grčka kolonija Heraklova, gdje su se toliki grčki običaji pomiješali sa

italskim navikama — stvorila je tipove Glauka i Ione. Bogoslužje Izidino, njen hram i varavo njeno proročište, trgovina Pompeja sa Aleksandrijom, veza Sarna sa Nilom, dovode pred nas Egipćanina Arbacesa, nitkova Kalena i žarkoga Apecidesa. Borbe iskrslog kršćanstva sa poganskim bogovima, stvorile su revnitelja Olinta, a opaljena polja Kampanije, od starine ozloglašena kao pozorište raznih čarolija, iznesoše vješticu vezuvsku. Mrak onaj napokon, što je slijedio iza provale Vezuva i koji je u tolikoj mjeri spriječio bijeg pučanstva, doveo je pisca na misao, da uvede u pripovijest slijepu Nidiju, koja se je privikla na tamu, morala najbolje snaći i najlaglje put svoj naći.

I tako su sve glavne osobe naše pripovijesti naravne tvorevine onoga doba i onoga mjesta, kao što su i dogadjaji u skladu sa biti tadanjega društva. Ta nijesu to samo navike dnevnoga života, gozbe, trgovački promet, igre, poznata raskoš starih naroda, radi kojih se je prošlost izvlačila na svijetlo — već su jednako važne i od višega interesa strasti, zločini, i sudbina koja je pratila one sjene, koje su ovdje privedene životu.

POGLAVLJE PRVO.

POD JUŽNIM NEBOM.

Podvečer, kad je zahladilo, talasao se je ko obično, na Via Domitiana, jednoj od glavnih ulica pompejanskih, šarolik i bučan svijet. Kola, jahači, šetaoci, trhonoše, zvončići na konjskoj ormi, glasovi izvikača što no su nudjali svoju robu, pravili su zaglušnu upravo buku. Domaće i inozemne nošnje, po kojima si lako mogao raspoznati časnoga činovnika, stasitog vojnika, marnog trgovca, ozbiljnog svećenika, vjetrogonjastog kicoša, vidjale i mješale se tude u svim bojama. Ta Pompeji bili su miniaturna slika kulture tadanjega doba. U uzanom okviru njegovih zidina nalazio si svake vrsti darova, što ih je raskoš pružala bogatstvu. U njegovim ljepušastim i sjajnim trgovinama, njegovim malim palačama, njegovim kupkama, njegovom forumu, njegovom kazalištu, njegovom cirku, u žustrosti ali pokvarenosti, u istančanosti ali nećudorednosti njegova pučanstva, vidio si umanjeni odraz čitave države. Bio je to model rimskoga carstva, koji je modernome svijetu, kad ga je iskopao iz pepelnog mu groba, izvabio poklik: »Pod suncem nema ništa nova!«

Tko je htio da u onoj uličnoj vrevi promatra ljude i njihovim se pogledom nasladjuje, našao je zabave na pretek, — ali u ovaj par pobudila su kićena, dvima plemenitim konjima potpregnuta kola, osobitu pozornost, pače općenito udivljenje. Na vanjskoj strani kola vidjali se brončani relifi iz olimpijskih igara, izvedeni majstorskom rukom — a konji, za koje se je činilo, da im vitke noge preziru tlo i da lebde regbi u zraku, zastali bi ipak na najmanji dodir upravljača kola, koji je stojao iza mladog vlasnika kočije, nepomični, kao

da su se iznenada okamenili. Vlasnik kočije sâm, bio je mladić vitkog, krasnog, jednomjernog tjelesnog rasta, kakav si atenski kipari uzimahu za uzor; grčko njegovo podrijetlo još se je više odražavalo u lakim, kovrčastim uvojcima i u potpunoj harmoniji crta njegova lica. Njegova tunika žarila se u najbogatijem šaru tirske boje, a spone, kojima je bila pričvršćena, sjajile se od smaragda. Oko vrata nosio je zlatan lanac, na grudima svijen u zmijsku glavu, kojoj je iz ralja visio velik, umjetnički izradjen prsten pečatnjak. Rukavi tunike bili su široki i zlatnim resama opšiveni. Pojas, urešen arabeskama, a od iste tvari kao i rese, služio mu je umjesto džepa, da se unj spreme rubac, kesa, pisaljka i pločica za pisanje.

Grk, ili recimo odredjenije — Atenjanin, jer odanle bio je rodom, dade smjesta zaustaviti kola, kad su ga dva mladića — u kojima si na prvi pogled mogao prepoznati otmjene badavadžije, glasno i živahno pozdravila. Oba ta kicoša vidjao si skoro uvijek i svuda zajedno. Uz starijega, krepčega, po imenu Klodija, strastvenoga okladjivača i kockaša, prilijepio se je onaj drugi, nakindžureni, imenom Lepid poput čička, tako da su ga prijatelji nazvali samo sjenom, pa i jekom, jer si svoje pameti nije previše naprezao, već je premudrost svoga nerazdruživoga druga jednostavno opetovao.

»Ti si nas za sutra pozvao na ručak, dragi Glauko«, nagovori Klodije Atenjanina, »pa nam medjutim časovi puzaju ko kornjače.«

»Da, da, upravo kao kornjače«, nadoveza Lepid.

»Meni se desi upravo obratno«, odvrati Glauko učtivo; »dok smišljam, kako ću svoje vrijedne goste što bolje ugostiti, vrijeme kao da mi leti.«

»Da, da, ta tko se razumije u to bolje od tebe!« primijeti Klodije. »A do male igrice zacijelo će takodjer doći? Hoće li biti veliko društvo?«

»Mnogobrojni gosti?« zapita i sjena.

»Osim vas, samo još nekoliko prijatelja: Pansa, Diomed —«

»I razumije se, ljubimac tvoj Salust,« upane Klodije.

»Evo ga gdje dolazi glavom!« kliknu Lepid.

»Lupus in fabula. Tad smo mi suvišni,« reče Klodije smijući se, našto mu i sjena naškubi lice, prem je inače nerado iskrivljivao crte svoga lica.

Pompejanski blizanci udaljiše se stisnuv Glauku ruku, a ovaj skoči s kola i pozdravi Salusta, mladića svježa, stasita, lijepa vedra čela i otvorena pogleda sa: »Zdravo prijatelju! Upravo sam te htio posjetiti, pa zato ću poslati kola kući, da se s tobom sprodjem. Čuješ li me, Ksanto,« nastavi on, gladeći pri tom konja što mu je bio na dohvatu, »danas je praznik za tebe! Nije li to krasna životinja, Saluste?«

»Kao da potječe od sunčanih konja« odvrati Salust. »I ova krasna potprega dokazuje, kako je naš Glauko mezimče sreće.«

»Budimo zato razboriti i umjereni, da se ne survamo iznenada u nesreću,« primijeti Grk vedrom ozbiljnošću. »Ali prijatelju,« nadoveza on, »onomad mogli smo se tek letimično pozdraviti, pa tako sam ti ostao dužan priču o mojem posljednjem putovanju.«

»S kojega si se povratio kao sretan zaručnik?«

»O čemu, osim tebe jošte nitko ništa ne zna. Potražimo vani uz more hladovito, samotno mjestance; tamo se ljepše čavrlja o takovim stvarima, nego u ovoj bučnoj vrevi.«

»Podjimo samo,« reče Salust, »ja sam potpuno slobodan i nemalo sam znatiželjan na tvoje saopćenje.«

Imajući pred očima spomenuti cilj, švrljahu oba mladića zajedno ulicama. Doskora zakrenuše u onaj predijel gradski, gdje su se redali jedan do drugoga sjajni dućani, urešeni iznutra ukusnim freskama. Iskričavi vodoskoci, koji su bacali u zrak svoju srebrnu pjenu, mnoštvo prolaznika odnosno zastajkujućih, odjeveno većinom u odijelo iz tirskoga skrleta, vesele skupine oko svake privlačive daščare, robovi sa bročanim, lijepo izdjelanim posudama na glavi, mnogobrojne seoske djevojke sa košarama rujnog voća i mirisnog cvijeća, mnogobrojni stupovnici, koji su tome bespo-

slenome svijetu bili ono, što su današnje kavane, ljepušni prodavački šatori, u kojima su stojale na mramornim pločama posude s vinom i uljem, a pred njima sjedala zaštićena od sunca grimiznim ponjavama, zovući umorne na odmor a zijake na lijenčarenje — sve to razveseljavalo je i danas oba, za veseli život tako pristupačna prijatelja, ma da su se toga već toliko i toliko puta nagledali.

U živahnom razgovoru dodjoše kod raskršća trijuh cesta na otvoreni prostor, oko kojega se je sakupio skup ljudi. Upravo ovdje, kado je stupovlje ljepušnoga hrama bacalo svoju sjenu, stojalo je mlado djevojče, držeći u desnoj ruci košaru cvijeća a u lijevoj maleni nastroj na tri žice, pjevajući uz njegove nježne zvukove nesredjenu pjesmu. Kad bi zastala u pjevanju, nudjala je okolo stojećima dražesnim kretom cvijeće svoje na prodaju i koja ta sesterca pala je u njenu košaricu, bilo kao darak za njeno pjevanje, bilo iz saučešća za pjevačicu — jer ova je bila slijepa.

»To je moja uboga Tesalka,« reče Glauko zastav. Otkako sam se povratio u Pompeji, još je nisam vidio. Slušaj, kako joj je ljupko grlo!«

Kad je dovršila pjesmu, kojoj su prisluškivali, kliknu Glauko, proturav se kroz svjetinu i baciv nekoliko srebriša u košaricu: »kiticu ljubica hoću, mala Nidijo. Grlo tvoje zvonkije je no igda.«

Jedva što je slijepica zamijetila dobro joj poznati glas Atenjanina, brzo se obrati prama njemu i zapita: »Dakle si se povratio?«

»Da, dijete moje, tek od nekoliko dana opet sam u Pompejima. Vrt moj treba njege kao i prije — nadam se da ćeš ga sutra posjetiti. I ne zaboravi, u mojoj kući ne smiju ničije ruke da savijaju vijence doli ruke spretne Nidije.«

Djevojče odgovori tek radosnim smiješkom, a Glauko, uzev ljubice, što ih je izabrao, nastavi svoj put.

»Ovo dijete je dakle tvoja štićenica?« zapita Salust.

»Da, uboga ta robinja, zaslužuje svako saučešće. Osim toga moja je zemljakinja; potječe iz zemlje bri-

Grk, dade smjesta zaustaviti kola . . . . .

jega bogova, pod Olimpom stojala joj je koljevka, ona je iz Tesalije.«

»Znadeš li štogod pobliže o njoj? U njenom licu ima nešto osobita, otmjena.«

»Ona je vrlo pametna, kako sam već često primijetio, nježne je ćudi, a zacijelo potječe iz dobre kuće. Slijepa je od poroda. Po svoj prilici, oteo ju je njenima već u najranijoj mladosti koji trgovac robovima, koji od vajkada u Tesaliji tjeraju svoj sramotni obrt, pa tako se ona i ne sjeća svoje domovine. Ovdje su ju prodali nekome Burbu, vlasniku gladiatorske krčme. Kad je ovaj opazio, da su lijepe i jasne oči, koje je platio, bile slijepe, i da ga je prodavaoc prevario, stao je nesretnicu zlostavljati, dok se nije osvjedočio, da mu kao pjevajuća cvjetarica i pletilja vijenaca dnevno zaradjuje pristojnu dobit.

»Začudno je,« reče Salust, »kako se sa svojom palicom sigurno kreće najprometnijim ulicama.«

»Baš pravo čudo!« kliknu Glauko. »Brzo i okretno provlači se kroz najgušće skupine, izbjegava svaku pogibelj i nalazi svoj put kroz najzakučastije ulične zavoje. Pri tom joj dobro dolazi, što pučanstvo za slijepce gaji neko, skoro bih reko praznovjerno počitanje, pa vazda Nidijinim plahim koracima nježnom pažnjom mjesta daje.

Nakon kratke šutnje prihvati Glauko svoga pratioca za rame i reče: »sunula mi miso jedna u glavu! Slijepo djevojče neka nas nije uzaludu srelo. Uza svu svoju tobožnju veselost ipak je izgledala vrlo potištena i bolna, a baš sada znao bi joj gospodaricu, kod koje bi joj, dok živi, moglo dobro biti.«

»Po svoj prilici kod tvoje buduće supruge?« zapita Salust.

»Tome se je lako domisliti,« odvrati Glauko smijući se i pridometne: »Mi izdajemo za svakovrsne trice toliko novaca, a ovdje se može učiniti bogu ugodno djelo — da, da, još danas pokušati ću da ju otkupim!«

— »A ja ću ti pomoći u cijenkanju«, primijeti Salust. Na povratku proći ćemo mimo one zakutne krčme i nadam se, da će nam uspjeti da posao smjesta uredimo.«

POGLAVLJE DRUGO.

TAJINSTVENI EGIPĆANIN.

Pred očima obojice šetalaca puklo je sada sinje i sjajno more, koje kao da se je u ovom krasnom kraju odreklo svojih strahota — jer povjetarce, koje provejava njegovo lice, bilo je tako blago, boje, u kojima se nebo u njemu odrazuje, bile su tako žarke i raznolike, a mirisi koji s kopna dolaze tako miomirisni!

U bistrom zalivu, nasuprot mirnomu i veličajnomu Vezuvu, krstarile su izmedju mnogobrojnih trgovačkih ladja, pozlaćene brodice bogatih Pompejanaca, nerijetko sa glazbom na njima, ribarske ladjice vrvile su amo tamo a u dalekoj daljini vidjali se visoki jarboli brodovlja, koje je stojalo pod zapovjedništvom Plinijevim. Na obali sjedio je Sicilijanac, koji je uz živahne kretnje i gipkim izrazom lica pričao skupini ribara i seljaka čudnu priču o brodolomcima i prijaznim delfinima — priču, kakova se na napuljskom molu, tom modernom susjedu pompejanskog žala, još i danas može čuti.

Glauko potraži sa svojim pratiocem najzabitnije mjestance na žalu; tamo posjedaše prijatelji na malenu klisuru, što no je provirivala iz glatkog kamenja, i udisahu lagodni i hladoviti zračak, koji je tihano strujio nad vodom. Salust zasloni si oči od žarkoga sunca, rukom; Glauko, nasloniv se o ruku, ne bojeći se sunca, tog boga zaštitnika njegovog naroda, čiji sjaj je i njega napunjao poezijom i radošću, poče iza kratke šutnje:

»Znano ti je, moj Saluste, da sam, nakon što sam hvala tvome poznanstvu prenio prebivalište svoje iz Rima u Pompeji i tuj si uredio kuću, odlučio, da se što skorije oženim. Izbor nije bio težak, jer Ione, kćerka našega susjeda u Ateni, bila mi je već odavna po njenim i mojim roditeljima namijenjena za ženu. Prije kratkog vremena pošao sam s ladjom po zaručnicu, o kojoj do-duše od smrti mojih roditelja — bit će tomu već tri godine — nisam više ništa čuo, ali o čijoj sklonosti, da mi postane ženom nisam ni najmanje sumnjati smio. Slušaš li me, Saluste?«

»Pričaj samo dalje,« reče prijatelj, koji je promatrao igru dvaju leptira, »dovle mi je tvoja pripovijest poznata.«

»Dodjoh u Atenu,« nastavi Glauko, »i na moje veliko iznenadjenje nadjoh u Ioninoj kući sve promijenjeno. Uslijed raznih nedaća preselila se cijela obitelj prije godinu dana u Aleksandriju. Bez oklijevanja zaputih se onamo i saznah tamo od svojih zemljaka, da su Ionini roditelji podlegli nekoj zaraznoj bolesti, a ona da je pod tutorstvom bogatoga čovjeka, koji da ju je zajedno s njenim bratom doveo ovamo u Pompeji.«

»Tad je tvoje putovanje bilo skoro izlišno,« nabaci Salust veselo »onako u vjetar, štono se veli.«

»To više,« završi Glauko svoje pričanje, «što sam Ionu doskora pronašao, a ona me primila tako toplo, kao da se nikada ni rastali nismo. No kako sam ju našao u vrijeme, gdje još žaluje za svojim roditeljima, nisam se još mogao pobliže uputiti u sadanje njene prilike.«

»Koje će zacijelo malo odlučivati,« primijeti bezbrižni Salust, »kad si za nju samo siguran. Kako li se veselim, da ju upoznam! Da je tvoja odabranica krasna, umna i plemenite ćudi, razumijeva se samo po sebi.«

Glauko baš je htio da svome prijatelju nešto odvrati, kad li se začu polagan, regbi svečan korak; na štropot što ga je šljunak pod tim koracima prouzročio, okrenuše se oba prijatelja i prepoznaše došljaka.

Bio je to čovjek, moglo mu je biti oko četrdeset godina, visoka uzrasta, suhonjava ali mišičava ustrojstva. Brončana boja njegove kože odavala je istočnjačko podrijetlo crte lica imale su u obrisima svojim nešto grčkoga, osobito podbradak, usnice, čelo i vrat, samo nos nešto je iskočio i bio je uvinut, a tvrde izbočine lične kosti ne dopuštahu one mesnate, pune konture, koje grčkome licu još u muževnoj dobi daju one okrugle lijepe linije mladosti. Njegove oči, velike i crne kao najtamnija noć, sjale su se osobitim sjajem. Dubok, zamišljen, napola sumoran mir kao da je neprestance počivao na veličanstveno gospodskom mu pogledu. Držanje i korak mu bili su neobično sigurni i oholi, a nešto

strana u kroju i trijeznim bojama njegovog dugog odijela, što je sezalo do zemlje, povećalo je utisak tihoga lica i stasite mu pojave. Oba mladića, načiniše, kad su pozdravili došljaka, nehotice i potajno mali znak prstima, jer Arbaces, Egipćanin, bio je na glasu, da posjeduje opasni dar »zla pogleda.«

»Kako li su siromašni Pompeji«, reče Arbaces hladnim, a ipak udvornim smiješkom, «kad darežljivi Glauko i Salust, taj kralj veselosti, borave izvan njegovih zidina!«

»Arbaces,« primijeti Salust »ne hvali i ne laska rado, to je općenito poznato; pa zato si ne smijemo mnogo utvarati na krijeposti koje on na nama hvali.«

»Mora da je nježna savjest, kad ju je tako lako probuditi,« odvrati Egipćanin; »a sada uistinu izričem pohvalu!« pridometne on s naglaskom i ne bez lake poruge.

»Rado priznajemo« reče Glauko, a lako rumenilo srdžbe osu mu lica, »da smo naprama mudrome Arbacesu tek učenici, ali samo ne onda, kad mu se prohtije da poprimi ulogu učitelja morala.«

»Atena, kao i sav ostali svijet, sve što imadu najboljega crpili su na Nilu,« odvrati Arbaces, upraviv prodirući svoj pogled na Grka. »To se odviše rado zaboravlja. Uostalom vidim, da sjene već bivaju dulje a žiće naše za jedan dan kraće. Zato činite posve pravo,« nastavi on blagim, sumornim glasom »što uživate časove dok vam se još smiju. Ruža brzo uvene, a miris njen prolazi; a nama, Glauko, koji smo stranci u toj zemlji i daleko od pepela naših otaca, što nam preostaje do li užitak i čežnja — tebi jedno, meni možda ono drugo.«

Jasne oči Grkove orosile se najednoć suzama. »Ah, ne govori mi,« kliknu on, »ne govori mi o našim očevima, Arbacesu! Daj da zaboravimo, da je bilo još i druge slobode a ne tek one rimske i druge slave — ah, uzalud bi dozivali njen duh sa poljana Maratona i Termopila.«

»Pred sjajem kraljeva, štono počivaju u piramidama iščeznula bi poput sjene,« govoraše Egipćanin po-

nosno; nato se zaogrnu čvršće kabanicom i podje polagano prema gradu.

»Ja dišem slobodnije,« reče Salust, »otkako nam je taj neugodni svat okrenuo ledja. Prisutnost njegova dosta je reska, da i najsladje vino u peharu cikne.«

»Zagonetan čovjek!« kliknu Glauko, ustav sa svoga ležaja. »Unatoč tobožnjeg prezira zemskih slasti, vele, da je njegov tajinstveni dom, koji je tek rijetkima pristupan, sijelo obilja i da krije u sebi neizmjerno blago, zlato i drago kamenje. Ali što nas briga taj mrki čarobnjak?« dometne on pljesnuv prstima, ne sluteći zao udes, koji ga je imao uz Egipćana privezati. »Vratimo se, prijatelju, da otkupimo slijepo ono djevojče, koje sam Ioni namijenio kao dar!«

Obojica upraviše korake svoje prema najbližim gradskim vratima, provlačeći se pokrajnim uličicama do onoga dijela Pompeja, gdje su gladijatori i plaćeni borci, siromaštvo i prljavost imali svoj nastan. Otrcan dječak pokaza im put do Burbove krčme. Pred vratima velike sobe, koja se je otvarala neposredno na usku, dupkom punu ulicu, stajao je skup muškaraca, u kojima si, po njihovim čeličnim, izbočenim mišicama, po njihovom kratkom herkulskom zatiljku, po njihovim tvrdim, bešćutnim crtama lica, lako prepoznao junake arene. Na daski jednoj, s vanjske strane zida, stajalo je vino i ulje u zemljanim peharima, a iznad toga vidjali se, kao krčmarski cimer, crvenom bojom naslikani gladijatori, kako piju. Unutar sobe, sjedili su za malim stolovima razni muškarci, pijući, kockajući ili zadubljeni u igru.

»Poluksa mi,« klikne jedan od gladijatora, što je slonio o dovratniku, »vino, što nam ga točiš, stari Silene, razvodnjiti će i najbolju krv u žilama!« Rekav to, udari ploštimice po ledjima ljudeskaru, čije su gole ruke, bijela pregača i ključevi nehajno za pojas zataknuti odavali vlasnika krčme. Burbo stupio je već u jesen svoga života, a ipak pokazivalo mu tijelo još punoću, koja je mogla postidjeti gojne pojave kraj njega, tek što su mu mišice prošle u meso, lice oteklo i nadulo se a pretili mu trbuh zasjenjivao orijaške grudi. Dugi niz

godina pohvalno se je borio u areni, dok ga, podijeliv mu počasnu palicu, konačno ne otpustiše.

»Skini mi se s vrata s tvojim glupim bockanjem, žutokljunče,« mrmljaše atletski krčmar, »inače ću te smrviti sa dva prsta kao kupinu!«

Uz smijeh gosti, što je popratio tu grožnju, udjoše naši prijatelji; Burbo ih pozdravi nespretnim klanjanjem i uvede u bolju, pokrajnu prostoriju, gdje je osim slijepe Nidije bila i Stratonika, krčmarova žena, strojna amazonka, raščupanih kosa i crnih, igrajućih očiju.

»Kome da zahvalim za tu počast, čime mogu da poslužim plemenitome Glauku i časnomu Salustu?« pitaše Burbo, primaknuv bučno dvije surove stolice.

»Dobri čovječe,« reče Glauko, »ovdje je Nidija, tvoja slijepa ropkinja, i radi nje dolazimo. Djevojče pjeva dobro i razumije se u njegu cvijeća; takovu ropkinju želio bih podariti jednoj gospodji. Hoćeš li mi ju prodati?«

Na te riječi Atenjanina uzdrhta ubogo dijete cijelim tijelom od radosti. Ona sune u vis, otkloni raščešljane kose sa očiju i razgledavaše se uokolo baš kao da vidi.

»Da prodamo našu Nidiju? Ne, nikako, ni za koju cijenu!« kriještila je Stratonika, podbočiv se svojim koštunjavim rukama.

Slijepo djevojče mora da je dosta često iskušalo odlučnost svoje gospodarice, zato je na taj odvjet, teško uzdanulo i potišteno se povuklo natrag; ali uto se umiješa Salust i reče odlučno:

»Biraj riječi, ženo! Što činite mome prijatelju Glauku po volji, učiniste i meni. Ti znadeš Burbo, što za tebe znači moj rodjak Pansa, koji je nastojnik gladijatora. Jedna moja riječ, i vi možete svoje vrčeve da razlupate i od tog časa ne ćete prodati više ni kapi ulja i vina. Robinja je tvoja, Glauko.«

Burbo, pogledavajući postrance na svoju mrku polovicu, počesa se, očevidno u neprilici, po glavi; nato reče oklijevajući:

»Djevojče moralo bi mi se zlatom naplatiti.«

»Kaži cijenu,« odvrati Glauko, »to nas ne će razdvojiti.«

Stari Italci bili su u tom pogledu na vlas slični sadanjima, nije bilo ničega, čega oni ne bi bili prodali, pogotovo ubogo, slijepo djevojče,

»Mi smo za nju platili šest sestercija, sada je dvostruko vrijedna,« mrmljaše Stratonika.

»Dobit ćete dvadeset,« dometne Grk; »podji odmah samnom na ured, Burbo, a zatim me slijedi kući, da ti isplatim pogodjenu svotu.«

»Ja ne bih to milo dijete prodao ni za stotinu sestercija, da nije trebalo časnome Salustu ugoditi,« reče Burbo plačljivo.

»An dabis? daješ li?« pitaše Glauko prema formuli, običajnoj kod kupoprodaje i zamjene.

»Dabitur, dat će se,« odvrati Burbo, sporazumiv se pogledom sa svojom polovicom, koja je bila vanredno zadovoljna sa dobrim poslom što su ga načinili.

»Tad smijem s tobom poći?« šapnu Nidija sva sretna, pruživ ruke svoje prema Glauku.

»Da, dobro dijete, i najteži tvoj posao bit će odsele, da pjevaš svoje grčke pjesme najprijaznijoj gospodji u Pompejima.«

Kad su opeta stupili u prednju sobu, bili su nemalo začudjeni našavši Klodija i njegovu sjenu usred gladiatora. Posve zaokupljeni poslom, pločicom u rukama, ni ne opaziše bogata ta dva mlada patricija isprva svoje unišle znance. Oni su naime došli, da borce od zanata, koji su slijedeći puta imali da nastupe u areni, prosude na vjerojatnost pobjede ili podlegnuća, pa da prema tome proračunaju svoje oklade. I tuj je bilo čudno vidjeti, kako je razmaženi Lepid, koga je kod gozbe smetao svaki tračak sunca, a u kupkama svaki lahor prehladio, mekušac, iz kojega je nestalo svih prvobitnih poriva naravi, sada drsko svojom bijelom, djevojačkom rukom udarao po golemim ramenima prkosnih gladijatora, opipavao njihovo žilavo meso, njihove čelične mišice i govorio takovom neustrašivošću o smrtonosnom boju na šake i s mačevima, kao da se razgovara sa svojim krojačem ili vlasuljarom. Nadvladati Klodija u jednoj okladi, bilo je jedino, što ga je moglo na neku bar djelatnost potaknuti.

ANTIKNA GOZBA.

Sat, u koji je Glauko očekivao svoje goste, kucnuo je. Osim pozvanika, pozvanih ukusnim pozivnicama, veseloga naime Salusta, visokorodnoga Klodija, kićenog Lepida, bogatog trgovca Doimeda i milostivog edila Panse, koji si je kao vrhovni policajni činovnik i priredjivač gladijatorskih borbi znao pribaviti ugleda, našla su se i dva nepozvana gosta, koji su bili slučajno u Diomeda u posjetima: sijedi neki rimski senator, koji se je hvalio, da je u milosti dvora, i neki mnogo izranjeni ratnik, imenom Vespije, iz Herkulanuma, koji je udioništvovao u boju kod osvojenja Jeruzalema po Titu. Ali prije nego li se zaputimo k toj družbi u blagovalište, držimo, da ćemo ugoditi čitatelju, ako mu prije opišemo uredjenje jedne pompejanske kuće, a napose one Glaukove.

Uzan hodnik, takozvani v e s t i b u l u m, vodi obično u predvorje, gdje se na trim stranama nalaze vrata, kroz koja se ulazi u spavaonice, medju ovima i u onu vratarevu. U većim kućama, nalazimo na kraju toga predvorja s desna i s lijeva još dvije, za žene odredjene prostorije, koje bi se mogle prije nazvati udubinama nego sobama. Nasred, mozaikom taracanog poda, nalazila se skoro svuda ne preduboka, četverouglasta nakapnica, i m p l u v i u m zvana, u kojoj se je sabirala kišnica, što je kroz jedan otvor u krovu padala. Taj otvor mogao se je zatvoriti razapetom ponjavom. Po rimskim pjesnicima toliko spominjani, a Larima (kućnim bogovima) posvećeni žrtvenik, sastojao se je u Pompejima redovno iz prenosne ugljene tave, dočim je u jednom kutu predvorja osobito upadala u oči velika, drvena, brončanim petljama okovana škrinja, koja je osim toga čvrstim sponama bila pričvršćena o kamenu podlogu, tako, da je mogla odoljeti svakom razbojničkom pokušaju, da ju makne s mjesta. Predmijevalo se je, da je ta škrinja služila kućedomaćini kao blagajnica, ali jer

se ni u jednoj nije našlo novaca, mora da je služila više za ukras nego za porabu.

U predvorju, a t r i u m zvanom, primali bi se redovno klienti i posjeti iz nižih slojeva. U otmjenijim kućama, držali su vazda tzv. a t r i e n s i s a odnosno upravo za tu službu odredjenoga roba, koji je medju svojim surobovima zauzimao visok položaj. Nakapnica, što no je bila nasred atrija, mogla je postati pogibeljnim ukrasom, ali prolaznicima bilo je zabranjeno hodati sredinom trijema, jer je s kraja bilo dovoljno mjesta za prolaz. Upravo vestibulu nasuprot, na drugom kraju trijema, nalazila se prostorija, sa bogatim podom od mozaika i umjetnički oslikanim zidovima tzv. t a b l i n u m. Ovdje su se pohranjivali obiteljski papiri, odnosno poslovni papiri kućedomaćine. Do ove prostorije bila je često s jedne strane blagovaonica ili t r i c l i n i u m a s druge strane, neke vrsti pokladnica, gdje su bile smještene najredje dragocjenosti; osim toga udešen je bio mali hodnik, kroz koji su robovi, a da nisu trebali ići u navedene prostorije, mogli doći u druge dijelove kuće. Sve ove sobe otvarale su se prema četverouglastoj ili dugoljastoj kolonadi, p e r i s t y l zvanoj. Ako je kuća bila malena, svršavala je ovim trijemovnikom, koji je u tom slučaju zatvarao malen vrtić. S desna i s lijeva te kolonade, vodila su vrata u spavaonice, neke vrsti drugog triklinija, a ako je vlasnik bio prijatelj književnosti, u sobicu, koju su nezasluženo bibliotekom zvali, jer da se spremi ovo malo smotaka papyrosa, koje su stari smatrali uglednom zbirkom knjiga, trebalo je vrlo malo mjesta.

Na kraju peristila nalazila se obično kuhinja. Kakogod bila malena ta potrebna prostorija u svim pompejanskim kućama, bila je ipak snabdjevena začudnom množinom lonaca, zdjela, tava, tepsija i šerpenja, bez kojih nijedan kuhar staroga kao i novoga doba, prema svojoj izjavi, ne bi mogao ništa ukusna prirediti. A pošto je drvo već u ono doba bilo rijetko i skupo, tražilo se sredstva, da se koliko moguće što više jestvina sa što manje vatre priredi Tomu nam služi kao dokaz osebujni jedan kuhinjski namještaj, koji se čuva u na-

puljskom muzeju, naime prenosno ognjište, u veličini foliosveska, sa ugljeništem za četiri zdjele i napravom za grijanje vode i drugih pića.

Veće kuće ne svršavahu se peristilom; u tom slučaju nije prostor, što ga je okruživao služio kao vrt, već je u njemu bio ili vodoskok ili ribnjak, dok se je na stražnjoj mu stijeni, upravo tablinumu nasuprot, nalazilo ponajviše još jedno blagovalište, uz koje su često puta bile još razne ložnice, a katkada i dvorana za slike. Ove prostorije vodile su opeta u četverouglast ili dugoljast prostor, okružen s triju strana stupovljem a imao mnogo sličnosti sa peristilom, samo je bio prostraniji od ovoga. To je bio zapravo vrt, viridarium, ukrašen vodoskokom ili kipovima i bujnim cvijećem. Ako je to brojnost obitelji tražila, bilo je s obih strana ove druge kolonade još soba.

Na drugi ili treći sprat rijetko se je u Pompejima polagala važnost; gradili su ih samo nad malim jednim dijelom kuće, kao stanove za robove. Sobe bile su redovno vrlo malene, jer pod tim blagim nebom primali su se posjeti obično u peristilu, atriju ili u vrtu. Dapače i blagovališta, ma da su osobito pazili na njihov ukras i ugodni položaj, nisu bila baš prostrana; jer pametni stari, koji su volili društvo ali ne gužvu, ugošćivali bi rijetko više od devet osoba najedamputa; u iznimnim slučajevima pako ručalo se u atriju.

Za čovjeka, koji je stojao na ulazu, morao je biti pogled kroz sve te prostorije u istinu čaran: jer je jednim pogledom mogao pregledati atrij sa olaštenim mozaiknim podom i svježim zidnim slikarijama, tablinum, prijatni peristil, suprotno blagovalište i vrt, koji je završio izgled vodoskokom ili mramornim kipom.

Iako se je skoro svaka kuća u Pompejima, u kojoj pojedinosti razlikovala od druge, to je glavni tloris bio u glavnom posvuda isti. U svim kućama nalazimo isti poredak, atrija, tablinuma i peristila, u svima su stijene bogato oslikane, i sve odišu vedrom težnjom za finijim životnim užicima. U svojim ukrasima nasuprot, nisu Pompejanci pokazivali baš najbolji ukus. Volili su prejasne boje i fantastične risarije; često puta su donju

polovicu stupovlja omazali žarkom crvenom bojom, dok je ostali dio ostao bezbojan — a ako je vrt bio malen, tad bi se — da oko gledom na njegovu prostranost, obmanu — poslužili umjetničkom varkom, pa oslikali stražnju stijenu u perspektivi drvećem, pticama, hramovima i drugim sličnim.

Kuća Glaukova, koja nas mora najviše da zanima, spadala je medju najmanje, ali zato medju najbogatije ukrašene i najsavršenije gradjevine u Pompejima. Ulazilo se je kroz dugi i uski vestibulum, na čijem je podu, u mozaiku bio lik pseta, sa poznatim napisom »Cave canem« (Čuvaj se pseta). Sa svake strane vestibula nalazila se prostrana soba za takove posjetnike, koji nijesu imali pristupa u unutrašnjost stana.

Iz vestibula ulazilo se u atrij, pa kad su ga otkrili, našli su tako bogate slikarije, kojih se, da tako reknemo, ni Rafael ne bi bio trebao stiditi. Smjestili su ih u napuljski muzej, gdje još i danas pobudjuju udivljenje poznavalaca. Predstavljaju oproštaj Akila i Brizejde iz Homerove Ilijade, pa tko da ne prizna snagu, životnu ljepotu pojave i lica Akilova i besmrtne mu robinje?

Na jednoj strani atrija vodile su malene stube k sobama robova u drugi sprat, a nalazile su se ondje i dvije ili tri ložnice, oslikane po stijenama sa mitološkim prizorima.

Iz atrija ulazilo se u tablinum, a na ulazu i izlazu ovoga visjele su bogate draperije od tirskoga skrleta. Na stijenama bio je naslikan pjesnik, koji prijateljima čita stihove, a na stropu vidjao se u umjetnički izradjenom mozaiku ravnatelj kazališta, koji daje svojim glumcima upute.

Iz tablinuma dolazilo se peristil, koji je kuću završavao. Sa svakog od onih sedam stupova, koji su resili to dvorište visjeli su cvijetni vijenci, a srednji prostor koji je služio kao vrt, ukrašen bje najkrasnijim cvijećem u posudama od bijeloga mramora, što no su počivale na stalcima. Lijevo u zatku maloga vrtića stojao je maljušni, domaćim bogovima posvećeni hramić, a pred njim brončani tronožak. S lijeve strane kolonade

nalazile su se dvije male spavaće sobe, s desne triklinium, gdje su sad upravo gosti sakupljeni bili.

Dražesne te prostorije otvarale su se prema mirisnom vrtu. Oko fino ulaštenog, sa srebrnim arabeskama uloženog stola, stajale su tri brončane počivaljke, prekrivene umjetnički izvezenim jastucima. Nasred stola stojao je lijepi kip Bakov, dočim su Lari, zajedno sa soljenkama, bili na uglovima ponamješteni.

Učtivi stari smatrali su znakom zla odgoja, ako bi gosti, unišav u kuću domaćine odmah posjedali, pa tako se je naše društvo, nakon što su se pozdravili rukovanjem, a intimniji zagrljajem, neko vrijeme pozabavili promatranjem sobe, broncâ, slika i nareda, kojim je bila ukrašena. A kad su polegli oko stola, započe edil Pansa:

»Ne može se nijekati, Glauko, da tvojoj kući, bila ona ma kako malena, ipak nijedna druga u čitavom Pompeju nije ravna — ona je u svojoj vrsti pravi dragulj. Kako je krasno naslikan taj oproštaj Akila i Brizejde! — kakav stil! — kakove glave! Kakova — hm, hm!«

»Da, Grci, Grci!« kliknu omašni trgovac Diomed, koji se je rado prikazivao kao naobražen čovjek i radi toga se zanosio za sve što je bilo grčko.

»Pohvala Pansina o umjetninama neobične je vrijednosti,« reče Klodije vrlo ozbiljno. »Čovjek mora da je vidio slikarije na njegovim vlastitim stijenama — ha, čovjek kao da ćuti ruku Zeuksisovu.«

»Zaista, kist Zeuksisov!« opetova sjena mu.

»Vi mi laskate, vi pretjerujete,« odvrati edil, koji je bio poznat u Pompejima, da je imao najgore slikarije, jer iz pukog patriotizma služio se je samo pompejanskim umjetnicima. »Vi uistinu pretjerujete; ali da, boje, te se daju gledati, da o crtežu šutimo; a onda ukras kuhinje — velim vam prijatelji moji, taj je moj vlastiti izum.«

»Što je tamo naslikano?« zapita Glauko. »Ja još nisam vidio tvoje kuhinje, plemeniti Panso, ma da sam smio uživati izvrsne proizvode njene.«

»Kuhar je tamo naslikan, moj Atenjanin — kuhar,

kako trofeje svog umijeća prinosi na oltar Vestin; malo podalje je krasna, po naravi crtana murena na ražnju; — sve to može se rukom zahvatiti, toliko ima fantazije u tom!«

U taj par donijeli su robovi na postolniku predkusak: slasne smokve, svježe, snijegom osuto zelenje, sardele i jaja, te male čašice razvodnjenog, s nešto meda pomiješanog vina. Kad su to pometali po stolu, pružili su lijepi, mladi robovi, svakomu gostu srebrnu posudu s namirisanom vodom i ručnik sa grimiznim resama. Glauko ustade i pokloni se sa počitanjem pred kipom Bakovim, što je stojao na stolu i reče: »Budi nam milostiv, o Bako!« Gosti ponoviše za njim molitvu i obaviše običajnu libaciju, poškropiv stol s nešto vina. Nato polegnuše opet na počivaljke i dadoše se na posao.

Kad su prvim jelom podjarili tek, dodjoše na stol teža jela: divlja svinjetina, slasne kobasice i tomu slično sa starim vinom sa Kiosa, kako je to bilo na vrču napisano.

»Kad će biti slijedeće borbe u amfiteatru?« zapita Klodije, koji ni usred jela nije zaboravio svojih oklada, edila.

»Odredjene su za 23. augusta« odvrati Pansa; »za tu igru imamo pristojnog mladog lava.«

»Ali protivnika za nj, kako sam čuo, još nemamo,« reče senator.

»Žalibože još ne,« potvrdi Pansa.

»To je vrlo požalno« primijeti Klodije »i zapravo nepravedno, što nam zakon ne dozvoljava, da postavimo tamo jednoga od svojih robova, kad nema nikakovog zločinca.«

»Uistinu nepravedno,« reče Lepid; »ta robovi naše su vlasništvo!«

»Ako se zvijeri sa zvijerima bore, neka su te divlje igre« primijeti Glauko, kome je upravo njegov rob-ljubimac tisnuo na glavu svježi vijenac; ali ako se čovjek, našeg mesa i krvi, bez milosrdja stavlja u arenu da bude udo za udom rastrgan, to je odviše: meni se smuči — ja hvatam zrak — i htio bi da srnem onamo, da ga obranim. Divlja vika puka čini mi se strašnija, nego

vika furija, što su progonile Oresta. Zato me veseli, što ima tako malo vjerojatnosti za taj krvavi prizor kod naše naredne svečanosti.«

Edil slegnu ramenima, a onaj ratnik iz Herkulanuma, motajući medju prstima zlatni ovratni lanac, što mu ga je podijelio Tito, dade jasna izražaja pritajenom prigovoru ostalih, rekav: »Nisam istoga mnijenja. Ljudi rado gledaju takav žilavi boj izmedju čovjeka i lava a za tu nevinu zabavu ne bi ih htio prikratiti!«

Glauko htio je da plane, ali se odmah dosjeti svoje dužnosti kao kućedomaćina i odvrati udvorno: »Zacijelo, vi Italci, privikli ste se na takove prizore; mi Grci mekljega smo srca, blaži smo. Oh, genije Pindarov! božanski pjesniče pravih grčkih igara gdje se čovjek s čovjekom takmi i gdje se pobjeda gotovo tugom smatra!«

»Kozle ovo upravo je slasno,« reče Diomed, svedavši tako, kao čovjek od svijeta, razgovor na manje neprijatne stvari. S uživanjem promatrao je roba, koji je narezavao jela, a posao svoj obavljao upravo majstorski po taktu glazbe, što je vani svirala. Sada okuša trgovac jedan odrezak sa dopadnošću sladokusca. »Tvoj kuhar, zacijelo je iz Sicilije?« zapita on domaćinu.

»Da, iz Sirakuze.«

Nakon kratke šutnje obrati se senator na edila s pitanjem: »Izida čini se, da je sada u Pompejima vrlo obljubljeno božanstvo?«

»Već odavna,« odvrati Pansa; »ali od novijeg doba došla je do osobito velikog ugleda; njen kip izrekao je najčudnija proroštva. Ja nisam sujevjeran, ali moram priznati, da me je u mome uredovanju ne jednom potpomogla svojim savjetima.«

»I mene u mojim trgovačkim poslovima,« upane Diomed.

»Uzato njeni su svećenici tako pobožni!« nastavi edil, ne kao naši naduveni službenici Jupitrovi ili Fortunini! Oni hodaju bosonogi, ne jedu mesa i veći dio noći provode u samotnoj molitvi.«

»Govorilo se, da je egipćanin Arbaces Izidine svećenike uputio u neke vrlo važne tajne,« primijeti Klodije. »On se hvali, da je kraljevskoga podrijetla i tvrdi da je u posjedu neprocjenivih predaja iz najdavnije davnine.«

»Da nije tako bogat«, primijeti Pansa službenim izrazom lica, »moglo bi mi jednoga dana doći na um, da izvidim, što li ima istine na čarobnjaštvu, kojim ga potvaraju. U tom slučaju brzo bi ga nestalo iz Pompeja. Ali on je čovjek bogat — a edilova je dužnost da štiti bogate!»

»A što držite vi,« nastavi on iza kratke stanke, »o novoj sekti, što se je nedavno ovdje u Pompejima ugnijezdila? Mislim naime štovatelje židovskoga Boga; zovu ga — Kristom.«

»To su suludi sanjari i ništa više,« reče Klodije. »Medju njihovim pristašama nema nijednoga uglednoga čovjeka, tek prosti, neuki puk.«

»Ali oni niječu bogove!« primijeti Pansa nešto žestoko. »Neka samo uhvatim jednoga od ovih Nazarenaca, taj će mi zlo proći!«

»A vaši lavovi tim bolje«, reče ratnik i, svrnuv porugljivim pogledom na Glauka, nasmija se od srca svojoj tobožnjoj dosjetki.

Drugi dio ručka prošao je, a gosti spustiše se u svoje jastuke i prisluškivahu mučke glazbi. Nato bude doneseno razno voće, slatkiši i pecivo najrazličitijeg oblika. Poslužitelji, koji su dosele gostima točili vino, postaviše ga sada na stol u velikim staklenim bocama, a ovješene cedulje označivale su im sadržaj. Salust i Lepid igrali su na »par i nepar«, dočim je Klodije htio da Glauka namami na kockanje, ali uzalud. Sada posegne on za kristalnom posudom, čije su ručke bile optočene draguljima a savijene u obliku zmije i klikne: »Krasne li čaše!« Na te riječi skinu Glauko dragocjen prsten s prsta i ovjesiv ga na ručku reče: »Prsten ovaj, daje joj bogatiji izgled i čini ju vrijednijom, da ju primiš na dar, moj Klodije; dali ti bogovi zdravlja i sreće, e bi tu čašu još dugo i često ispijao do dna!«

»Ti si uistinu vrlo veledušan, moj Glauko!« odvrati zatečeni Klodije, uručiv posudu svome robu; »ali ljubav tvoja, podaje daru dvostruku vrijednost.«

Kad se je Glauko preselio u Pompeji, iskazao mu je Klodije neke znatnije usluge, pa zato ga je rado vidjao u svome društvu, ma da inače nije medju njima bilo ništa zajedničkoga, i nije propuštao nijedne prilike, a da mu ne iskaže svoju učtivost.

Zabava nastavila se i bivala je sve živahnija, neusiljenija, ne baš po volji senatorovoj, jer ovaj je bio već poodmaknuo dobom i nešto boležljiv, pa se nije više ćutio doraslim takovoj pijanki. On upozori ratnika, koji se je još istoga dana imao vratiti u Herkulanum, da se sunce bliža zapadu, našto su obojica ustali i time dali znak općenitom odlasku. Glauko nukao je doduše učtivo goste da još dulje ostanu, ali nije polučio drugo, osim što se je još nekoliko zdravica ispilo.

Najprije uze Salust nekoliko cvijetnih latica iz svoga vijenca i usuv ih u čašu, ispije ju u zdravlje domaćine, koji je tu učtivost uzvratio. Zatim nazdravi Vespije, po običaju Cezara, našto bude kao za oproštaj, jedna čaša namijenjena Merkuru, da svima pošalje ugodan san. Na koncu obaviše još posljednju libaciju, a zatim se društvo spremi, da sprovede oba stranca do Diomedove vile.

U takim prilikama rijetko su se u Pompejima služili kolima, u jednu ruku, jer su ulice bile odviše tijesne, a u drugu ruku što je sam grad bio malen. Gosti navukoše opeta svoje sandale, koje su za vrijeme ručka bili odložili, pokročiše kroz atrij a da ih nije ujelo ono bijesno, na pragu naslikano pseto, i zaogrnuv se laganim kabanicama, zaputiše se, praćeni svojim robovima, u mjesečevu svijetlu prema gradskim vratima.

POGLAVLJE ČETVRTO.

BRAĆA.

Kad se je Arbaces, za posljednjeg svog boravka u Aleksandriji slučajno upoznao sa Ioninim roditeljima, znao ih je tako za sebe predobiti, da su povodom svoje nagle smrti, kćer i sina si, potpuno umireni povjerili njegovoj skrbi. Nato se je brzo odlučio,

da sirote povede sa sobom u Pompeji, da lijepoj i umnoj Ioni u zgodno vrijeme ponudi svoju ruku, a brata joj Apecidesa posveti za svećenika Izidina i tako ga posvema o sebi ovisnim učini. To mu je uz sanjarsku, lako upaljivu ćud mladićevu, koji je štovao Egipćanina kao biće nad ostale ljude uzvišeno i snabdjeveno nadljudskim znanjem — bez velike muke uspjelo; ali rječiti učitelj nije u svom neograničenom gospodskom ponosu, u svojoj bezobzirnoj sebičnosti računao sa žarkim istinoljubljem, sa čistim srcem i čvrstim značajem svoga štićenika, pa tako je morao doskora opaziti, da mu se je mladi Izidin svećenik počeo otudjivati.

Jednoga dana, kad je Arbaces prolazio kroz gustu šumicu, što se je sterala sred grada, nadje ga naslonjena o jedno drvo, a mrki mu pogled uperen u zemlju.

»Apecidesu!« zovnu ga on i položi sućutno ruku na rame mladićevo.

Svećenik se strese i htjede da pobjegne.

»Sinko moj«, reče Egipćanin, »što se je to dogodilo? zašto od neko doba bježiš od mene?«

Apecides ne odgovori, pogled mu osta upiljen u zemlju, usnice mu drhtale, a grudi burno se nadimale.

»Govori prijatelju«, nastavi Egipćanin. »Govori! Otkrij mi, što te tišti?«

»Tebi? Tebi nemam ništa da otkrijem.«

»A zašto mi iskazuješ tako malo povjerenja?«

»Jer si dokazao, da si mi neprijatelj.«

»Sporazumimo se«, reče Arbaces blago i uzev svećenika, koji se je ustručavao, pod ruku, povede ga do jedne od klupa u šumici. Tuj u sjenatoj samoći privuče ga do sebe.

Apecides, ma da je bio još u proljeti ljeta svojih, izgledao je većma izmoždjen nego Egipćanin sam. Nježne i pravilne crte njegova lica bile su blijede i osušene; u njegovim dubokim očima krijesio se grozničav sjaj, stas mu je bio pognut, a na njegovim malenim rukama označivahu modre, nabreknute žile tromost omlitavljelih mišica. U licu njegovom opažala se začudna sličnost s Ionom, ali umjesto uzvišenog mira, koji je licu

sestrinom podavao tako plemenit izražaj, vidio si u njegovom odraz strastvenog temperamenta.

»Da sam ti neprijatelj, to da sam dokazao?« započe Arbaces. »Ja poznajem razlog tom nepravednom prikoru: ja sam te doveo medju svećenike Izidine; ti si povrijedjen njihovim pelivanstvom i prevarnošću — ti držiš da sam te prevario — čista duša tvoja povrijedjena je — ti me držiš varalicom —«

»Da, da«, upade mu Apecides u riječ, »ti si poznavao lažljivost ove ogavne družbe, zašto si mi to zatajio? Kad si u meni pobudio želju, da se posvetim službi, čije odijelo nosim, govorio si mi o svetom životu ljudi, koji su se odrekli svijeta da živu samo za znanost, govorio si mi o prosvjetljenim prijateljima čovječanstva, koji sve zemaljske slasti žrtvuju uzvišenoj službi krijeposti: a bacio si me medju krdo neznalica, koje je zaglibilo u putenosti, koje misli samo na himbu i prevaru — učinio si to meni, koji sam držao da ću u zamjenu za slasti ovoga svijeta dobiti tajne više mudrosti, objavu nebesku, što si mi ih ti obećao!«

Bolno jecanje priguši glas svećenikov; on si pokri lice rukama, ali kroz osušene prste prokrčile su si teške suze put i padahu potokom na njegovo odijelo.

»Što sam ti obećao, prijatelju moj, štićeniče moj, to ću i održati. Dosele bilo je sve tek kušnja tvoje kreposti; tu si kušnju sjajno izdržao; ne misli više na one glupe prevare, ne druži se više sa nižim službenicima božice, s podredjenim slugama predvorja, jer vrijedan si, da udješ u nutrinju, u svetište samo: ja sâm bit ću odsele svećenik tvoj, vodja tvoj, a ti, koji sada proklinješ moje prijateljstvo, blagoslivljat ćeš ga još!«

Mladić dignu glavu i upilji začudjen, pitajući pogled u Egipćanina.

»Čuj me« nastavi Arbaces, razgledav se brižno da li su još sami. »Iz Egipta došla je sva mudrost svijeta; odonuda potječe sve, što je u religiji uzvišeno, sve što je u bogočašću dostojno. Novi narodi zahvaljuju svoju veličinu Egiptu — a Egipat ju zahvaljuje svojim svećenicima. Stari ovi sluge božji pazili su na kretanje zviježdja, na godišnje dobe, na nepromijenljivi

tečaj ljudskoga udesa i duboke one istine, koje su crpali iz svoga promatranja, učinili su pristupačnima i shvatljivima za velike mase u obliku bogova i božica. Izida pusta je bajka — ne prestraši se! Ono, što Izida predstavlja, uistinu postoji i besmrtno je biće; Izida nije ništa. Narav, koju ona predstavlja, majka je svih stvari — tamna, prastara, nedokučiva osim za malo njih, što su odabrani. Nikoji smrtnik još nije dignuo mog vela, govoraše Izida, koju ti obožavaš; za mudraca digla se je ova koprena i okom u oko stajali smo pred divnim licem prirode. Svećenici bili su dobročinitelji, odgojitelji čovječanstva, a ako hoćeš oni su bili i obmanjivači i varalice. A držiš li, da bi bili mogli poslužiti ljudstvu, da ga nisu obmanjivali? Naša gatanja i proroštva, naši običaji i obredi, sredstva su naše vrhovne vlasti i poluge naše moći, koja smjera jedino na dobrobit i slogu ljudskoga roda — ti me pozorno, s udivljenjem slušaš — u duhu tvojem svita!«

Apecides šutio je, ali nagla promjena u njegovom izrazitom licu jasno je odavala učinak, što su ga na nj proizvele riječi Egipćaninove — riječi, kojima su glas, kretnje i držanje govornikovo podavale deseterostruku uvjerljivost.

»Pošto su si tako naši oci na Nilu«, nastavi Arbaces, »osigurali poslušnost, poštovanje mnoštva, stvorili su zakone i pravila za društvo, stvorili su umjetnosti i ono što oplemenjuje život. Oni su tražili da im se vjeruje, a dar taj uzvraćali su uljudjenjem, koje su uveli. Ne bijaše li njihova varka prava krepost? Ali ti želiš, da progovorim o tebi, o tvome pozvanju i tvojim izgledima — i ja evo hitim da udovoljim tvojoj želji. Kako je duševna nadmoć egipatskim svećenicima osigurala premoć, koja je u novije vrijeme tako spala, to se ta premoć može samo duševnom nadmoći opeta uspostaviti. U tebi, Apecidesu, vidio sam štićenika, vrijedna moje poduke, službenika dostojna velike svrhe, koja se možda još sada polučiti dade: tvoja energija, tvoj talenat, čistoća tvoga oduševljenja — sve te je učinilo sposobnim za zvanje, koje imperativno traži tako visoka, vatrena svojstva; zato sam pošao ususret tvojem

svetom željkovanju i potaknuo te na korak, što si ga učinio. Ali ti me prekoravaš, što sam ti zatajio maljušne majstorije tvojih drugova? Da toga nijesam učinio, Apecidesu, radio bih protiv svoje vlastite svrhe: plemenita narav tvoja bila bi se odvratila, a Izida izgubila bi jednoga od svojih svećenika«.

Apecides zastenja glasno. Egipćanin, ali ne pazeći na to, nastavi:

»Zato sam te tek nedostatno upućena uveo u hram, prepustio sam te iznenada sama sebi, da progledaš sve varke, koje zaslijepljuju veliko mnoštvo, da ti se prigade. Valjalo ti je otkriti poluge strojeva, kojima vodoskok, što svijet osvježuje, izbacuje svoje vode. Bila je to kušnja, kojoj se od davnine svaki od naših svećenika podvrgnuti mora. Glupani, kojima dostaje, da budu varalice mnoštva, ostaju kod svog posla, — nadarenima, kojih viša narav više svrhe traži, otkriva religija svetije tajne. Veseli me, da sam u tebi otkrio značaj, kako sam ga očekivao. Ti si položio zavjete, natrag više ne možeš. Naprijed dakle, ja ću ti biti vodjom!«

»A što ćeš me učiti, čudni, strašni čovječe? Nove prevare — nove. . .«

»Ne — ja sam te turnuo u bezdan nevjerovanja, sad ću te povesti u visine vjerovanja. Dosada vidio si varave simbole, sada ti valja upoznati istinu, koju sakrivaju. Nema sjene bez bića, Apecidesu. Dodji noćas do mene. Ruku na to!«

Sav obuzet, uzrujan, zbunjen riječima Egipćanina, pruži mu Apecides ruku i učitelj i učenik rastaše se.

Uistinu Apecides nije više mogao natrag pošto se je zavjerio službi Izidinoj, pa zato mu je bila to veća želja, da se uzmogne sprijateljiti sa neopozivim svojim zvanjem. Nadmoćni duh Egipćaninov ovladavao je još uvijek mladjanom mu fantazijom, budio je u njemu neodredjene predmnjeve i podržavao ga izmedju straha i nade. Snašav se nekako, odluči da posjeti svoju sestru, koju je neko vrijeme izbjegavao. Usput ali morao je da se začudi rad promjene u svojoj duši. Egipćanina i njegovu rječitost potisnu na stranu druga

jedna pojava sa utješljivijim opomenama: bio je to Olint, žarki sljedbenik u Pompejima pod imenom Nazarenaca ozloglašene sekte kršćana, s kojim je već više puta razgovarao.

Zavezav se u te nove misli, prošao je već dobrano mimo kuće, kojoj se je bio zaputio, kad li se prene i povrati natrag. Ušav, nadje si sestru sa slijepom Nidijom, koja se je rijetko kada odijelila od nje, u vrtu.

»To je lijepo od tebe, Apecidesu«, pozdravi ga Ione; »ah kako sam željno očekivala tvoj posjet! A kako je to bilo ružno od tebe, što mi ni na jedno pismo nisi odgovorio!«

»Nije bilo vremena za to.«

»Jesi li bio bolestan, brate? Izgledaš mi tako blijed i bolan.«

»Sjednimo, sestrice, umoran sam od vrućine; sjednimo tamo u sjenu i čavrljajmo zajedno, kao nekoć.«

Pod velikom platanom, izmedju povijuša cista i arbuta, pred njima pjeneći se vodoskok, do nogu im zelen bus, kojim je tu i tamo poskakivala priprosta, vesela, Atenjanima nekoć tako mila cikada, na suncem obasjanom cvijeću prekrasni lepiri, sami nalik na krilato cvijeće — na takovom mjestu, u takovoj okolini sjedili su brat i sestra voljko rukom u ruku; Nidija pako povukla se u suprotni dio vrta da plete vijence.

»Ione, sestrice moja«, otpoče mladi svećenik, »metni mi ruku svoju na čelo; daj da oćutim tvoj hladni dodir. Govori samnom, jer blagi tvoj glas osvježuje i blaži poput zračka. Govori samnom, ali čuvaj se da me ne blagosilješ! Ne ću da čujem nijednu od onih rečenica, koje su nas kao djecu učili držati svetinjom!«

»Aj, što ima to da znači? Govor našega srca, tako je usko skopčan sa govorom naše pobožnosti, da će mi riječi biti hladne i isprazne ako ću propustiti da se spomenem bogova naših.«

»Naših bogova!« šapnu Apecides stresav se.

»Zar da govorim samo o Izidi?«

»O tom zloduhu! Ne, ne, sestrice moja; manimo se takih predmeta i takih misli! U tvom milom društvu,

ı dušu moju, jer u tebi gledam
sliku samoga sebe. Kad ćutim
ruku, čini mi se kao da smo
se nebo jednako prijazno kao

gim, bugarećim tonom, kojim
i ili nagle krvi brat govorio,
prepunog, potištenog srca.
tobom o prošlim vremenima«,
plavokoso djevojče zapjevalo
jstva? Grlo joj je ljupko, a
oj nema ništa, što nisi rad da

ečih, sestrice?«
dija vrlo je jednostavna, pak

sama. Mojim ušima ne ugadja
, budi u meni uspomene na

od robinja, što je stajala u
tnju, i zapjeva uz nju pjesmu,
oba djetinstva.
bila je zgodniji lijek za Ape-
zato ju je Ione i odabrala:
umorne misli. I tako mu u
e nekoliko sati. A kad se je
ma umiren. Još zamoli sestru,
u, veseleći se od srca vezi nje-
sestru srdačno na grudi, iza-

one pod platanom, zavezav se
ubljenoga brata — kad li ju
doći zaručnik, da ih obe po
Vani na ljeskavom zatonu
na ove sumorne misli, kojih
ad je rekao: »Kad sam ti po-
pravo me je uprepastio njegov
što je stupio u tako strogi,
i svećenički red? Nadajmo se,

Ione uzdanu teško i reče: »Htjela bih, da se nije tako prenaglio. Možda će se, kao i svi, koji previše traže, gorko razočarati.«

»Dakle nije sretan u svom novom zvanju, to sam si i mislio. A taj Egipćanin, zar je on sam bio svećenik, pa je nastojao da poveća svoju svetu družbu?«

»Ne, pred očima mu je bila samo naša sreća. Mi bijasmo sirote, a on je nastojao da nam nadoknadi roditelje. On je mislio da radi nauhar mome bratu, ako u njemu podjari pobožnu želju, da život svoj posveti službi tajnovite Izide. Treba da Arbacesa pobliže upoznaš.«

»Arbaces ne svidja mi se! Inače je srce moje i presklono bližnjima mojim; ali kad sam u blizini toga tajinstvenoga Egipćanina, zamišljena lica i ledena posmjeha, čini mi se, kao da svijetlo sunca potamnjuje.«

»Pa ipak je mudar i vanredno dobrostiv«, odvrati Ione.

»Ako ga ti hvališ, ne treba mu druge svjedodžbe, tad ću i ja svladati svoju odvratnost i nastojati da mu se približim.«

»Njegov mir, njegova hladnoća«, govoraše Ione dalje u prilog Egipćaninu, »možda je samo neka klonulost uslijed pretrpljenih boli, upravo kao što je i brijeg onaj — ona pokaza pri tom na Vezuv — koji sada mrk i tih na nas gleda, nekoć njetio plamen, što je eto zauvijek utrnuo.«

Da je tko za toga razgovora, koji se je poveo u ladjici, promatrao slijepo djevojče i razumio govor crta njena lica, bez dvojbe bi se bio uvjerio, da je ona u tom pogledu bila posve drugog mnijenja od svoje gospodarice. Da udovolji pohlepi Burbovoj za novcem, morala je Nidija često pjevati svoje pjesme u kući Egipćaninovoj, pa tako si je svojim finim sluhom i nagonom stvorila zastrašnu sliku o onim bujnim pijankama, što su se tamo uz sudjelovanje Izidinih svećenika držale.

Zaručnici promatrali su još uvijeke Vezuv. Nebo okupalo se u nježnim, ružičastim bojama, ali nad sivi vršak brijega, koji se je uzdizao iz vinograda i šumica,

nadvio se crn, tmast oblak, koji se je to jače isticao, što je sva ostala okolica odsijevala blagim sjajem. Na taj pogled obuze gledaoce iznenada neka neponjatna tjeskoba, kao da su slutili zlu kob, koja se je sve više i više bližala.

POGLAVLJE PETO.

PROROČIŠTE IZIDINO.

U gradovima Kampanije, koja je tjerala živahnu trgovinu sa Aleksandrijom, uvriježilo se već rano obožavanje egipatske Izide. I u Pompejima bio je malen, ali lijepo ukrašeni hram ove strane božice, čije je proročište uživalo veliki ugled koli u gradu toli i u okolici mu.

Ovomu svetištu pridijelio je Arbaces svoga štićenika, i ovamo se je zaputio poslije posljednjeg svog razgovora s njime. Kad je prispio do ograde što dijeli svetište od ostaloga hrama, okružavalo je pobožno mnoštvo, poglavito trgovci, žrtvenike, što su bili postavljeni u otvorenom dvorištu.

Sedam stepenica od parskoga mramora vodilo je do celle, t. j. do pravoga hrama, u čijim su udubinama bili razni kipovi, dok su zidne plohe bile urešene Izidi posvećenim granatnim jabukama. Ovdje u svetištu samom stajala su na dugoljastom podnošku dva kipa, od kojih je jedan predstavljao samu božicu a drugi drûga joj, tajnovitoga Ozirisa.

S obe strane stepenica stajali su žrtvujući u bijelim haljinama, a posve gore, s desna i s lijeva, dva svećenika, jedan sa palminom grančicom, a drugi sa rukovjeti klasja u ruci. U uskom hodniku gurali su se vjernici iz svih slojeva pučanstva, brižno pazeći, da ne naruše svečani mir.

Jednoga od ovih zapita Arbaces tiho: »Što vas dovodi danas u hram časne Izide? Čekate li možda na kakovo proroštvo?«

»Mi smo većinom trgovci«, odgovori upitani isto

tako tiho. »Drugovi naši žele doprinijeti žrtvu, da saznadu iz ustiju božice udes naših ladja, koje sutra kreću u Aleksandriju.«

»Tako je i pravo«, odvrati Arbaces dostojanstveno. »Velika Izida, božica poljodjelstva, ujedno je i zaštitnica trgovine.« Na to se okrenu prema istoku i kao da se je zavezao u tihu molitvu.

Sada se ukaza na vrhu stuba jedan od pete do glave u bijelo odjeveni svećenik, čiji je veo bio na ćelavoj mu glavi razdijeljen. Dva druga hramska sluge, takodjer u bijelom, prostranom odijelu, izmijeniše onu dvojicu što su dosele stajali s obih strana, a četvrti jedan, što je sjedio na najdonjoj stepenici, ugodi na dugoj puhaljci svečanu pjesmu. Na srednjoj stepenici stajao je peti, u lijevoj mu žrtvena grančica, a u desnoj bijeli štap, dok je, da upotpuni slikoviti pogled istočnjačkog obreda, glavita ptica Ibis, sa stijene tiho posmatrala sveto činjenje, odnosno, odmjerenim koracima obilazila oltar na podnožju stepenica.

Kod toga oltara stajao je sada žrec sa svojim pomoćnicima, koji su razgledavali utrobu. Arbaces promatrao je napeto njihovo činjenje i tračak zadovoljstva prodje mu licem, kad su znaci označeni povoljnima i kad je vatra uz miris tamjana i mirhe stala proždirati jasnim plamenom posvećeni dio životinje. Grobna tišina vladala je u mnoštvu, i dok su se svećenici okupili oko celle, izjuri jedan od njihovih drugova napolje, polugol i kao sulud, zaigra bijesan ples i moljaše božicu za odgovor. Umoran klonu napokon, a iz tijela kipa začu se tih, mrmljajući štropot. Do tri puta maknula se glava, usne se otvoriše, a mukao glas govorio je polagano slijedeće dalekočujne riječi:

Ko bojni se konji propinje val
Propašću prijeti pećinasti žal.
To zadaje briga — ne da se kriti
Al ladje će dobro spremljene biti.

Glas zamuknu — mnoštvo odahne — trgovci se zgledaše. »Ništa ne može da bude jasnije«, primijeti onaj, što je bio s Arbacesom govorio; »bit će oluje na

moru, kako to obično u početku jeseni biva, ali našim ladjama ne će nahuditi. O Izido milosti puna!«

»Blagoslovljena da je Božica sada i u sve vijeke!« kliknuše ostali trgovci. »Može li koje proroštvo da bude jasnije?«

Vrhovni svećenik dade rukom znak, da se umire, poškropi polivkom oltar i nakon kratke zaglavne molitve otpusti sakupljene.

Arbaces ostao je do svršetka ceremonije stojeći uz ogradu, a kad se je mnoštvo nešto već razišlo, pristupi svećenik k njemu i pozdravi ga, kako se činilo, kao dobrog znanca. Manje prijatne pojave nego je bio taj službenik Izidin, jedva si mogao zamisliti. Bio je niskoga roda, rodjak Burbov, poznatog nam vlasnika gladiatorske krčme, s kojim je podržavao i trgovačke veze. Ćelava, utisnuta lubanja, malene nemirne oči, uzvinuti nos, blijede debele usnice, pjegava koža, podavali su mu nešto vanredno ogavna, dapače strašna, to više, što su njegova široka prsa, mišičava do nad laktove gola ramena, žilave ruke dale naslućivati silnu jakost i silovitost.

»Kaleno«, reče Egipćanin svećeniku, »ti si po mome savjetu u velike popravio glas kipa i tvoji su stihovi bili izvrsni. Ako je ispunjenje samo napola moguće, valja uvijeke sreću proricati!«

»A ako dodje bura«, primijeti Kaleno lukavo se nasmijav, » i uništi one proklete ladje, nismo li to unaprijed prorekli? Nijesu li ladje dobro spremljene, ako leže na dnu mora?«

»Izvrsno, moj Kaleno«, reče Arbaces; »ti se izvrsno razumiješ u posao. Ali ja imam s tobom da o drugim stvarima govorim; možeš li me uvesti u jednu od vaših soba?«

»O dakako«, odvrati svećenik pripravno i podje prema jednoj od onih malih prostorija, što su okruživale otvorene dveri. Ovdje posjedoše za prostrt stol, na kojem je bilo raznih tanjura s jajima, voćem i hladnim jestvinama, kao i posuda s izvrsnim vinom. Oni založiše nešto i započeše svoj razgovor prigušenim glasom, jer su sjedili iza tanke zavjese.

»Što mi imaš da izvijestiš o mojem štićeniku Apecidesu?« zapita Egipćanin svoga pouzdanika. »Bilo mi je lako, da u duši tako pristupačnoj za vjerske tajne, uzbudim oduševljenje za svetu nauku Izidinu; neko vrijeme podučavao sam ga sam kako će služiti božici, otkrio sam mu koješta o uzvišenom smislu, što se sakriva pod vanjskim obredima; nato sam svoga učenika predao vama i hvala vašem nastojanju, položio je zavjete i pristupio vašoj družbi.«

»On je postao naš drug«, odvrati Kaleno, »ali on to nije više sa onim žarom, s onom sanjarskom podatnošću kao nekoć. Često se opažaju na njemu tragovi hladnoće, odvratnosti. Naši kipovi što govore, i tajne stube, plaše, pače ogorčuju ga; žalostan je, vidno mršavi, govori sam sobom, a sada se pače krati da prisustvuje našim obredima. Doznali smo, da se druži s ljudima, za koje se sumnja, da su pripadnici one nove nauke, što niječe naše bogove. Oni, čini se, da su ga posvema zaokupili«.

»Toga sam se i ja bojao«, reče Arbaces zamišljeno. »Treba da pazimo na svaki njegov korak i sve poduzmemo, da ga ponovno uhvatimo u naše mreže i privežemo uza se. Ti znadeš, koliko o tome ovisi, ne samo ugled vašega hrama, vašega proročišta, već i moje posebne svrhe, kojima ti valja u prvom redu služiti«.

»Ne dvoji o mojoj spremnosti, pa iskušao ju kako mu drago«, primjeti Kaleno.

»Slušaj dakle! Odlučio sam da se oženim s Ionom.«

»Sa krasnom Atenjankom?«

»Da, sa Apecidesovom sestrom. Ali ljepota njena, to je najmanje. Što me je sklonulo, da ju učinim kraljicom moga srca, to su neprispodobive vlastitosti njenog duha, njene ćudi. Ovako čarobnog sklada svih duševnih svojstava nisam našao još u nijedne žene. Uz to je druga Sappho: sama od sebe rominja joj poezija sa usana i sjedinjuje se sa melodijama njene lire.«

»Jesi li joj već priopćio tu svoju nakanu?«

»Još nisam. A osim toga nije tako lako predobiva.«

»A kako ti mogu pri tom ja pomoći?«

»Da upriličiš jednu egipatsku svečanost, na koju ću ju pozvati u moju kuću. O tome ćemo još govoriti; za sada dostaje da si upućen u moje namjere.«

Rekav to, ustade Arbaces, stisnu svećeniku ruku i udalji se ponosna držanja, koje je svakomu ulijevalo strahopočitanje, iz Izidina hrama.

POGLAVLJE ŠESTO.

PRIMITAK U OPĆINU KRŠCANA.

Kako po cijeloj Italiji, tako su i u Pompejima ljudi boravili više izvan kuće, nego li u kućama svojim; zato su običavali javne trgove, svoje hramove, kupke, trijemovnike, što ljepše ukrašivati i sva ta mjesta bila su u odredjeno vrijeme prepuna šarolikog mnoštva. O podne vidjao si forum prenapunjen zaposlenima i besposlicama. Na širokom mramornom pločniku razgovarale su se brojne skupine ljudi, popraćujući svaku riječ kretnjama, što je još i danas južnjački običaj. Na jednoj strani kolonade sjedili su u sedam daščara mjenjači, pred njima kupovi blještavog novca, a okruženi trgovcima i mornarima u svakojakim nošnjama. Na drugoj strani žurili su se advokati u dugim togama prema uglednoj nekoj zgradi, gdje se je obdržavao sud. Nasred trga stajali su razni kipovi na podnoščima, a medju ovima bio je najznatniji kip govornika Cicerona. U hladovitom zakutku, medju dorskim stupovima, zajutarkovali su stranci, što su došli izvana i zabavljali se gradskim novostima, dok su komade kruha umakali u čaše razvodnjenoga vina. Nedaleko odavle izložili su maloprodavači svoju robu i hvalili ju prolaznicima. Ovdje pokazivao je trgovac ljepušnoj ženi sa sela svoje šarene vrpce; drugi hvalio je debelome zakupniku vrsnoću svojih cipela; treći, kuhar po zanatu, nahranio je mnogi gladni želudac jestvinama sa svoga prenosnoga ognjišta, dočim je tik do njega školnik, zablenutim svojim učenicima tumačio početne temelje latinske gramatike.

Tu i tamo uklanjalo se mnoštvo sa počitanjem kojemu senatoru, koji se je žurio na sjednicu u Jupitrovom hramu i usput onamo, otmjenom sniženosti pozdravljao svoje prijatelje ili kliente, što ih je u mnoštvu opazio. U šarolikoj smjesi ljudi iz viših stališa, vidjale se krupne pojave susjednih zakupnika, koji su se gurali do javnih žitnica. Tik uz sam hram, dizao se slavoluk sa mjedenim kipom cara Kaligule na konju, a tamna masa toga kipa krepko se je isticala na sjajnom ljetnom nebištu; u jednoj od udubina slavoluka štrcao je vodoskok, a dalje pružila se duga cesta, što je vrvila ljudima.

Kod jedne gradske novogradnje bili su radnici zaposleni oko stupova i lupa njihova nadglasala je po kojiputa žamor prolazećega mnoštva: — stupovi ali ovi ostali su do dana današnjega nedogotovljeni!

Jednom riječi tuj se je na stotinu načina očitovala prebogata kultura. Šarolika raznoličnost nošnja, razni stališi, razna zanimanja; pokretnost, zadovoljstvo, uzrujavanje, živi tok života posvuda; zabave i trgovački promet, besposlica i radinost, škrtost i slavohleplje — sve to bijahu bezbrojne rijeke, što su se bučno slijevale u jedno korito.

Jupitrovu hramu nasuprot, stajao je podnimljenih ruku, nabrana, prezirna čela čvrst čovjek od kojih pedeset godina, napadno jednostavno odjeven. Prednja strana glave bila mu je visoka i ćelava, rijetke mu kose straga na glavi, prikrivala je kukuljica njegova plašta, što ju je navukao da se zaštiti od sunca. Za pojasom smedjeg mu hitona, boje, koju Pompejanci vični na svijetlije boje, nisu volili, bila mu zataknuta pisaljka i neobično velika pločica, ali kese, koju je svatko nosio, pa bila ona i prazna, u njega nije bilo.

Pompejanci nisu se baš mnogo osvrtali na držanje i čine svojih sugradjana, ali pogled ovoga čovjeka, koji je upravo promatrao procesiju, što je kretala prema hramu, izražavao je tako ogorčeni prezir, da nije mogao ostati neopažen.

»Tko li je onaj tamo cinik?« zapita trgovac jedan draguljara pokraj sebe.

»To je Olint«, odvrati draguljar »ozloglašeni Nazarenac.«

Trgovac se strese. »Strašna je to sekta!« reče on tihim, strašljivim glasom. »Pogovara se, da na svojim noćnim sastancima, svoje ceremonije vazda započinju klanjem novorodjenčeta; osim toga ograničuju ti nitkovi sve svoje potrebe samo na najnužnije — dapače proglasili su zajedništvo dobara! Što će da bude od nas trgovaca i draguljara, ako se takove novotarije uvriježe!«

»Pravo veliš«, odvrati draguljar. »Gledaj samo, kako se svojim pogledima i kretnjama izrugava procesiji! To su bogohulci, zakleti palikuće, koji su pod Neronom zapalili Rim!«

Kad se je k obim ovim gradjanima pridružio još i treći, pa četvrti, i Olint opazio, da je on predmetom njihovog razgovora, ogrne se jače kabanicom i udalji se polagano sa foruma. Na kraju trga sretne mladića blijeda, ozbiljna lica, koga je odmah prepoznao. Bijaše to Apecides, zaogrnut širokim plaštom, koji je djelomice zakrivao njegovo svećeničko odijelo.

»Mir s tobom!« pozdravi ga Olint.

»Mir?« opetova svećenik tako muklim glasom, da je Nazarenca zazeblo oko srca.

»Želja ta«, nastavi Olint, sadržaje u sebi svako dobro — bez kreposti nema mira. Mir se spušta na zemlju poput duge, kojoj se početak gubi u nebu. Nebo ju je okupalo u bojama svijetla, ona nastaje iz suza i oblaka, odraz je vječnoga sunca, obećanje duševnoga mira, znamenje vječnoga saveza izmedju čovjeka i Boga. Mir s tobom!«

»Ah;« zastenja Apecides — ali primijetiv, da su im se približili radoznale besposlice, željni da čuju, što li si imadu reći ozloglašeni Nazarenac i svećenik Izidin — prekinu se i prišapnu onomu drugomu: »Ovdje ne možemo da razgovaramo, ja ću doći za tobom na obalu rijeke; tamo u ovo doba nitko ne šeće.«

Rekavši to, razidjoše se, da se pošav svaki drugim putem sastanu na obali Sarna, koji je danas tek potočić, dok je u ono vrijeme nosio ladje i iskričavim valovima hrlio prema moru.

U susjednoj šumici bilo je sjenatih klupa, a na jednoj od ovih smjesti se najčudniji par ljudi: pristaša najmladje i svećenik najstarije religije svijeta!

Olint uze najprije riječ i zapita: »Jel' ti se srce ćutilo voljko pod tom svećeničkom haljinom, otkako smo onomadne govorili o svetim stvarima? Jesi li ti, željan čuti glas Božji, prisluškivao proroštvima Izidinim i našao u njima utjehe? Tvoj uzdah, tvoje odvrnuto lice daju mi odgovor, kako sam ga u duši svojoj predvidjao.«

»Ali«, odvrati Apecides turobno, »evo pred tobom je nesretan, skršen čovjek! Tajinstvenim obećanjima jednoga varalice, dao sam se zavesti, da obučem ovo odijelo — a kako li se brzo razočarah! Težio sam za istinom, a postao sam slugom laži i morao sam da prisustvujem činima, koje sam prezirao, koji su mi ogorčavali dušu. Ali velo mi je zauvijek spalo s očiju; u onom Egipćaninu, kojega sam držao, da ga moram poštivati kao genija mudrosti i kreposti, kojega sam slušao kao Boga, iznova sam upoznao himbenu hulju. Pred očima mi se smrkava, u najdubljem sam ponoru tmine; ja ne znam ima li tamo gore bogova, koji se za nas brinu ili smo tek stvorovi slučaja: pouči me u tvojoj vjeri — riješi me tih dvojba, ako to uistinu možeš!«

»Ne čudim se«, odvrati Nazarenac, »da si upao u ovakove mreže, u ovakove dvojbe. Prije osamdeset godina nisu ljudi ništa sigurna znali o Bogu, o budućem životu. Novi zakon objavio se onima, koji imadu uši da čuju; nebo, pravi pravcati Olimp otvorio se onima, koji imadu oči da gledaju: pazi dakle i slušaj!«

I sa žarom čovjeka, čije srce gori od vjerske revnjivosti i oduševljenja da druge obrati, raspredao je Nazarenac Apecidesu blago i obećanja sv. pisma. Najprije govorio je o čudesima i o muci Kristovoj, prolijevajući pri tom mnoge suze, zatim svrnu razgovor na slavno uskrsnuće Spasiteljevo, opisa čisto, duševno nebo što čeka pravednika, pa opet vječne muke kao kaznu za opačine.

Pobožno i sa razumijevanjem slušao je Apecides Nazarenca a njegova duša željno je upijala jednostavnu ovu i osvjedočujuću nauku. Veličina obećanja njenih privlačila ga silno, utjehe njene začudo ga umirivale. — Ta bile su kao stvorene za ranjene i uzdrmane duše.

Kad je Olint opazio djelovanje svoje poduke, kad je vidio kako su se lica mladoga svećenika zarumenila, kako su mu oči sijevale blagim sjajem, prihvati ga za ruku i reče: »Podji i dodji samnom u naše sastajalište — poslušaj si tamo naše molitve; — pogledaj si iskrenost naših pokajničkih suza; sudjeluj kod naše priproste žrtve, koja ne sastoji od životinja i vijenaca, već od čistih misli, koje doprinosimo na oltaru srca svoga. Cvijeće, što ga ondje polažemo, neprolazno je, ono će cvasti i onda kad nas već ne bude, ono nas prati i preko groba, pod našim nogama niče u nebu i razblažuje nas vječnim mirisom, jer potječe iz duše i jer je dio same duše: — te žrtve su svladane napasti i okajani grijesi. Dodji, oj dodji! Ne gubi ni časka, spremaj se već sada na veliki, ozbiljni put od tmine k svijetlu, od tuge k radosti, od propasti k besmrtnosti. Danas dan je Gospodnji, dan sina Božjega, dan koji smo posebno posvetili našoj pobožnosti. Akoprem se redovno noću sastajemo, ima tamo i sada nekolicina naših. Koliko će veselje, kolika će slava biti naša, kad privedemo zabludjelu ovcu u sveti ovčinjak!«

Apecidesu, koji je od naravi bio čista srca, pričini se, da je u toj gorljivosti pouke njegova prijatelja nešto neizrecivo plemenita i srdačna — jer je sreću svoju nalazio u spasu drugih, jer je njegova ljubav prema bližnjemu smjerala na to, da si stvori drugove za vječnost. Bio je ganut, umekšan, svladan; bio je u stanju, koje ne podnosi da ostane sam, u stanju, koje traži društvo. Njegovim čistijim porivima pridodje i nešto znatiželje: hotio je da si pogleda one svečanosti, o kojima su kolale tako tamne, tako protuslovne glasine. Na čas se zamisli, pogleda na svoje odijelo, pomisli na Arbacesa, strese se, a nato se zagleda u lice Nazarenca, na kojem se je čitala usrdna briga za njegovo dobro i njegov spas. On skupi ogrtač, tako da mu

je pokrio cijelo njegovo svećeničko odijelo i reče: »Vodi me! ja ću za tobom.«

Pun veselja stisnu mu Olint ruku i podje s njime do obale, prizva jednu od ladjica, što su tamo neprestano krstarile. Ušav u ladjicu, smjestiše se pod pokrovom, da ih zaštiti od sunca i znatiželjnika, i dadoše se odvesti na jedno mjesto u predgradju, gdje se je niz niskih kućica sterao sve do obale. Ovdje izadjoše iz ladjice. Olint pošao je naprijed kroz čitavi labirint uzanih uličica, — zastane sa svećenikom pred zatvorenim vratima neke prostranije kuće i pokuca tri puta. Vrata se otvoriše, a čim su Apecides i vodja mu prešli preko praga, zatvoriše se opeta.

Uskim hodnikom došli su do drugih vrata, kod kojih se je Olint zaustavio, pokucao i kliknuo: »Mir s vama!« Glas jedan iznutra zapita: »A s kime mir?« a na odgovor Olintov: »S vjernicima« otvoriše se vrata. U ovećoj sobi, koju je, kad su vrata bila zatvorena, osvjetljavao samo maleni prozorčić nad vratima, sjedilo je u polukrugu neko dvanaest do četrnaest osoba pred sirovim, drvenim krstom i kako se činilo, zavezli se u duboke misli.

Kad je Olint ušao, podigoše oči, ne rekav ni riječi; Nazarenac sam, kleknu prije nego li je oslovio svoje suvjernike, a po usnicama, koje su se pomicale i po pogledu, koji je bio čvrsto uperen u krst, razabirao je Apecides, da se je tiho molio. Kad je obavio taj sveti običaj, obrati se Olint prema sakupljenima, i reče: »Muževi i braćo, ne bojte se, što vidjate medju vama svećenika Izidina; bio je sa slijepcima, ali je duh Božji sašao nad njega: — on želi da vidi, čuje i razumije.«

»Dobro nam došao!« reče jedan od sakupljenih i Apecides vidje u njemu mladića, još mladjega od sebe, isto tako blijeda i omršavjela lica i pogleda, koji je odavao isto tako teške borbe nemirne duše.

»Dobro nam došao!« opetova jedan u naponu muške snage; tamna put i azijatske crte lica odavahu ga Sircem — za mlada bio je razbojnik.

»Dobro nam došao!«, reče treći, starac duge, sijede

brade, u kojemu je Apecides prepoznao jednoga od robova — vratara bogatoga Diomeda.

»Dobro nam došao!« opetovahu jednodušno ostali — sve pripadnici nižih slojeva, izuzev jednoga časnika carske tjelesne straže i jednoga trgovca iz Aleksandrije.

»Mi te ne obvezujemo na šutnju«, uze Olint opeta riječ; »niti ćeš nam se zakleti, da nas ne ćeš odati, kako bi to od tebe tražila neka naša plašljivija braća. Doduše nema protiv nas formalnoga zakona, ali veliko mnoštvo, željnije progona od njegovih vlastodržaca, žedja naše krvi. Pa ipak, neka te ne veže nikakova prisega — ti nas možeš optužiti, oklevetati, obružiti, mi te ne ćemo priječiti, jer mi smo uzvišeni nad smrću i rado ćemo podnijeti sve muke za našu vjeru.«

Tihi mrmor odobravanja prodje skupštinom, a Olint nastavi: »Došao si medju nas da vidiš što je na stvari, dao Bog te ostao medju nama potpuno osvjedočen. Onaj krst tamo jedini naš je kip, a onaj smotak sadržaje nauku našu. Pristupi bliže, Medone, razvij ga, čitaj i protumači ga.«

Kad je čitanje bilo dovršeno, začu se na vratima posve tiho kucanje. Lozinka bude zatražena i dana, vrate se otvoriše i dvoje djece, od kojih je starijemu moglo biti oko sedam godina, udje plašljivo. Bila su to djeca kućedomaćine, onoga tamnoga, otvrdnuloga Sirca, koji je mladost svoju sproveo u razbojstvu i prolijevanju krvi. Najstariji u tom skupu, rob Medon raskrili ruke, a djeca mu poletiše u naručaj, uspeše se na njega, a on ih dragaše. Pristupiše još i drugi muževi, dok je Medon učio djecu moliti lijepu onu molitvu, što no ju molitvom Gospodnjom zovemo. Pustite k meni malene i ne branite im to, rekao je Spasitelj, a tuj posta riječ činom i dirljivi taj prizor duboko se je kosnuo srca Apecidesova.

Sada se otvoriše jedna nutarnja vrata, a u sobu udje prastari neki muškarac, opirući se o štap. Kad se je pojavio, usta cijela skupština. Duboko počitanje, puno ljubavi odražavalo se na svačijem licu i Apecidesa je na prvi pogled nešto neodoljiva k starcu privlačilo. Nitko nije nikada bez ljubavi promatrao to lice,

jer na njem je nekoć počivao smiješak Spasiteljev, a osvjetljujućeg odraza onoga smiješka nije nikada nestalo.

»Djeco moja, Gospod bio s vama!« kliknu starac, raskriliv ruke, a djeca poletiše prema njemu. On sjednu, uz ih na krilo, a ona, dragajući ga, priviše se k njemu. Na to reče Olint: »Oče, gle stranca u našem skupu, novu ovcu, koju smo priveli našem ovčinjaku!«

»Dajte, da ga blagoslovim!« kliknu starac. Oni, koji su naokolo stajali učiniše mjesta, a Apecides pristupi bliže i pade pred njim na koljena; starac mu položi ruku na glavu i blagoslovi ga tiho. Dok su mu se usne pomicale, bile su mu oči gore uzdignute i suze radostinke tekle mu niz lica.

Djeca stajala su s obe strane obraćenika; srce njegovo bilo je kao i njihovo — postao je kao i dijete, a obećanje »vaše je kraljevstvo nebesko«, dano bje eto i njemu.

POGLAVLJE SEDMO.

POTRES ŠTO SPASAVA.

Arbaces nije bio čovjek, koji bi napuštao kakav naum, dogod je još držao, da ga može izvesti. Ionu trebalo je pod svaku cijenu preoteti Atenjaninu. Tako je odlučio u onaj čas, kad je bio na čistu o odnošaju svoje štićenice spram Glauka. To je tražila njegova tvrda volja, njegov neobuzdani ponos, kao i astrološko uvjerenje, da su mu zvijezde prorekle dobar uspjeh. Odlučio je dakle, da Grkinju domami u svoju kuću i do dalnjega potajno uhvaćenom drži. Majstor u svladavanju sama sebe i ovejani pretvarač, znao si je, u poduljem razgovoru s Ionom, koja mu se je tužila kako je zabrinuta za svog brata, steći njeno osobito povjerenje, pa okoristiv se tim raspoloženjem nabaci kod rastanka olako:

»Ti još nikad nisi bila u mojoj kući; možda će te uvelike obradovati, da upoznaš njeno uredjenje, koje

će ti prikazati vjernu sliku starog egipatskog stana. Nije to doduše palača poput onih u Tebama i Memfisu, ali čedni moj dom može ti stvoriti predodžbu o onoj osebujnoj kulturi, koja je postala čudovištem cijeloga svijeta. Posveti mi dakle, štićenice moja, kratak čas podvečer i priušti mi veselje, da mi tvoja sunčana prisutnost obasja moju mrku kuću.«

Ne sluteći opasnost koja joj je prijetila, prihvati Ione spremno prijedlog taj i spremi se već slijedeće večeri posve bezbrižna na put.

Ali Nidija, koju su, jer je bila slijepa, često puta i gluhom držali, i koja je sve protiv svoje volje mnogo toga čula, a u Arbacesovoj je kući, kamo je, kako to već znamo, prije češće zalazila, bilo da pjeva, bilo da donosi vijence, a sada da izvrši naloge Ionine, od brbljavih robova i slučajno saznala za stvari, koje su ju napunjale strahom i odvratnošću pred egipatskim čarobnjakom — Nidija u strahu za svoju gospodaricu pohiti do Glauka, da ga obavijesti o pohodu Ioninom kod Arbacesa.

Otkako je ubogo slijepo djevojče došlo pod Ioninu ljubeznu pasku, morao ju je uvijeke, kad je izlazila, pratiti jedan od robova; prije dostajao je za to njen štap, da ju dovede od jednoga kraja Pompeja na drugi. Svaka cesta, svaki zaokret u napučenijim dijelovima grada bio joj je poznat, pa jer su stanovnici, kako smo već rekli, skoro sujevjerno poštivali slijepce, uklanjali su joj se prolaznici posvuda iz puta.

Kad je prispjela pred kuću Atenjanina, sazna, da je ovaj izašao sa prijateljima, nitko nije znao kamo, a jedva će se vratiti prije ponoći.

Tesalka uzdane; klonula je na stolicu u predvorju i pokri si lice rukama, da sabere svoje misli. Nato usta hrlo i promrsi pred sebe: »Ne smijem gubiti vremena, — Apecides njen brat — da, on će najbolje znati, prijeti li joj opasnost.«

Naglo dohvati svoj štap i zaputi se, ne trebajući baš mnogo pomoći robove, do Izidina hrama, gdje je već toli često bila — i dospije, sunce bje već zapalo, pred svetu ogradu.

»Tuj nema nikoga«, reče rob. »Što, odnosno koga tražiš ovdje? Ne znaš li, da svećenici ne stanuju u hramu?«

»Zovni!« odvrati ona nestrpljivo; »uvijeke ima ovdje jedan od svećenika, što straži, danju i noću.«

Rob zovnu; ali nitko se ne pokaza.

»Ne vidiš li nikoga«, zapita djevojče.

»Ni žive duše«.

»Varaš se, ja čujem nekoga gdje stenje; razgledaj se još jedamputa.« Gundjajući svrne tromi rob, otešćalim svojim očima naokolo i napokon opazi pred jednim od žrtvenika, kojega ostaci još danas zatvaraju uzani prostor, neku duboko zamišljenu pojavu.

»Sad vidim nekoga«, reče on, »a sudeći po bijeloj mu haljini, bit će svećenik«.

»Sveti slugo Izidin«, kliknu Nidija, »čuj me!«

»Tko me zove?« zapita tugaljiv glas.

»Netko, koji ima jednomu od tvoje braće nešto važna da isporuči«.

»S kime želiš da govoriš? Ovo nije čas za razgovore. Podji, ne smetaj me. Noć pripada bogovima, a dan ljudima.«

»Taj glas čini mi se poznat; da, ti si onaj koga tražim. Nisi li ti Apecides?«

»Jest, ja sam«, odvrati svećenik, ustav od oltara i približiv se ogradi.

»Jest ti si to, bozima budi hvala!« Pri tom namigne robu da se nešto natrag povuče, a zatim zapita tiho: »Jesi li ti uistinu Apecides?«

»Ta ti si rekla, da me poznaješ!«

»Da, po glasu, ali ja sam slijepa.«

»Nidija? Dolaziš li od moje sestre?«

»Dok evo s tobom govorim, ona je u kući Arbacesovoj — po prvi puta kao njegov gost.«

»Ione kod Arbacesa?«

»Ti znaš, je li je to za nju opasno ili ne. Zdravstvuj! Ja sam učinila, što sam držala da mi je dužnost.«

»Stani, stani!« kliknu svećenik, prošav suhonjavom rukom preko čela: »ako je istina što veliš, tad joj u

istinu prijeti opasnost. Što da radimo? Unutra me ne će pustiti, a ja ne poznajem sve zakutke one zakučaste zgrade.«

»Poznajem ih ja. Poslat ću roba kući; budi ti moj vodić; ja ću te odvesti do tajnih vratiju kuće i reći ti lozinku. Uzmi ali oružje sa sobom, možda ćeš ga trebati.«

»Pričekaj časak«, odvrati Apecides, pošav u jednu od pobočnih ćelija hrama. Iza nekoliko sekunda pojavi se opeta, zaogrnut širokim plaštem, koji mu je prikrivao svećeničku haljinu. »A sada podjimo«, reče on, »i jao Egipćaninu, ako što zla namjerava!«

Pospani rob bio je sretan, što je smio da podje spavati, a ono dvoje sretne putem Glauka, koji se je slučajno ranije vraćao kući nego obično, a kad su ga s malo riječi o svemu obavijestili, nije krzmao, da im se pridruži.

Ione stigla je u pratnji dviju robinja u onaj udaljeni dio grada, gdje je stajala osamljena Egipćaninova kuća. Tamno lišće vinove loze povijalo je cijelu prednju joj stranu, otraga dizalo se visoko drveće, a u daljini stršio je Vezuv. Ione udje kroz brajdu u prostrano predvorje, i ne bez lake groze promatarala je čudne kipove egipatske sfinge, što no su bili postavljeni s obih strana stuba, a predočivali su mudrost spojenu sa jakošću. Došav gore pokuca na vratima, koja se bez buke otvoriše. Vratar, visoki etiopski rob, prijazno joj se naškubi i pozva ju kretom ruke da podje dalje. Iza nekoliko koračaja dodje joj sam Arbaces ususret, svečano i neobično bogato odjeven. Prem je još vani bio bijeli dan, bila je zgrada umjetno pomračena, a svjetiljke odsijevale su svoje blago, mirisno svijetlo sa bogato uloženog stropa.

Arbaces pozdravi si gošću najuljudnije i povede ju kroz razne odaje, sve jednu sjajniju od druge. Na stijenama bile su divne slike; svjetiljke osvjetljivale su kipove iz najbolje grčke dobe; ormarići s draguljima, svaki ormarić sam za sebe jedan dragulj, ispunjali su prostor medju stupovima; vrata i pragovi bili su od najskupocjenijeg drva; kudgod si pogledao, kao da je

razasuto zlato i dragulji. Čas bili su sami u tim sobama,, čas prolazili su kroz redove šutljivih robova, koji su pred Ionom padali na koljena i nudjali joj na dar narukvice, lance i druge nakite, a da ju Egipćanin nije mogao sklonuti da ih primi.

»Mnogo puta sam slušala«, reče ona začudjena, »kako si bogat, ali ni u snu nisam mogla pomisliti, da je tvoje blago tako neizmjerno.«

»Da ga mogu svega«, odvrati Egipćanin, »saliti u jednu krunu, pa ju tebi postaviti na glavu!«

»Težina njena smrvila bi me!« reče Ione smijući se.

»Ali bogatstva ipak ne ćeš prezirati? O Ione! Zlato je najveći čarobnjak na zemlji, ono ostvaruje naše sanje i daje im božansku moć.«

Lukavi Arbaces kušao je zaslijepiti mladu Grkinju svojim blagom i svojom rječitošću, ali njegovo umijeće odbijalo se o njenoj priprostoj ćudi, o njenim gotovo djetinjskim odgovorima na njegova zadjevna pitanja. Kad su ušli u dvoranu zavješenu bijelima, srebrom izvezenim lacima, pljesnu Arbaces iznenada rukama i kao čarolijom nekom pojavi se iz poda stol pun najslasnijih jela; istodobno iskrsne pred Ionom prijestolje sa škrletnim baldakinom, a iza zastora zamnije nježna glazba na frulama.

Arbaces sjednu Ioni do nogu, a djeca kao angjelići, dvorila ih kod jela. Kad su svršili jelo, zamre glazba, a domaćina obrati se svojoj gošći:

»Štićenice moja, nije li te nikad snašla želja, da zagledaš u budućnost; nisi li nikad poželila da skineš njeno velo, pa da saznaš, kakovu ti je kob sudba već kod poroda dosudila? Hoćeš li okušati moje umijeće i zagledati u knjigu svoga života?«

Napola nevjerovano, napola vjerovano, napola puna strahopočitanja, napola prestrašena tim pitanjem svoga tajinstvenoga domaćine, zasta Ione nekoliko časaka tiha, a zatim odvrati: »Moglo bi mi škoditi, smesti me i učiniti nesigurnom; kad bi saznala budućnost, moglo bi mi ogorčiti sadašnjost.«

»Ne boj se toga Ione«; ja sam već sâm zagledao u tvoj budući udes i znadem, što Parce, koje su prema

drugima često vrlo stroge, za svoje miljenče predu. Hoćeš li poći za mnom da vidiš, što li te čeka, da već unaprijed u tome uživaš?«

Bez svijesti i pravoga htijenja, šapnu ona jedva čujno: »da«. Egipćanin usta i povede ju kroz sobu. Nevidljive ruke rastvoriše zastore, glazba započe iznova, glasnija i veselija. Oboje prošli su kroz red stupova, izmedju kojih su prskali vodoskoci i spustiše se niz široke, udobne stube u bašču. Večer se spuštala, mjesec već visoko odskočio na nebu i razlijevao svoje blago svijetlo po mirisnim cvjetnim gredicama.

»Kuda me to vodiš?« zapita Ione začudjeno.

»Samo donle«, odvrati on, pokazav pri tom na malu zgradu u zatku. Hram je to, posvećen božici sudbe; naše činjenje traži takovo sveto mjesto«.

Stupiše u uzano predvorje, kojemu je zadak bio zastrt crnim zastorom. Arbaces ga rastvori, a Ione se nadje u gustoj tami.

»Ne boj se!« reče Egipćanin, »odmah će biti svijetlo«. Dok je još govorio, svanulo je malo pomalo blago, toplo svijetlo, u kojem su se napokon razaznavali svi predmeti. Sada se vidje Ione u velikom, naokolo crno zavješenom prostoru; počivaljka jednake boje stajala je kraj nje. Nasred prostorije bio je mali oltar, a pred njim mjedeni tronog. Na visokom granitnom stupu, što je bio uz jednu od stijena, stajala je ogromna glava od najcrnijeg mramora, u kojoj se je po vijencu od klasja, što joj je ovijao čelo, raspoznavala velika egipatska božica. Arbaces stajao je pred oltarom; on je na nj položio svoj vlastiti vijenac, a sada dohvati mjedenu posudu i izli joj sadržaj u zdjelicu tronoga. Odmah lizne plavetan plamen; Egipćanin pristupi do Ione i promrmlja nekoliko riječi u nepoznatom joj jeziku. Zastor iza oltara zatalasa se amo tamo, rastvori se polagano i otvori pogled na maglovitu krajinu, koja je bivala pomalo jasnija i svjetlija; napokon mogla je Ione razabirati drveće, rijeke, lugove i sve čare prekrasnog nekog kraja. Napokon spusti se pred taj krajolik maglovita sjena i ustavi se Ioni nasuprot; ali ista ona čarolija, koja je djelovala na krajolik, kao da je i-

tuj djelovala: sjena poprimi oblik i stas i gle! Ione prepozna u crtama pojave samu sebe!

Krajolik poblijedi da napokon sasvim iščezne, a na njegovom se mjestu pojavi prekrasna dvorana sa prijestoljem na sredini, a nad prijestoljem, oko kojega su se poredale nejasne pojave robova i stražara, držala je blijeda ruka nešto kao diadem. Nova se osoba neka prikaza; bila je od glave do pete zaogrnuta u tamno odijelo, tako da joj se niti lice niti obrisi tijela nisu mogli razaznavati. Ona kleknu pred Ioninu sjenovitu sliku, prihvati ju za ruku i pokaza na prijestolje, kao da ju pozivlje, da sjedne na nj.

Ionino srce tuklo je čujno. »Hoćeš li da se sjena razotkrije?« šapnu glas kraj nje — glas Arbacesov.

»Da«, odvrati Ione tjeskobno.

Arbaces podignu ruku — tamna prikaza zbaci ogrtač, a Ione kriknu glasno: — bila je to pojava Arbacesova, što je pred njom klečala.

»Eto to je tvoja sudba!« prišapnu joj opet Arbaces. »Sudjeno ti je, da budeš Arbacesova zaručnica!«

Ione se strese — crna se zavjesa zatvori nad prikazama, a Arbaces glavom, pravi, živi Arbaces ležao joj je do nogu.

»Sudba ne laže«, kliknu on, zagledav se u nju, »sudjeno ti je da mi budeš kraljicom, zaručnicom. Sve će se tvoje želje ispuniti, sav svijet će ti služiti, ako budeš mojom.«

»Da budem tvojom?« odvrati Ione napola veselo napola strašljivo. »Sudba tvoja ili je slijepa ili se samo poigrava. Ta ja sam Glaukova zaručnica.«

»Čija si ti zaručnica?«

»Ta ti to znadeš, Glaukova.«

Čuvši to plane Arbaces neopisivim gnjevom, željeznom rukom prihvati Ionu za rame i nakriča sirotícu: »Da više nikada nisam čuo to mrsko ime! A da uzimaš vremena zaboraviti ga, pridržat ću te ovdje u pritvoru. Morat ćeš se priviknuti na to, da je sudba ozbiljna i da se ne poigrava!«

Na jedamputa bude si Ione svijesna strašnog položaja u kojem se nalazila.

»Što li se to usudjuješ, bezumniče, što li kaniš učiniti?« kliknu ona i pokuša, da mu se otme.

»Ono što gospodar smije da učini«, odvrati Arbaces gnjevno i htjede ga ju odvuče.

»U pomoć! U pomoć!« vikala je Ione sva van sebe.

»Badava zoveš. Ovdje se sluša samo moja volja. Otale s tobom!«

U taj čas trgnu se zastor naglo na stranu, a jaka ruka pograbi Egipćanina za rame. On se okrenu i opazi gnjevni pogled Atenjaninov i blijedo, suhonjavo, ali prijeteće lice Apecidesovo. »Ha!« promrsi on, pogledavajući sad na jednoga sad na drugoga, »koji demon vas je poslao ovamo?«

»Božica osvete!« odvrati Glauko, baciv se na Egipćanina i stane se s njime boriti. Apecides pridignu medjutim s poda onesviještenu sestru, ponese ju do počivaljke i postavi se s trgnutim bodežem kraj nje. Duševnim borbama svojim odviše oslabljen, nije mogao da sudjeluje u borbi sa Egipćaninom, ali bijaše ipak spreman, da mu, ako bi nadvladao u borbi, rine bodež svoj u srce. Borci čvrsto su se bili obujmili, a svakomu je ruka tražila grlo drugoga, glave im bijahu natrag povinute, oči pune bijesa, mišice napete, žile nabrekle, usne otvorene, zubi čvrsto stisnuti. Oba protivnika bila su neobično jaka, obojicu obuzela je jednaka želja za osvetom. Svijali i objimali su jedan drugoga, kolebali amo i tamo, gurali se iz jednoga kraja sobe u drugi, psovali su i kleli; sad su bili pred oltarom, sad na podnožju stupa, gdje je borba otpočela. Ispustiše se da odanu: Arbaces naslonio se na stup, a Glauko stajao je nešto podalje od njega.

»Časna božice«, kliknu Arbaces obujmiv stup i podignuv oči do kipa, što je bio na njemu, »štiti svoga odabranika, daj da ovaj grješnik oćuti tvoju srdžbu, taj oskvrnitelj hrama, koji je tvoje svetište opoganio i na slugu tvoga dignuo ruku!«

Dok je govorio, pričinilo se kao da su tihe i uzvišene crte božičine poprimile život. Kroz crni mramor poče kolati crvena, svjetlucava boja; oko glave sigrali

se i lizali modri plamečci, oči su joj plamtjele mrkim žarom i kao da su poraznim gnjevom gledale na Grka, koji je u sujevjernom strahu, videći to nenadano i čudno uslišanje protivnikove molitve, problijedio i omamljen, poništen pred njim stajao. Arbaces nije mu dao vremena da dodje k sebi. »Umri, nitkove!« kliknu on gromkim glasom i navali na Grka: »Velika mati traži svoju žrtvu!« Zatečeni Grk učini nesigurnu kretnju, noga mu se omaknu na ulaštenom podu i on pade. Smjesta mu stane Arbaces na grudi, pa kad je Apecides, koga se majstorije Egipćaninove nisu više dojimale, trgnuo na nj svoj bodež, zahvati oprezni Egipćanin uzdignutu mu ruku, ote mu bodež i obori čvrstom pjesnicom svećenika na zemlju. Pobjedonosno zamanu bodežem na Glauka, koji se je poput pobjedjenog gladiatora, što prezire smrt, podao svojoj sudbini. Ali, u strašni taj čas pokolebala i potresla se je pod njima zemlja u grčevitom trzanju — duh silniji od Egipćaninova bio je na djelu — strašni demon potresa trgnuo se je, rugajući se čarolijama ljudske lukavosti i bijesu čovječjeg gnjeva. Poput titana, na kojem su nagomilane gore, pridigao se je iz dugoljetnog sna, pružio se po svom ležaju, a šupljine one tamo dolje, stenjale i tresle su se pod jakim njegovim udovima. I muž, koji se je držao polubogom, bude baš u času, kad je htio da zasiti svoju osvetu, zgažen u prah, koji je u istinu i bio. Nadaleko razlijegala se podzemna buka i grmljavina — zavjese uzvitlale su se, kao da ih bura vije — oltar se ljuljao — tronog se bibao, a visoko nad bojištem tresao se i kružio stup; tamna glava božice zaglavinja, pade sa svoga postavka i upravo u času, kad se je Egipćanin nagnuo nad svoju žrtvu, pogodi ga mramorna njena masa izmedju ledji i šije! Udarac taj povali ga tako nenadano na zemlju, da nije dao od sebe ni glasa, da se nije ni maknuo — bez života — činilo se, kao da ga je smrvilo ono isto božanstvo, koje je on pelivanski oživljavao i koje je zazivao.

»Zemlja obranila je djecu svoju«, reče Glauko, kušajući da se pridigne. »Dajte da zahvalimo bogovima!« On pomogne Apecidesu da ustane i baciv pogled na

Egipćanina, čija je krv po sjajnom odijelu tekla na mramor, držaše da je mrtav. I opeta potresla se zemlja pod njihovim nogama; morali su se prihvatiti jedan za drugoga, da ne padnu; ali potres, kako je nenadano došao tako je i prošao. Sad već nisu htjeli, da dulje oklijevaju; Glauko ponese Ionu na svojim rukama i pobjegoše s tog nečasnog mjesta.

U vrtu sreli su čitave hrpe bježećih robova, koji sami za se u strahu, nisu marili za strance, već jadno vikali: »Potres! Potres!« Bez zapreka došli su tako do otvorenih vratašca, gdje ih je na maloj uzvisini čekalo u strahu slijepo djevojče, napola osvjetljeno mjesecom, napola zasjenjeno tankim cipresama.

POGLAVLJE OSMO.

KRŠĆANIN I GLADIATOR.

Diomedova kućna vrata bijahu otvorena, a Medon, stari onaj rob, što smo ga u kršćanskoj skupštini upoznali, sjedio je na zadnjoj stepenici, što je vodila k ulazu. Sjajna ta kuća bogatoga pompejanskoga trgovca, može se još i danas vidjeti izvan zidina gradskih a na početku grobne ceste. Usprkos blizine mrtvih, bila je okolina tog zaselka prijatna, jer njemu skoro nasuprot, nešto bliže gradskim vratima, nalazilo se prostrano svratište, kamo su se rado svraćali stranci, koji su u poslu ili zabave radi dolazili u Pompeji. U ovaj čas bilo je pred tim svratištem mnogo, što većih što manjih kola; jedna su upravo prispjela, druga se spremala da podju, a to sve podavalo je zabavnu sliku žustroga poslovanja i živahnoga prometa. Na jednoj od kamenih klupa pred svratištem, sjedilo je nekoliko putnika, oprašujući svoja odijela. Na drugoj klupi sjedilo je nekoliko zakupnika oko okruglog stola za čašom vina i razgovarali se prilježno o cijenama žita i o drugim gospodarskim stvarima. Žene ovih seljaka, stojale su na plosnatom krovu, i naslonjenje na naslon, promatrahu zanimivu krajinu: uredne grobove, okićene cvijećem i drvećem, dražesne

u zelenilu napola sakrite seoske kućice, tamnomodru pučinu, cestu što je vodila u Herkulanum, nad čijim je vinogradima stršio Vezuv. U jednoj udubini na gradskim vratima vidjala se rimska straža, a oružje joj se ljeskalo na suncu. Vrata sama bila su na tri luka, srednji za kola i jahače, a druga dva za pješake. Nalijevo i na desno vratiju sterao se masivni gradski zid, na kojem su se u odmjerenim razmacima uzdizale četverouglaste kule sa kruništem, koje su jednomjernu liniju zidja slikovito isprekidale.

»Jesi li već čuo najnoviju novost, stari Medone?« pitalo je mlado djevojče, što je s vrčem u ruci prolazilo kraj kuće Diomedove i kojoj se prohtjelo da malo brblja sa vratarom, prije nego će u krčmu da joj napune vrč.

»Najnoviju novost? Kako to misliš?« reče rob, dignuv mrki svoj pogled.

»Ej, jutros, dok si ti možda još spavao, ušao je u Pompeji glavit stranac.«

»Tako?« odvrati rob ravnodušno.

»Da, dar je to plemenitoga Pomponiana.«

»Dar? Ja sam mislio da govoriš o nekom strancu?«

»Oboje je — i stranac i dar. Znaj dakle, staro gundjalo, to ti je prekrasan mladi tigar odredjen za naredne igre u amfiteatru! Čuješ li, Medone? Alaj će biti veselja! Ne ću moći da spavam, dok ga ne vidim; vele da upravo grozno lijepo riče.«

»Uboga ludo!« reče Medon prikornim glasom.

»Ne zovi me ludom, stari grubijane! Ovakav tigar, krasna je stvar, a osobito kad bi mogli naći nekoga, da ga bacimo pred njega. Pomisli samo Medone! sada imamo i lava i tigra, pa ako se ne bi našlo par zgodnih zločinaca, morali bi gledati, kako će sami jedan drugoga proždrijeti. Ali stani! Sin tvoj je gladiator, krasan, jak momak: ne bi li ga mogao nagovoriti, da se bori s tigrom? Daj, Medone, daj, vrlo bi mi time ugodio, postao bi pače dobrotvorom čitavoga grada!«

»Odlazi, odlazi!« primijeti rob uvelike ogorčen. »Misli radije na vlastitu svoju opasnost, prije no što ovako olako brbljaš o smrti moga ubogoga sina.«

»Moju vlastitu opasnost?« reče djevojče, ogledav se

prestrašeno. »Čuvajte me bogovi,« kliknu ona, taknuv se amajlije što joj je visjela oko vrata. »Moju vlastitu opasnost! A kakova mi opasnost prijeti?«

»Nije li ti nedavni potres bio nikakova opomena? Nije li vas podsjećao i govorio vam: Spremajte se na smrt, jer bliža se konac svemu?«

»Ah, gluposti!« primijeti djevojče i poravna si nabore tunike. »Sad ti brbljaš, upravo onako, kako to o Nazarencima pričaju — možda si i sam jedan od njih? Ali ja nemam vremena da dulje s tobom čavrljam, stari gavrane! S tobom ide sve na gore; zdravstvuj! O Herkule, daj nam čovjeka za lava pa i za tigra jednoga!

Na igre, na vesele igre, juhe!
Neka pohita pučanstvo sve!
Prkosni borci u arenu će zać
Ko sinci Herakla, u ruci im mač.
Brbljajte, dok vam ne zastane dah
Kad borci umiruć se sruše u prah —
Jel' čujete krok im — ovamo vas de
Na igre, na vesele igre, juhe!

Jasnim ko srebro grlom zapjeva djevojče cirkusku pjesmu i podigav svoju tuniku da joj se ne zapraši, udalji se lakim korakom i podje preko, u dupkom punu krčmu.

»Ubogi moj sinko!« uzdahne rob. Zavolju ovakih lakoumnih stvorova, da budeš zaklan? O vjero kršćanska! kad ne bi bilo rad ničesa drugoga, morao bi pristajati uza te dušom i tijelom već radi ogavnosti, koju ulijevaš protiv tih krvavih igara.«

Zabrinuto klonu starcu glava na grudi. Sjedio je tih i zamišljen, samo katkada obrisao bi si rukavom suzne oči. Srcem bio je kod sina, onog mladog gladiatora, koga je Burbo onomad nazvao žutokljuncem. Medon nije opazio pojave, koja mu se je približavala od gradskih vratiju hrlim korakom i prkosna donekle držanja. Dignuo je tek onda glavu, kad se je pridošlica pred njim zaustavio i blagim ga glasom nagovorio:

»Oče!«

»Sinko moj! Lidone moj! Jesi li ti to uistinu?«

kliknu starac sav veseo. »Mislima svojim bio sam kod tebe.«

»To me raduje, oče,« reče gladiator taknuv se s počitanjem koljena i brade starčeve; »doskora bit ću možda zauvijek kod tebe, ne samo u mislima.«

»Da sinko moj — ali ne na ovome svijetu,« odvrati rob tužno.

»Ne govori tako oče moj! Budi dobre volje ko i ja! Ja se pouzdano nadam, da ću pobijediti, a sa zlatom, što ću ga dobiti, iskupiti ću ti slobodu.«

»Ne griješi, sinko!« reče starac, i uspev se polagano po stepenicama uvede Lidona u svoju malenu sobicu kraj ulaza. »Namjere tvoje plemenite, mile i pobožne su,« nastavi Medon, osvjedočiv se prije da nitko ne prisluškuje, »ali činjenje je griješno. Život svoj stavljaš na kocku za slobodu očevu — to bi bilo oprostivo; ali pobjeda tvoja stoji drugoga života. A to je smrtni grijeh, koji se ne da ničim opravdati! Mani se dakle toga, mani se! Radije ostajem robom dok živim, nego da svoju slobodu takovom cijenom otkupim!«

»Tiho, oče, tiho!« odvrati Lidon nešto nestrpljivo. »S tom tvojom novom vjerom — o kojoj molim te da mi više ništa ne govoriš, jer bogovi dali su mi snage a uskratili mudrost pa ne razumijem ništa od svega onoga, što mi češće pripovijedaš — s tom tvojom novom vjerom, velim ti, upio si čudne nazore o pravu i nepravu. Oprosti mi, ako sam te ražalio, ali pomisli: s kime ću se boriti? O, kad bi poznavao one ništarije, kojih sam drugom tebe radi postao, rekao bi, da očišćujem zemlju, ako jednu od ovih zvijeri maknem s puta. Da, zvijeri su to, kojima se sa usnica cijedi krv; divlje nakaze bez srca i duše, koje ništa na tom svijetu ne veže, koji doduše ne poznaju straha ali ni zahvalnosti, ni milosrdja, ni ljubavi. Oni živu samo za svoj obrt, a to je, da ubijaju bez smilovanja, da umiru bez straha! Mogu li se tvoji bogovi, zvali se oni kako mu drago, ljutiti na borbu s takvim strašilima, a za takovu stvar? Ah, oče, ako više sile tamo gore gledaju ovamo dolje, zacijelo nigdje ne će naći svetije žrtve od

[illegible] moja, ljubim Te!

one, što ju ljubav zahvalnog sina doprinosi svome staromu ocu!«

Ubogi stari rob, priprost kako je bio a od nedavna tek obraćen na kršćanstvo, nije znao kako i čime da obori ovo tako naopako, a u svojoj zabludi tako lijepo shvaćanje. Iznajprije sililo ga, da se baci sinu na grudi, ali odmah nato zgrozio se, zalomio rukama, a kad je htio da izrazi svoje negodovanje, ugušile mu suze glas u grlu.

»Pa ako«, započe Lidon iznova, »ako je tvoje Božanstvo — jer držim, da vjeruješ samo u jedno — u istinu ona dobrostiva sila, kako ti to tvrdiš, tada će takodjer znati, da me je baš tvoja vjera u nju potaknula na odluku, s koje me sada prekoravaš.«

»Kako to? što misliš time?« zapita rob sav začudjen.

»Dobro znadeš,« otpoče Lidon, »da su me još kao dječaka prodali u ropstvo, ali da sam u Rimu, po oporučnoj odredbi svoga gospodara, koji me je bio osobito zavolio, zadobio svoju slobodu. Pohrlio sam u Pompeji, da te vidim; nadjoh te već ostarjela i slaba a u vlasti hirovitoga gospodara. Ti si prije toga poprimio novu onu vjeru i uslijed toga dvostruko teško osjećao svoje ropstvo; ona ti je otela melem navike, koja nam omogućuje da i najgore podnosimo. Nisi li mi se tužio, da moraš obavljati poslove, kojih se kao rob ne bi žacao, ali ti kao Nazarencu opterećuju savjest? Nisi li stenjao u duševnim mukama, kad su te silili da se klanjaš bogovima, koje prezireš? Tvojih muka nisam mogao da razumijem, ali one su mi parale srce, jer otac si mi, a samilost poticala me, da smišljam, kako da ti pomognem. Uto mi sunu u glavu misao. Novaca nemaš, rekoh si, ali mlad si i jak. Podjoh i opitah se koliko iznosi svota, kojom bi te mogao iskupiti i saznah, da je obična nagrada gladiatoru pobjedniku dvostruko tolika. Tako postah gladiatorom! Stupio sam u tu prokletu družbu, naučio sam njen obrt i blagoslovljena da je spretnost koju sam stekao! Ona će mi omogućiti, da si oca oslobodim!«

»Ah da ti je čuti Olinta!« uzdane starac, koga je ta odana sinovska ljubav duboko dirala, a ipak uvjeren, da mu je nakana griješna.

Žurno i oprezno skoči na stranu i udari zmiju po glavi . . . . .

»Rado ću slušati cio svijet,« nastavi gladiator i oko mu zasja »ali tek onda, kad već ne budeš rob! Pod vlastitim svojim krovom, oče moj, moći ćeš mi cio dan, pače cijelu noć pričati svoju mudrost, ako te to baš veseli. Ha, kakovo li sam ti mjestance našao! Kućicu sred zelenila, na osojnom mjestu na kraju grada, gdje ćeš moći od jutra do večera da sjediš pred vratima i da se griješ. Kupit ću ti vina i ulja, oče moj, i sve ću učiniti što samo mogu, da ti poljepšam stare dane. Ah kako ćemo biti sretni! — Pobjednička nagrada može nam sve to pribaviti. Budi dakle dobre volje oče moj! Ja sad moram da odem, vrijeme je, jer lanista, učitelj naš čeka me. Blagoslovi me oče!«

Posljednje riječi izrekao je Lidon kad su već izašli iz mračne sobice i našli se na onom mjestu, gdje je vratar isprva bio sjedio.

»Blagoslovila te nebesa, dobri moj sinko!« kliknu Medon iz dna srca. »Svemogući, koji čita u srcima našim, neka milostivo pogleda na plemenito srce tvoje i neka oprosti njegove zablude!«

Visoka pojava gladiatora udalji se brzim, čvrstim koracima. Suznih očiju gledao je stari rob za njom, a kad joj se u daljini i zadnji obris izgubio, klonu Medon opet na svoje sjedalo i poniknu opet pogledom. Nepomičan, kao kip od kamena sjedio je tuj, ali tko da opiše buru koja je bjesnila u njegovome srcu!

POGLAVLJE DEVETO.

VJEŠTICA VEZUVSKA.

Glauko i Ione već odavna su namjeravali da načine izlet do jedne dražesno ležeće razvaline hrama, koja ih je, kao spomenik iz grčkih vremena, uvelike privlačila. Danas se zaputiše onamo kolima, praćeni jednom robinjom, da se podjedno, nakon dnevne zapare, naužiju svježeg zraka.

Grad i ravnicu imali su doskora za sobom, a sada se uspinjahu lošijim putovima izmedju vinograda i maslinovih šuma, uz obronke Vezuva, tako da su iznemogle mazge jedva dalje mogle. Zalazeće sunce bacalo je po brijegu duge i duboke sjene. Tuj se rumenilo groždje izmedju loze, što se je povijala od drva na drvo, tamo su se pasle svilorune i oštroroge koze i prisluškivale pastirovoj fruli. Manje lijep bio je pogled na grozna zjala tamnih spilja u rasjelinama pećina, pa zato je pogled rado tražio vedro nebo, osuto svijetlim oblačićima, ili iskričavo more, koje se je prelijevalo u svim bojama.

Ovako se redao putnicima jedan utisak za drugim dok ne stigoše do razvalina, gdje su svaki kamečak, svaki napis razgledali onom pozornošću, kojom čuvstvene duše promatraju tragove predja svojih. Ostali su tamo dok nije zvijezda večernjica zasjala na ružičastom nebištu, a nato se, vanredno zadovoljni, u sumraku spremiše na povratak.

Bilo je skrajnje vrijeme, da su pošli — a doskora primijetiše, da su se i previše dugo zadržali. Mukla, daleka grmljavina naviještala je nepogodu, koja se je približavala onom bajnom brzinom, kako to obično biva pod južnim nebom. Nekoliko teških kaplja kiše palo je na grane, što su se napola nadvile nad cestu, a odmah zatim bljesnu pred njihovim očima nagli, sjajni bljesak, da se isto tako brzo izgubi u rastućoj tami.

»Naprijed, dobri Lucije, naprijed!« doviknu Glauko vozaru. »Nepogoda bliža se poput bure.«

Rob potjera mazge i riječima i bičem. Brzo su odmicali točkovi kamenitom cestom; oblaci bivahu teži, grmljavina dolazila sve bliže i bliže i silan spusti se pljusak.

»Ne boj se,« reče Glauko svojoj drugarici »još ćemo se za vremena gdjegod skloniti.«

»Uza te ne bojim se ničesa,« odvrati Ione.

Uto zapanu slaba kolica u duboku neku kolotečinu, koju je prepriječilo povaljeno stablo; vozar potjera mazge uz psovku još jače, kolo se zadje o zapreku, iskoči iz osi, a kola se prevališe.

Glauko iskoči brzo i pohiti da pomogne Ioni, koja se na svu sreću nije ozlijedila. S nešto truda uspraviše opet kola, ali ova nisu im mogla pružiti zakloništa, jer su petlje, koje su držale krov, popucale, pa tako se je kiša svom snagom izlijevala u kola.

Što da čine u toj neprilici? Od grada bili su još prilično daleko, a kući ili zakloništu kakovom nigdje ni traga.

»Malo dalje odavle ima kovač,« reče rob, »mogao bih poći do njega, da nam barem kolo popravi; ali, Jova mi, prokleta ta kiša! gospodarica sva će mi pokisnuti do kože prije, nego li se povratim.

»Bježi ipak onamo!« zapovijedi Glauko. »A mi ćemo se medjutim zaštititi u koliko to bude moguće.«

Rob otrča, a Glauko se s Ionom sklonu pod najveće drvo uz cestu. On skinu svoj ogrtač i jedva je svoju štićenicu njime zagrnuo, kad li munja udari tik pred njima u jedan hrast, raskoliv uz jaki prasak ogromno mu deblo. To ih opomenu, da budu oprezni i Glauko se brižno razgleda, ne bi li otkrio manje pogibeljno zaklonište. »Mi smo ovdje na pô puta na Vezuv,« reče on »samo kad bi mogli što brže stići do koje od spilja, što se u ovim, lozom obraštenim pećinama često nadju!« Rekav to, izadje ispod drveća i razgleda se napeto po brijegu i doskora opazi crvenkasto, titravo svijetlo, što je nedaleko od njih, kroz tamu prosijevalo. »Svijetlo to mora da potječe od vatre kojega pastira ili pudara,« reče on; »ako podjemo za njim, možda nadjemo gostoljubivo zaklonište.«

»Pa ajdemo,« reče Ione; »ondje bit će nam svakako bolje, nego pod ovim granjem.«

Praćeni robinjom, koja je sva drhtala, podjoše prema svijetlu. Isprva bio im je put dosta udoban, ali kasnije ih je sve to više sprječavala vinova loza, što se prepriječila preko puta, a katkad im i zastrla ono svijetlo. Kiša je popustila, ali bljesak redao se za bljeskom i često kao da se je slio u jedan plamen, koji je časom osvjetljavao gomile troska i hrapave klisure izgorjele lave, časom opet svu krajinu ostavljao u tami, da se poput crvenog plašta slegne na šumno more, kojemu su se valovi

žarili vatrom a zavojita mu obala vidjala sve do Sorenta.

Iznenada opaziše ono tajinstveno svijetlo blizo nad sobom, a u zatku neke pećine obrise čovječje pojave. Podvostručiv napor, prokrčili su si put kroz klisure obrasle grmljem i napokon se nadjoše pred vratima sličnim otvorom. Ali kad su zagledali u nutrinju, uzmaknu sve troje praznovjernim užasom.

Posvema u zatku mračnog tog nastana plamsala je vatra, a nad njom visio je kotao; na visokom tankom stupu od željeza stajala je prosta svijetiljka; o onoj stijeni, kojoj je o podnožju plamsala vatra, visjela je množina bilja, korjenja, sve poredano da se suši. Lisica, što je ležala kraj vatre zurila je svojim sjajnim, crvenkastim očima na strance; dlaka joj se nakostriješila, i muklo režanje izvi joj se iz zubi. Nasred spilje stojao je glineni kip sa tri glave, čudna, fantastična oblika: bile su to lubanje pseta, konja i divljeg praseta; nizak tronožak stojao je pred tom Hekatom pučkog vjerovanja. Ali nije bio ovaj uredjaj spilje koji im je sledio krv u žilama, već lice stanovnice njene. Pokraj vatre, lice joj obasjano vatrom, sjedila je ženetina, dobrano već poodmakla dobom. Lice staričino pokazivalo je tragove nekadanje pravilnosti ako i izrazite orlujske forme, ali ukočene oči, buljile su u došljake, što su se skamenili regbi na vratima, sablasno, mrtvo: ukočeni, stakleni, neizraziti pogled, modre, uvele usnice, upala lica, obamrle, blijedosive kose, modrozelena put — sve je to izgledalo, kao da je u grobu povenulo i izgubilo boju!

»To je mrtvačka obrazina,« reče Glauko a srsi mu prodjoše tijelom.

»Ne, ona se miče, živa je« propenla Ione i privinu se na Glaukove grudi.

»Bježimo, bježimo!« kriknu robinja; »to je vezuvska vještica!«

»Tko ste vi?« zapita sada muklo sablastan glas, »i što tražite ovdje?«

Grozni, mrtvački glas, koji je tako dobro pristajao licu govornice, i bio više glas bestjelesnog putnika sa obala Stiksa, nego živućeg bića, istjerao bi bio Ionu u

ono ružno nevrijeme, ali Glauko ju, sam ništa dobra ne sluteći, ipak povuče za sobom u spilju.

»Putnici smo iz obližnjega grada, a bura nas ovamo nagnala,« odvrati on starici. »Ovo nas je svijetlo ovamo dovelo, pa te molimo, da nam dadeš utočišta i dozvoliš da se ogrijemo na tvojoj vatri.«

Dok je govorio, usta lisica sa zemlje i približi se strancu. Iskesila je zube i zarežala jače nego prije.

»Tiho, robe!« zapovijedi mu vještica i zvijer smjesta polegne natrag, zakri si lice repom, uperiv budni, žustri pogled na narušitelje svoga mira. »Pridjite k vatri, ako hoćete!« reče starica prema Glauku i njegovim pratilicama. »Ne običajem nikome nazivati dobrodošlicu, osim sovama, lisicama, krastačama i zmijama, pa tako ni vama; ali udjite bez dobrodošlice — zašto čekate na te formalnosti?«

Vještica govorila je barbarskom latinštinom, pomiješanom mnogim riječima nekog starijeg, prostijeg narječja. Starica nije se ni maknula sa svoga mjesta, ali je ukočeno promatrala, kako je Glauko skinuo sa Ione prokisli ogrtač, spremio joj za sjedalo komad drva, što ga je slučajno našao, a dahom svojim uspirio ugljevlje da jače gori. Robinja, osokoljena hrabrošću svojih gospodara, odlcži i svoju prokislu kabanicu i odvuče se strašljivo na drugi kraj vatre.

»Bojim se, da ti smetamo,« reče Ione dobroćudno. Vještica ne odgovori ništa; činila se kao biće, koje je za čas uskrslo od mrtvih, da odmah opet zapane u vječni san.

Nakon odulje stanke zapita iznenada: »Jeste li vi brat i sestra?«

»Ne,« odvrati Ione.

»Oženjeni?«

»Ni to ne,« odvrati Glauko.

»Dakle vjerenici! Hahaha!« i vještica prasnu u glasan smijeh da je sve odjekivalo spiljom, a robinja od užasa problijedila.

»Zašto se smiješ, stara Sibilo?« zapita Glauko, nešto ozlovoljen.

»Zar sam se smijala?« zapita vještica u čudu.

»Ona je slaboumna, luda je,« reče Glauko tiho prema Ioni, ali je još primijetio, kako se je vještica, dok je govorio, podmuklo naškubila.

»Lažeš!« lanu.

»Aj, ti si vrlo neučtiva domačica!« primijeti Glauko.

»Tiho! ne draži je, dragi Glauko!« šapnu Ione molećim glasom.

»Reći ću ti, zašto sam se nasmijala,« zagrakta vještica. »Jer se oslanjate na vašu mladost i ljepotu — hahaha! — a ja eto vidim, doći će vrijeme, kad ćete biti jednako uveli i ružni baš kao i ja — hahaha!«

Rekav to zapane u svoje prvašnje mrtvilo, kao da u nje nema ni iskrice života.

Da prekine nesnosnu šutnju, uze Glauko opeta riječ i zapita vješticu: »Stanuješ li već dugo ovdje?«

»Da, već dugo.«

»Tužno je to boravište.«

»Ha, to i jeste! Pod nama je pakao!« nadoveza vještica i pokaza koštanim prstom na pod. »I još ću ti odati jednu tajnu,« nastavi ona, »tuj dolje u dubinama, ljute se silno na vas tamo gore — na vas mlade, nerazumne, lijepe!«

»Govoriš nam same ružne stvari, kako se ne pristoji spram gosta,« odvrati Glauko, »pa zato ću radije prkositi nevremenu tamo vani, nego da dalje ostanem u tvojoj blizini.«

»Samo ćeš pametno uraditi. K meni bi trebali da dolaze samo nesretni.«

»A zašto samo nesretni?« zapita Atenjanin.

»Ja vještica sam vezuvska,« odvrati čarobnica sablasnim smiješkom; »moj je zanat da ulijevam nadu zdvojnima; za bolesne imadem ljekovitih trava; škrtima obećajem blago; osvetoljubivima varim paklene napitke — ali za dobre i sretnike imam samo ono, što im život sam nosi — kletve! Ne dosadjuj mi dalje!«

Rekav to, nije se vještica više dala sklonuti, da bud na koji nagovor otvori usta; nepomično je sjedila i buljila preda se. Na sreću sleglo se vani nevrijeme, oblaci se razdvojiše, a mjesečevo se blago svijetlo pojavi. Pa

tako nije Glauko ni časka oklijevao, da izadje ispod tog negostoljubivog krova; ali kad se je na rastanku obratio prema vještici, opazi sada tek, pod njenim sjedalom veliku zmiju, naduta vrata i krijesećih se očiju. Možda je živahna boja ogrtača, što ga je Ione bila prebacila preko ramena, razdražila bijes zvjereta, jer vrat joj se stao nadimati, kao da će zaskočiti na djevicu. Vidiv to Glauko, dohvati sa ognjišta napola nagorjelu cjepanicu da ju obrani, ali zmija, time raspaljena, sunu iz svoga zakutka i osovi se glasno siktajući, dok joj visina nije skoro dosegla Glaukovu.

»Vještice,« kliknu Glauko »makni tu životinju ili ćeš ju naći mrtvu do svojih nogu!«

»Otrov joj je izvadjen!« odvrati vještica prenuv se na tu grožnju; ali još nije ni dorekla, kad li zmija sunu na Glauka. Žurno i oprezno skoči gipki Grk na stranu i udari zmiju tako spretnim i jakim udarcem po glavi, da se je survala na zemlju i po pepelu ognjišta amo tamo svijala.

Poput munje sunu vještica sa svoga sjedala, kao furija postavi se pred Glauka i zavika na nj: »Pod mojim si krovom našao zaklona i ogrijao si se na mojoj vatri — dobro naplatio si zlim — ubio si biće, koje me je ljubilo a moje je vlasništvo: za to ću te kazniti! Tako mi mjeseca, zaštitnika čarobnica, tako mi Orka, zaštitnika osvete — proklinjem te, proklet da si! A ti,« nastavi ona ispruživ ruku prema Ioni — ali Glauko ju prekine i reče odrješitim glasom: »Stani vještice! Mene si proklela, ali pouzdavajući se u bogove prkosim ti i prezirem te; ali ako samo jednu rekneš protiv ove djevice, kletva će ti se na ogavnim usnicama pretvoriti u samrtno stenjanje!«

»Ja sam svršila,« odvrati vještica paklenim smijehom, jer proklev tebe proklela sam i nju! Nije li te malo prije nagovorila imenom tvojim?« primetnu vještica slavodobitno. »Glauko ti je ime! S ovim ću te imenom izručiti dusima osvete — osudjen si Glauko!«

Rekav to okrenu vještica Atenjaninu ledja i kleknu do svojeg ranjenog ljubimca. Podignula je životinju iz

pepela i brižno je oko nje nastojala, ne obazirući se na strance.

Ione, sva potresena užasnim tim prizorom, reče Glauku: »O Glauko, što li smo učinili? Ostavimo brzo ovo strašno mjesto! Nevrijeme je popustilo.« A nato se obrati vještici: »Dobra domaćice, oprosti mu, — opozovi svoju kletvu — ta on se je htio samo braniti. Evo, primi ovaj mirovni dar i opozovi što si rekla.« Rekav to sagnu se i položi svoju novčarku vještici u krilo. »Otale,« kliknu ova gorko »otale! Izrečenu kletvu mogu samo Parce skinuti s vas, — otale!«

»Dodji draga!« reče Glauko, gurajući ju prema izlazu. »Misliš li, da nebo sluša na nemoćni bijes lude? Dodji!«

Dugo je spiljom odjekivao glasni pakleni smijeh vještičin, ali dalnjim odgovorom nije počastila odlazeće.

Kako li su odanuli, kad su se našli na svježem zraku! Ali kletva i smijeh vještičin još dugo su Ionu napunjali stravom, pa i sam Glauko nije se mogao sasvime oteti utisku, što su ga nanj proizveli. Dosta tegotno vraćali su se povijušama zaraštenim, lošim putem, kojim su ovamo došli, natrag, dok se je u daljini još čula slaba grmljavina, a pojedinačne munje osvjetljivale nebo. Napokon stigoše do svojih kola, koja su bila za nuždu popravljena, pa kad su im se, nakon kratke vožnje otvorila gradska vrata, zakrči im put nosiljka što su ju nosili robovi.

»Odviše je kasno, danas ne smije više nitko da izadje!« viknu straža vlasniku nosiljke.

»Dobri prijatelji, ja smijem napolje« odvrati glas, na koji se naši prijatelji lecnuše; bio im je suviše dobro poznat. »Hoću da idem do vile Marka Polibija, i vratit ću se skoro. Ja sam Arbaces, Egipćanin.«

Čuvši to ime, propusti ga straža, a nosiljka prodje tik uz ulazeća kola.

»Arbaces, pa u ovo doba. Dakle je ozdravio od rane, koju smo svi držali, da je smrtonosna?« reče Glauko sav u čudu. »Kakova li ima posla sada izvan grada?«

»Ah«, uzdane Ione i briznu u plač, »ja slutim tešku nesreću! Zaštitite me, milostivi bogovi!«

POGLAVLJE DESETO.

GOSPODAR PLAMENOG POJASA.

Arbaces samo je čekao dok prodje nevrijeme, pa da se pod plaštem noći, zaputi do vezuvske vještice. Nosiljku nosili su mu najpovjerljiviji robovi, i jake njihove mišice donijele su ga doskora na uzan puteljak, što ga Glauko nije bio zamijetio i koji je, slabo osvijetljen mjesečevim svijetlom, izravno vodio do vještičinog stana. Na početku ovog puta zapovijedi Egipćanin svojim ljudima da stanu i da se sklonu u pokrajno grmlje, s kojega su još padale kaplje kiše. Pomoću dugog štapa, jer noge su ga uslijed gubitka krvi još teško nosile, uspe se gore, pa kad je stigao pred otvor spilje, zasta da odane; nato prestupi, ponosna ko obično držanja, nesveti ovaj prag.

Kad je novi došljak ušao, skoči lisica i najavi svojoj gospodarici ponovni posjet.

Vještica bila je opet sjela na svoje mjesto, a lice joj bilo mrtvo i ukočeno kao i prije. Do nogu ležala joj ranjena zmija na stelji od osušenoga bilja, ovim napola pokrita; ali oštrom oku Egipćaninovu nije izbjeglo, kako su se njene ljuske u odrazu vatre sjajile, kako se je od boli i bijesa sad pružala sad savijala.

»Tiho robe!« zapovijedi vještica režavoj lisici kao i prije, a kao ono i prije, polegnu zvijere — nijemo ali budno.

»Digni se, službenice noći i Ereba!« reče Arbaces zapovijedajućim glasom; »veći u tvome umjeću, pozdravlja te! Digni se i nazovi mu dobrodošlicu!«

Na te riječi svrnu vještica pogled svoj na visoku pojavu i tamno lice Egipćaninovo. Dugo i čvrsto promatrala je stranca, koji je u svom istočnjačkom odijelu, podnimljenih ruku i vladarskog pogleda pred njom stajao.

»Tko si ti,« zapita ona napokon, »koji veliš da si veći u umjeću od Sibile gorućih poljana, od kćeri izginuloga etruškoga pokoljenja?«

»Ja sam onaj,« odgovori Arbaces, »kojemu su svi,

koji se razumiju u magiju od sjevera do juga, od istoka do zapada, od Gangesa do Nila sve do dolina tesalskih i obala žutoga Tibra, bili ponizni učenici.«

»U toj zemlji ima samo jedan takav čovjek,« odvrati vještica. »Obični ljudi, koji ne znadu za njegove velike sposobnosti i tajno njegovo pozvanje zovu ga Arbacesom, Egipćaninom; mi ali, koji smo upućeni, zovemo ga njegovim pravim imenom, Hermesom plamenog pojasa.«

»Pogledaj ovamo,« reče Arbaces, »ja sam to, ja sam taj Hermes kako si rekla!«

Rekav to rastvori ogrtač i pokaza na pojas oko svojih bokova, koji se je žario poput vatre i koji je u sredini bio sapet pločom punom magičnih znakova. Odmah poskoči vještica i baci mu se do nogu. »I tako sam,« govoraše ona tonom najdublje podložnosti. »vidjela gospodara moćnoga pojasa — veliki meštre, primi moj poklon!«

»Ustani!« reče Egipćanin, »trebam te.«

Rekav to sjednu na isti komad drva, na kojem je malo prije sjedila Ione i namignu vještici, da sjedne na svoje mjesto. Ona to učini, pognuta, skrstiv ruke, a on joj govoraše: »Ako se i hvališ, da si etruškoga plemena, podrijetlo tvoje egipatsko je, a potječeš od otaca, koji su mojima prisegli posluh. Po porodu i znanju tvojem podložnica si Arbacesova. Slušaj dakle i udovolji mome zahtjevu!«

Vještica prignu glavu, a Egipćanin nastavi:

»Koliko mi je poznato, razumiješ se ti i poznaješ tajne smrtonosnog bilja, koje ustavlja život i žarom svojim tjera dušu iz tijela, koje mladu krv u žilama steđjuje da ih nikakovo sunce više otopiti ne može. Pretjeravam li? Reci mi istinu!«

»Moćni Hermesu, to je doista moje umijeće. Udostoj se pogledati moje regbi mrtvačko lice; nestalo je iz njega boja života, jedino uslijed toga, što bdijem nad otrovnim biljem, što se dan i noć u tome kotlu vari.«

Čuvši to priznanje vještičino, odmaknu se Arbaces oprezno iz tako pogibeljne blizine. »Dobro je,« reče on; »ti si se držala propisa, koji vode do svakog dubljeg znanja, a glase: prezri tijelo, da oplemeniš duh. Ali prijeđimo na stvar samu i što kraće! Čuj me! Osvetiti se hoću, to mi je najpreči posao; osvetiti se obijesnome kićošu, koji hoda okolo u grimizu i zlatnom vezivu, tom hvalisavom cimeru mladosti mu i ljepote, koji križa moje najtajnije osnove i nastoji ih osujetiti! Ovog dječaka, toga Glauka, hoću da maknem s puta, on mora što prije, to bolje umrijeti.«

Kad je vještica začula Atenjaninovo ime, zaplamsa u njenim mutnim očima divlji bijes osvete, suhonjavi joj se prsti zgrčiše poput pandža i reskim, hrapavim grlom zapita: »Glauko, veliš, gospodaru?«

»Što se brigaš za njegovo ime?« zapita ju nauzvrat Arbaces. »Ti spremi napitak, koji ja ovaj puta iz stanovitih razloga ne ću sam da pripravim, a za tri dana neka je uništen život omraženoga.

Nakon kratkog razmišljanja odvrati starica: »Oprosti, robinji svojoj, ako ti se usudjujem dati savjet. Takova bi se osveta mogla kraj strogosti postojećih zakona survati na našu vlastitu glavu. Ali čuj me! Kad bi ti mjesto napitka koji usmrćuje, dala onakav koji pali mozag, koji pretvara razum u ludost, mladost u djetinjastu starost, ne bi li time isto tako postigao svoju svrhu?«

»Ha!« kliknu Arboces, »savjet tvoj dobar je. Koli strašniji je takav udes od smrti! Za dvadeset ću ti zato godina produljiti dane života tvoga, a umjesto siromašne plate, što ju dobivaš za svoje umijeće od glupih seljaka kojima gataš, evo ti bolje!« Rekav to dobaci joj tešku kesu i dok je ona keseći se od veselja, vagala zlato koštunjavom si rukom, dometnu on: »Za danas budi dosta. Zdravstvuj! Ne sašao san na tvoje oči, dok nisi svarila napitka. Slijedeće noći doći ću opet po njega.«

Brzim koracima, ne čekajući odgovora, izašao je iz zaparene spilje na zrak i spusti se, koliko su mu to sile dopustile, hrlo niz brijeg. Vještica gledala je sa praga svoga stana neko vrijeme za njim, a zatim se povuče polagano natrag, dohvati svjetiljku i zaputi se u najudaljeniji kutić spilje. Tuj je bio taman hodnik, koji se je opažao tek onda, kad si stupio predanj. Spuštao

se je pomalo, kao da vodi u nutrinju zemlje. Pred jednom udubinom u pećini zaustavi se starica, digne kamen i stavi kesu Egipćaninovu u rupu, u kojoj je već bila množina kovanog novca svake vrijednosti. Sa zadovoljstvom pustila je vještica, da joj se svijetlo svjetiljke poigrava tim sjajnim blagom. Nato zatvori opeta otvor i spusti se još nekoliko koračaja niže, zastav pred dubokom, nepravilnom pukotinom u tlu. Tuj se prignu i prisluškivaše čudno praskajućim i tutnjećim glasovima, što su dopirali iz dubine do njenih ušiju; istodobno sukljao je od časa do časa na mahove i uz psiku, kao kad se ocjel brusi, crnkast dim iz one pukotine zavitlav se kroz spilju.

»Dusi bezdana većma su zaposleni nego obično,« reče vještica i zaklima sijedom glavom. Ona se prignu dublje, da bolje vidi i opazi daleko dolje u rasjelini dugi, tamnocrveni trak svijetla, iz kojega su izbijale trzajuće zrake. »Čudnovato!« reče ona stresav se; »tek od dva dana ovamo ukazuje se to nemirno svijetlo — što li to ima da znači?«

Lisica, koja se je došuljala za svojom gospodaricom, stane plašljivo zavijati i podvukav rep pobjegne od sumpornih ovih para natrag u spilju. Vještica, mrmljajući čarobne riječi, što no su imale da odvrate nesreće, slijedila ju je mučno, sva zaduvana. Podjariv malim mijehom vatru pod kotlom, stane da miješa dimeću se smjesu, govoreći divljim, zloradim smiješkom: »Gori plamenu! kuhaj, biljko! suši, krastačo! — ja sam ga proklela, i proklet neka bude!«

POGLAVLJE JEDANAESTO.

U ŠUMICI ŠUTNJE.

Koli divna je južna mjesečina! Pod ovim nebom prelazi dan neopaženo u noć, bez ikakovoga sumračja. Na časak nebo se jače zarumeni, tisuću ružičastih boja odrazuje se još na vodama, a najednom pojave se zvijezde, mjesec zaplovi nebom — i eto, noć se spustila!

Takova mjesečina oblila je srebrnim svijetlom svojim vrške guste one šumice sred grada, koja nam je poznata još od susreta Egipćaninova sa Apecidesom. Prvobitno bila je posvećena Cibeli, majci bogova i osnivačici gradova i još se vidjali ostaci njena hrama i starinski joj kip, ali danas nazivali su ju općenito šumicom šutnje radi svetog straha s kojim se je u nju ulazilo. Ovamo ročili su se Olint i Apecides, i to na isto ono mjesto, gdje su se prvi puta bili sastali. Ali sastanak onaj, na kojem je Olint nastojao da obraćenika još više oduševi i odlučno mu na srce stavi, da bez svakog obzira puku otkrije varke Izidina hrama, ne osta neopažen i tajan. Uhoda Kaleno prisluškivao je razgovoru iz nekog zakloništa, pa i sada se je s istom namjerom sakrio iza razrušenog hrama.

Silne strasti bijesnile su te večeri u grudima Egipćaninovim, pa tako nije nalazio mira u kući svojoj. Cijelično regbi tijelo njegovo oporavilo se je posvema od posljedica zadane mu rane, i nestrpljiv da sazna, kako je djelovao pakleni napitak, što ga je dao Glauku svariti od potkupljene ruke, htio je, da se zaputi u stan Atenjaninov. Ogrnuv se plaštom, stavi, kako je to bilo običajno, pločicu i pisaljku — kovni stillus za pojas. Taj stillus, na oko pisaljka, služio je Rimljanima istodobno i kao vrlo pogibeljno oružje — ta i Kasije umorio je Cezara takovim stillusom. Spremiv se tako na polazak, izadje iz kuće i zaputi se prema Cibelinoj šumici.

S brežuljka, na kojemu se je nalazila ta šumica, opažalo se kroz drveće široko, grimizno, titravo more, bijeli zaselci stabijski na zavojitoj obali, a u daljini tamni obrisi brijegova, što su se gubili na nebištu. Upravo je visoka pojava Arbacesova doprla do ruba šumice, kad li mu prema dogovoru sa Olintom u taj baš čas dodje ususret Apecides. Egipćanin prepozna svećenika na prvi pogled.

»Hej, Apecidesu!« zovnu on; »kad smo se zadnji puta sreli, bio si mi neprijateljem. Odonda vruće sam želio, da te vidim, da ti oprostim, jer još uvijek bi htio da mi budeš učenikom i prijateljem.«

Začuv glas Egipćaninov, strese se Apecides i zau-

staviv se tik pred njim, pogleda ga ogorčenim prijezirom. »Jadna varalice,« lanu on napokon, »dakle si se izmaknuo raljama smrti, pa misliš da ćeš me ponovno zaplesti u svoje mreže? Pa bilo, mrežaru, ne bojim te se!«

»Tiho!« odvrati Arbaces na oko mirno, ali drhtave usnice, zažareno čelo odavahu, kako duboko su ga ove pogrdne riječi povrijedile. »Govori tiše! mogli bi te čuti, pa kad bi te tko drugi osim mene čuo — ha, tada...«

»Prijetiš li mi se? — pa što bi bilo, da me je čuo i sav grad?«

»Tad ne bi dusi kraljevskih mojih predaka dopustili, da te ostavim nekažnjena. Ali stani i slušaj me. Razjaren si, što sam ti sestri htio oteti slobodu — ti si pače mislio da joj radim o glavi; primiri se! samo na časak, molim te; — pravo imaš, u časovitoj obmami zastranio sam i kajem se za to. Oprosti mi! Trebalo je da se obratim na tebe, koji uvidjaš, koliko li sam po podrijetlu, bogatstvu, umu i javnom ugledu uzvišen nad onim grčkim lepirom. Daj mi sestru svoju za ženu i čitav moj preostali život izgladit će pogrješku jednoga trenutka.«

»Možeš li uistinu još i pomišljati na takova šta? Tad znaj, prokletniče, da je mojoj sestri, meni samomu ogavan već i sam zrak što ga ti izdišeš! Mi smo proglédali tvoje lažno umijeće, a kao sluga pravoga Boga, primivši njegovo krštenje —«

»Ti zar?« zapita Arbaces trgnuv se natrag.

»Kao kršćanin, kojim sam postao, predati ću prije nego li se sunce po treći puta rodi, idolopoklonike Izidine, sve varke hrama zajedno sa kraljevskim imenom Arbacesovim, ruglu svjetine! Dršći pred menom mrki čarobniče i podji svojim putem!«

Sve one mukle, divlje strasti, što ih je Arbaces baštanio od svoga naroda, svoje zemlje a dosele ih kako tako prikrivao, planuše na te riječi. Poput munja jurile mu misli glavom: vidio je pred sobom čovjeka, koji mu je kratio Ionu kao ženu, vidio je druga Glaukova, novoobraćenog Nazarenca, koji je Izidinom hramu, pače njemu samomu prijetio raskrinkanjem, vidio je svoga nepomirljivoga, najvećega neprijatelja. On se maši za svojim stillusom — ta neprijatelj bio je u njegovoj vlasti! Stajali su upravo pred malim hramom — brzo svrnu pogledom naokolo — nikoga nije bilo blizo — tišina i samoća osokoliše ga.

»Umri dakle bezumniče!« promrsi on i uzdignuv ruku visoko nad lijevo rame mladog kršćanina, koji se je upravo spremao da podje dalje, zarinu mu oštro gvoždje dvaputa u grudi.

Probodena srca sruši se Apecides — ne davši ni glaska od sebe — pred ulazom u hram.

Egipćanin pogledavao je na nj divljim, zvijerskim veseljem pobjednika nad pobijedjenim neprijateljem, ali za čas već, opomenu se, kolikoj je opasnosti bio izvrgnut; pomno obrisa svoje oružje u visokoj travi i u odijelo svoje žrtve, zaogrne se plaštom i upravo htjede da se udalji, kadli opazi, kako mu ususret dolazi mladić, začudno teturajući. Mirno mjesečevo svijetlo puno je osvjetljavalo lice pridošlice, koje je izgledalo kao da je od mramora — Egipćanin prepozna lice i pojavu Glaukovu! Nesretni Grk pjevao je u svom ludilu, nesuvislu, ludu pjesmu.

»Ha!« promrsi Egipćanin, videći strašni učinak napitka, što ga je svarila vezuvska vještica; »sudbina te je dakle ovamo poslala da dvojicu mojih neprijatelja jednim mahom uništim? I brzo se sakri u grmlje, vrebajući poput tigra, da zaskoči i svoju drugu žrtvu. Opazio je grozničavi žar u lijepim očima Atenjanina, grčeve koji su iznakaživali plemenito njegovo lice a poplavili usne. Vidio je, da je Grk bio bez svijesti, ali da se je ipak lecnuo na pogled krvavog trupla. Glauko se zaustavi, prodje rukom preko čela, kao da se nečemu domišlja i reče: »Hej, prijatelju! spavaš li ili bdiješ? Ustani, ustani, već je dan!« Rekav to, prignu se da digne truplo.

U taj par skoči Egipćanin iza grmlja i obori prignutoga jakim udarcem na zemlju tako da je pao uz lješinu mladog kršćanina; nato povika, što ga je grlo nosilo:

»Hola, gradjani, u pomoć! — ovamo vas, ovamo,

umorstvo — umorstvo se desilo na pragu vašega hrama! U pomoć, da ubojica ne pobjegne!« Pri tom stane Grku, koji je uostalom nepomičan ležao, nogom na grudi i kao da želi nadvikati glas svoje savjesti, stane još jače zapomagati i izvadiv iza Grkova pojasa stillus, zamoči ga u krv umorenoga i položi ga uz lješinu.

Ko bez duše dohrliše čitave hrpe ljudi, jedni s bakljama — prem ih kraj sjajne mjesečine nije trebalo, — koje su bacale crveno, titrajuće svijetlo na tamno drveće; svi se okupiše oko lješine gurajući se, ispitkujući i mašući rukama.

»Dignite lješinu,« reče Egipćanin »i uhapsite zločinca!«

Ljudi podigoše tijelo, i velik je bio njihov užas i pobožno ogorčenje, kad su u beživotnom truplu prepoznali svećenika obožavane Izide, ali još veće bilo je njihovo začudjenje, kad su u okrivljeniku prepoznali bogatoga i štovanoga Atenjanina. »Glauko!« čulo se ko iz jednog grla; »je li to moguće?« Ali centurio jedan, poglavica straže, protura se na vojničku kroz mnoštvo i reče: »Što? prolita krv? Tko je ubojica?«

Puk pokaza na Glauka.

»Ovaj ovdje? — Marsa mi, taj izgleda kao da je on ubijen a ne da je ubojica. Tko ga optužuje?«

»Ja«, odvrati Arbaces uspraviv se ponosno; i čim je vojnik zamijetio dragulje, kojima je bilo urešeno odijelo Egipćaninovo, odmah su ga osvjedočili o vjerodostojnosti tužitelja.

»Oprosti — kako ti je ime?«

»Arbaces; u Pompejima vrlo poznato ime, tako bar mislim. Prolazio sam šumicom i vidio sam Grka i svećenika u živahnom razgovoru. Teturajući hod Atenjaninov, živahne mu kretnje, glasni govor njegov sve mi je to upalo u oči; činilo mi se ili je pijan ili je poludio. Iznenada opazih, kako je zamahnuo stillusom — ja priskočim, ali prekasno, udarca već nisam mogao zapriječiti. Dvaputa probo je svoju žrtvu i baš kad se je sagnuo nad paloga, oborih ga u gnjevu i ogorčenju svojem na zemlju.«

»On otvara oči — miče usnama« reče poglavica straže. »Govori, okrivljeniče, što veliš na tu optužbu?«

»Na optužbu? kakovu! Velim vam, bilo je veselo, kad je vještica zmiju na mene najarila — što sam mogao da činim? Ali, jao, ja sam bolestan, teško bolestan, zmija me ujela otrovnim jezikom svojim. Ponesite me u krevet i pošaljite po liječnika! Smilujte mi se — ja gorim! Izgori mi cijelo tijelo!« I zastenjav užasno, klonu Atenjanin u naručaj okolo stojećih.

»On nije pri zdravoj pameti« reče centurio sažalno: »a u ludovanju svojem ubio je svećenika. Je li ga od vas tko danas vidio?«

»Ja!« javi se jedan od prisutnih. »Vidio sam ga jutros; prošao je kraj moje trgovine i nagovorio me; izgledao je tako zdrav i krepak košto treba.«

»A ja sam ga vidio prije jedne ure,« reče jedan drugi, »teturao je ulicama i uz čudne kretnje mrmljao je sam sobom upravo onako, kako je to Egipćanin opisao.«

»To utvrdjuje njegove navode; mogu biti dakle istiniti. Na svaki način mora Grk pred pretora. Šteta! tako mlad i tako bogat! Ali zločin je nečuven: ubio je svećenika Izidina u svećeničkom odijelu a na pragu našeg najstarijeg hrama!«

»U tamnicu s njime — u tamnicu!« vikahu svi. A iz te vike čuo se veseo glas: »Haj, haj! Sad nam ne treba gladiatora za divlje zvijeri!«

»Jel' čujete krok im — ovamo vas de
Na igre, na vesele igre — juhe!«

Bio je to glas djevojčeta, koje je onomad ozlovoljilo staroga Medona.

»Da, da! Bit će hrane za igre!« kliknu više njih, a u toj lakomislenosti nesta svake samilosti za okrivljenoga. Mladost njegova, ljepota njegova upravo je bila ko stvorena za arenu.

»Donesite nekoliko dasaka ili nosiljku, ako su vam pri ruci«, reče Arbaces; »svećenik Izide ne smije se odvući kao zaklani gladiator.«

Na te riječi odoše neki po nosiljku, a oni koji su bili bliže, položiše truplo Apecidesovo na zemlju, okrenuv ga licem prema gore.

U taj par protura se krepak čovjek kroz mnoštvo i kršćanin Olint stajaše tik pred Egipćaninom. Ali oči njegove promatrale su najprije neizrecivom boli i užasom krvave grudi i podignuto lice, na kojem se je još vidila bol nasilne smrti.

»Umoren!« kliknu on. »Ovamo te dakle dovela revnost tvoja? Zar su otkrili tvoj plemeniti naum, pa su tvojom smrću osujetili svoju sramotu?«

Iznenada ali krene glavom i uperi dug, prodirući pogled na Egipćanina, a nato pruži desnicu prema njemu i reče dubokim, jakim glasom: »Mlado žiće ovo umoreno je! Gdje je ubojica? Odgovaraj, Egipćanine! jer tako živ bio Gospodin, ja držim, ti si mu ubojica!«

Na ovu, u lice mu dobačenu optužbu, problijedi Arbaces, ali samo na čas i umjesto plašljiva nemira odražavalo mu lice ogorčenje. »Ja dobro poznajem drznika, koji me optužuje«, odvrati on ponosno, »a znadem i što ga tjera na to. Muževi, gradjani, čovjek taj Nazarenac je i najbijesniji od cijele one rulje! Koje čudo, ako u zloradosti svojoj okrivljuje Egipćanina, da je umorio egipatskoga svećenika!«

»Tako je! Ja poznam to pseto!« začuli se razni glasovi. »To je Olint, kršćanin, — što više, bezvjerac, — jer niječe bogove!«

»Stanite, braćo, i poslušajte me«, započe Olint dostojanstveno. »Ovaj umoreni Izidin svećenik, pred svoju je smrt prešao na kršćansku vjeru. On mi je otkrio čarolije Egipćaninove i varke Izidina hrama i namjeravao je, da ih pred cijelim pukom iznese na javu. Tko bi njega, neopasnoga stranca, bez neprijatelja, tko bi njega progonio, tko bi prolio njegovu krv nego jedan od onih, koji su se bojali njegovog istupa? A tko se je imao najviše bojati njegovog svjedočanstva? — Arbaces, Egipćanin!«

»Vi ga čujete!« kliknu Arbaces, »Vi ga čujete! On huli na bogove! Pitajte ga vjeruje li u Izidu!«

»Da li vjerujem u lik kumira?« odvrati Olint odvažno i unatoč mrmljanja svjetine nastavi neustrašivo: »Natrag, vi zaslijepljeni! Ovo tijelo pripada nama, sljedbenicima Kristovim, i nas patri, da kršćaninu

iskažemo zadnju počast. Ja tražim ovu prašinu u ime velikoga Stvorca, koji je duh njegov pozvao k sebi!

Riječi te izrekao je tako svečanim, zapovijedajućim glasom, da se je mnoštvo žacalo, da dade glasna izražaja mržnji, koja ga je ispunjala protiv Nazarenca. Bio je to vanredno napet trenutak, značajan prizor. Tamno drveće — još uvijeke plemeniti obrisi razvaljena hrama — puna mjesečina, što je osvjetljivala tijelo umorenoga — baklje u zatku, talasajući se amo tamo — raznolika lica šarenoga mnoštva — nešto dalje bešćutna, podupirana pojava Atenjaninova, a pred svima kao glavne osobe Arbaces i kršćanin: onaj, Egipćanin, ponosno uspravljen, daleko nadvisujući mnoštvo, što je bilo oko njega, prekrštenih ruku, smrknutih obrva, ukočenih očiju, a prkos i prezir na usnama; kršćanin, pun dostojanstvene ozbiljnosti na namrštenom čelu, na licu mu i držanju sabrano, mirno dostojanstvo, pružio je lijevicu prema umorenom prijatelju, a desnicu digao prema nebu!

Centurio si opet prokrči put i zapita Olinta: »Imaš li kakav bolji dokaz protiv Arbacesa, od tvoje neodredjene sumnje?«

Kršćanin ne odvrati ništa; a Egipćanin se smijaše posprdno.

»Tražiš li truplo Izidina svećenika, jer je pripadao sekti Nazarenaca?«

»Ti si rekao«.

»Tad se zakuni onim hramom, onim kipom Cibelinim, najstarijim svetištem pompejanskim, da je mrtvac prešao na tvoju vjeru!«

»Uzaludan ti je zahtjev! Ja ne pripoznajem vaših kumira, vaši hramovi mrski su mi! pa kako da se zakunem Cibelom?«

»Otale sa bogohulcem! Na smrt s njime!« vikahu gradjani.

»Bacite ga divljoj zvjeradi!« ozva se ženski glas. »Sad imamo dva krasna borca, jednoga za lava, a jednoga za tigra!«

Ne mareći za galamu oko sebe, poče poglavica ka-

nova: »Ako ne vjeruješ u Cibelu, Nazarenče, koje drugo naše božanstvo pripoznaješ dakle?«

»Nijedno!«

»Čujte ga! Čujte ga, bogohulca!« kriještilo je mnoštvo kao da je podivljalo.

»O vi zaslijepljeni!« nastavi kršćanin uzdignutim glasom. »Zar možete vjerovati u kipove od drveta i kamena? Mislite li, da imadu oči da vide, uši da čuju, ruke da vam pomognu? Zar da je ona nijema, ljudskim rukama izdjelana stvar, božica? Je li ona stvorila čovjeka? Ne, ne, ona samo tvor je ljudskih ruku! Pogledajte ovamo, osvjedočite se sami o njenom ništavilu — o vašoj gluposti!«

Rekav to podje do hrama i prije negoli je tko od prisutnih i slutiti mogao što li namjerava, povali on, u svojoj revnosti za istinom drveni kip božičin sa podnoška mu. »Evo pogledajte!« kliknu on. »Božica vaša ne može ni samu sebe da obrani. Zaslužuje li dakle, ovakovo šta, da se obožava?«

Dalje mu nisu dali da govori; ovakova nečuvena pogrda razjarila je bijes i najravnodušnijih. Poput bujice baciše se na njega, pograbiše ga, i da nije bilo centuriona, rastrgali bi ga bili na komade.

»Natrag!« viknu vojnik zapovijedajućim glasom — »odvedimo drskoga oskvrnitelja hrama pred nadležno sudište — i ne gubimo vremena. Odvedimo oba zločinca pred poglavarstvo, a lješinu svećenikovu stavite na nosiljku — i ponesite ju u njegov stan.«

U taj par stupi naprijed jedan od Izidinih svećenika i reče: »Ja tražim ove ostatke u ime našeg svećenstva.«

»Neka mu bude«, reče centurio. »A što je s ubojicom?«

»On je bez svijesti ili spava.«

»Da mu zločin nije tako velik, smilovao bi se na njega. — Naprijed!« Kad se je Arbaces spremao da podje, sreo mu se pogled sa onim Izidina svećenika — bio je to Kaleno. Pogled taj bio je tako znamenovan i grozovit, da je Egipćanin promrmljao:

»Da nije bio svjedokom čina?«

Djevojče jedno protura se kroz svjetinu i postavi se tik pred Olinta. »Jova mi, čvrsto momče! — Veselo, velim vam, veselo djeco! Sad imamo i za tigra hrane — za svaku od onih mačka posebnu! — Juh!«

»Juh!« kliktala je svjetina: »Imamo jednoga za lava, a jednoga za tigra. Victoria!«

POGLAVLJE DVANAESTO.

OSA SE ZAPLELA U PAUČINU.

Plemeniti Salust, koji je u dno duše bio uvjeren o Glaukovoj nevinosti, izradio je, da mu bolesnoga prijatelja, čije si iznenadno šenuće umom nije mogao protumačiti, nisu bacili u tamnicu, preuzev za nj jamstvo, dok ne bude odredjena glavna rasprava i njegujući ga dotle brižno u svojoj kući. Ione pogotovo nije vjerovala u tu nenaravnu optužbu, ali je sumnjala, što više, bila je duboko uvjerena, da je Arbaces ubojica. Briga i jad poništili ju posvema, pa se okolina njena pobojala, e da ne poludi. Nesretnica morala je, prema postojećem običaju, pričekati dok minu pogrebne svečanosti iza pokojnog joj brata, a onda tek smjela se je baciti pred pretora i zamoliti ga, da bude pravedan spram Glauka. Ali Arbaces, punim pravom zabrinut da bi se mogla otkriti njegova krivnja, nije ostao skrštenih ruku; ishodio si je od pretora punomoć, da smije svoju štićenicu, da ne bude bez zaštite, dovesti u svoju kuću i nije oklijevao, da se posluži tom dozvolom.

Rano ujutro, kako je to bivalo ako je tko mlad umro, sproveli su truplo Apecidesovo sa svim svećeničkim počastima do groblja pred gradskim vratima, koje se još i danas može vidjeti. Kad su se ceremonije svršile, a pjesme jadikovke utihnule, vinu se mirisna vatra lomače kroz mrke ciprese, osvjetljujući mračno još nebo, dim joj se nagna preko zidina grada, a ribari, što su podranili, uplašiše se od ruja na valovima nadvoranoga mora. Ione sjedila je podalje sama, zastrv lice rukama, niti je primijetila plamena, niti je čula glazbu i pjevanje. Ćutila se jadnom i osamljenom.

Pomalo jenjala je vatra lomače, bivala je sve to niža i slabija, dok ne zamrije — baš kao i život ljudski — liznuv još koji puta zrakom. Učesnici pogreba utrnuše posljednje iskre, pokupiše pepeo i pohraniše ga, poškropiv ga prije najboljim vinom i pomiješav ga najfinijim miomirisima, u srebrnoj žari, koju su postavili na jedan spomenik uz cestu. Spomenik sam ovjenčali su cvijećem, zapalili tamjan na oltaru i naokolo povješali mnogo svjetiljaka. Ali kad je sutradan došao Izidin svećenik s novim darovima, našao je da su nepoznate ruke, posljednjim darovima poganskog obreda, pridale zelenu paominu grančicu. Pustio ju je da leži, ne znajući, da je ona označivala grob kršćanina.

Po svršetku pogrebne svečanosti poškropi jedna od prefika, plaćenih narikača, prisutne lovorovom grančicom, da se očiste i reče: »Ilicet — možete ići.«

Dok su jedni zaostali sa svećenicima na mrtvačkoj gozbi, spremiše se Ione i služavke joj na povratak kući. Žalosna kako je bila, išla je brzim korakom, prošla gradska vrata i našla se u dugačkoj ulici što prosijeca grad. Kuće bile su otvorene, ali sve je još bilo mirno. — U to nabasa na skupinu ljudi oko zastrte nosiljke. Visoka pojava istupi iz te skupine, a Ione vrisnu glasno. — Arbaces stajao je pred njom!

»Lijepa Ione«, nagovori ju blagim glasom, kao da nije ni zamijetio njen strah, »oprosti ako te bunim u pobožnoj boli tvojoj, ali pretor, u svojoj mudroj, očinskoj brizi, povjerio te je zaštiti tvoga zakonitoga štitnika — evo punomoći!«

»Strašni čovječe!« kliknu Ione i uzmaknu ponosno natrag, »nosi se! Ti si onaj, koji si mi umorio brata! Tebi zar nemani ljudska, kome se ruke još puše od bratove krvi, tebi zar hoće da povjere sestru mu? Ha, blijediš, jelte? Savjest te grize! Strepiš pred gromom osvetnoga Boga. Nosi se, i prepusti me mojoj boli!«

»Bol tvoja pomutila ti je pamet, Ione«, odvrati Arbaces, koji se je uzalud trudio, da bude miran. »Ja ti praštam. I sada, kao i uvijeke, u meni ćeš naći najpouzdanijega prijatelja. Ali otvorena cesta nije zgodno

mjesto za naš razgovor. Ovamo vas, robovi! Dodji, štićenice moja, nosiljka te već čeka.«

Začudjene i uplašene služavke opkoliše Ionu i obuhvatiše joj koljena. »Arbaces«, kliknu najstarija, »to što činiš, proti svakom je pravu! Nije li odredjeno, da se rodjake pokojnikove kroz devet dana iza pogreba ima pustiti na miru, i ne buniti ih u njihovoj samotnoj tuzi?«.

»Djevojko!« odvrati Arbaces zapovijedajućim glasom, dignuv ruku: »pogrebnim se zakonima ne protivi, ako se osoba, koja treba zaštite, spremi u kuću štitnika. Rekoh ti, da imam za to pismeno ovlaštenje pretorovo. Spremite ju u nosiljku!«

Rekav to, obujmi čvršto klonulu Ione. Ona uzmaknu natrag, pogleda ga strogo, a onda zapane u grčevit smijeh.

»Hahaha, izvrsno, krasno! Divan je to štitnik, očinski to je zakon! hahaha!«

I sama, prestravljena sa užasnog tog smijeha, pade, kad ju je pustio, kao mrtva na zemlju... U slijedećem već času podigao ju je Arbaces u nosiljku. Nosači krenuše i zamalo iščeznu nesretna Ione iz očiju plačućih joj služavka.

Egipćanin nije htio da zastane na pô puta, pa zato je nastojao, da i slijepom djevojčetu, koga se je instinktivno bojao, zapriječi svaki saobraćaj sa vanjskim svijetom. Kad je Nidija došla u njegovu kuću i tražila da si vidi gospodaricu, žalila nevinoga Glauka, nagadjajući tko bi mogao biti pravi ubojica, a nato se opet u svojoj uzrujanosti bacila Arbacesu pred noge, zaklinjući ga da svojim umijećem, u koje je tvrdo vjerovala, ozdravi Glauka, reče on hinjenom dobrohotnošću: »Kćerko, ti ćeš ostati ovdje; ne pristoji se za tebe, da se skitaš ulicama i da te surova ropska noga odgurne od vratiju. Pričekaj ovdje nekoliko dana i strpi se, a Glauko će opet ozdraviti.« Ne čekajući odgovora, izadje iz sobe, zakračuna ju i naloži svome robu Soziji, da pazi na uapšenicu.

Sad mu je još bila najpreča briga, da si osigura šutnju svećenika Kalena, koji je po svoj prilici bio

svjedokom umorstva — i doista, osa ta sama je uletila u paukovu mrežu.

»Život njegov u mojoj je vlasti — koliko će ga ucjeniti?« mrmljaše za zlatom pohlepni Kaleno, kad je otvorenim dvorištem stupao prema peristilu Egipćaninove kuće. Došav onamo, nabasa iznenada na Arbacesa, koji je upravo izašao iz jedne pokrajne sobe.

»Gle, gle Kaleno! Tražiš li mene?« zapita Egipćanin, a glas mu je odavao neku zbunjenost.

»Da, mudri Arbacesu, i nadam se da ti ne dolazim u nevrijeme.«

»Nipošto. Ta moj libertin Kalias tri puta je kihnuo meni o desno; odmah sam znao, da me čeka nešto dobra, pa što se dogodi? Bogovi mi poslaše Kalena.«

»Da udjemo u tvoju sobu, Arbacesu?«

»Kako te volja; ali noć je svijetla i miomirisna, — ja sam od svoje nedavne bolesti još nešto slab, — zrak će me osvježiti; sprodjimo se zato radije vrtom, gdje smo isto tako sami.«

»Od srca rado«, odvrati svećenik; i oba se prijatelja zaputiše polagano prema jednoj od terasa, koje su, obrubljene mramornim posudama i opojnim cvijećem, dijelile vrt.

»Kako lijepa je ova noć!« kliknu Arbaces; »upravo tako lagodna i zvjezdovita, kao i prije dvadeset godina, kad je prvi puta obala Italije iskrsla pred mojim očima. Da, moj Kaleno, vrijeme prolazi, starost se bliža, pa stoga valja barem oćutiti, da smo živjeli!«

»Ti, mezimče sreće«, laskao se svećenik, »u punoj to mjeri možeš ćutiti: kraj tvoga silnoga bogatstva, čeličnoga tijela, kome ne može nijedna bolest da naškodi, a povrh toga zadovoljen u osveti svojoj.«

»Ti šibaš na Atenjanina. Da, da, sutra će ga osuditi, to je sigurno; ali ako mniješ da me njegova smrt, ma da mi osim svega još i Ionu osporava, napunja zadovoljstvom, tada se varaš. Ja pače sažaljujem nesretnoga ubojicu.«

»Ubojicu!« opetovaše Kaleno lagano i znamenovno; pri tom uperi čvrsti pogled u Arbacesa, ali svijetlo zvijezda, što je padalo na lice njihova pro-

roka, ne dade mu da vidi na njemu bilo kakovu promjenu. Svećenik iznenadjen i posramljen obori oči i nastavi brzo: »Ubojicu! ti zacijelo imaš razloga da ga okriviš s umorstva, ali nitko ne zna bolje od tebe da je nedužan«.

»Govori jasnije«, odvrati Arbaces hladno, jer je bio odavna spreman na taj udarac, koji nije mogao izostati.

»Arbacesu«, poče Kaleno šapćući, »ti znadeš, da sam onomad bio u šumici šutnje; ja sam iza grmlja kraj hrama sve vidio — vidio sam kako je sjevnulo tvoje oružje i probilo srce Apecidesovo. Ne prekoravam te za to — u pravo si vrijeme maknuo s puta neprijatelja i odmetnika.«

»Ti si dakle sve vidio?« primijeti Arbaces suho; »to sam si mislio. A jesi li bio sam?«

»Posve sam!« odvrati Kaleno, začudjen s mira okrivljenikova.

»A zašto si se onomad sakrio iza hrama?«

»Jer sam iz jednog razgovora izmedju Apecidesa i kršćanina Olinta, kome sam prisluškivao, znao, da će se tamo sastati i dogovoriti kako će odati tajne našega hrama. A to sam htio saznati.«

»A jesi li komu povjerio, što si tamo vidio?«

»Ni živoj duši, gospodaru; tajna ta duboko je ostala zakopana u grudima tvoga sluge.«

»Ni rodjak tvoj Burbo ne zna ništa o tome?«

»Kunem ti se Izidom i . . .«

»Dosta, dosta. Ali meni, zašto ti to meni tek sada veliš?«

»Jer . . . jer ja . . .« pentaše Kaleno zacrveniv se.

»Jer«, prekinu Arbaces svećenika prijaznim smiješkom, potapšav ga povjerljivo po ramenu, »jer mi ti, moj Kaleno — daj da čitam u tvojem srcu — u predvečerje osude, želiš što jasnije predočiti, kako dragocjena mora da mi bude tvoja šutnja, kako bi ti mogao lavlje ralje, koje imadu da proždru Glauka, za mene samoga rastvoriti! Nije li tako?«

»Arbacesu«, odvrati Kaleno, koga je ostavila sva

njegova prirodjena drskost, »ti si uistinu čarobnjak, ti čitaš u duši ljudskoj, kao da je otvorena knjiga.«

»To je moje zvanje, znanost moja«, reče Arbaces, kao da ga je veselilo to laskanje. »Šuti dakle prijatelju, a kad sve prodje, nagradit ću te bogato.«

Ali sa pukim obećanjem nije se lakomi Izidin svećenik, koga su prsti sve svrbili za zlatom, htio da zadovolji. — »Oprosti«, prigovori on, »smrtni smo ljudi; ako želiš da šutim, tad zalij ružu, taj krasni simbol šutnje, odmah sada rijekom zlata.«

»Duhovito i poetično!« odvrati Arbaces istim blagim glasom, koji je onog drugog umirio i osmjelio, dok bi ga bio morao osupnuti i zastrašiti. »Ne ćeš li da pričekaš do sutra?«

»Zašto da odlažemo do sutra, kad su ti sredstva, da me nagradiš tako blizu pri ruci? Kraj ovog otezanja, skoro bih podvojio o tvojoj zahvalnosti.«

»Dobro dakle, Kaleno, reci, koliko da ti platim?«

»Život tvoj vrlo je dragocjen, a bogatstvo tvoje silno«, odvrati svećenik keseći se.

»Uvijek duhovitije! Ali ded, reci mi brzo svotu koju tražiš.«

»Arbacesu, ja sam čuo, da si u podzemnim nekim prostorijama spremio ogromno blago, zlato i dragulje. Odanle možeš toliko oduzeti, da od ubogoga Kalena načiniš najbogatijega pompejanskoga svećenika, a pri tom se ne će ni zamijetiti na onim kupovima da što fali.«

»Imaš pravo; dokrajčimo stvar. Ti star i vjeran si mi prijatelj, pa zato ćeš odmah sada samnom saći u riznicu, o kojoj si govorio. Tamo možeš uzeti toliko, koliko možeš pod odijelom svojim sakriti, a kad Glauko bude maknut sa ovog svijeta, poći ćemo i po drugi puta u riznicu. Jel' pravo tako? Jesi li zadovoljan s ponudom?«

»O, najveći, najbolji od ljudi!« kliknu Kaleno skoro se rasplakav od radosti; »ti mi dakle praštaš uvrijedljivu dvojbu u tvoje velredušje?«

»Tiho! još mali zavoj i saći ćemo u riznicu.«

LUKAVŠTINA SLIJEPOG DJEVOJČETA.

Medjutim trpila je Nidija u svome zatvoru neizrecive muke. Kako je bila slijepa na očima, bilo joj je duševno vidjelo to jače, pa tako je često bila vrlo blizu, da u savezu providi cijelo zločinačko djelovanje Egipćaninovo. Onda ju opeta zastrašila ta vidivost i ona si je po sto puta opetovala samo to: »Glauko, tvoj plemeniti dobrotvor, koji te je izbavio iz pandža okrutnoga Burba, da nevin pogine tako strašnom smrti! Što da učiniš za nj? O Bozi! sve — ništa — ali napolje moraš, moraš biti slobodna, skrajnje je vrijeme — saberi se, možda se domisliš čemu!«

Raskriljenih ruku tapala je po uzanoj tamnici, ne bi li našla kakav izlaz, — ali onaj što je bio — bio je zatvoren; počela je vikati i lupati, dok nije došao stražar.

»Hola, djevojko«, reče rob, »zar te je jakrep ujeo, ili misliš li da se ovdje umire od mučanja?«

»Gdje ti je gospodar? i zašto me je ovamo zatvorio? Meni treba zraka i slobode; pusti me napolje!«

»Hoho, moja mala, ne znaš li kako je moćan Arbaces, kralj, Bog? On je zapovijedio da te ovamo zatvore i zato si zatvorena. Zraka i slobode ne možeš dobiti, ali nešto boljega — jela i pila.«

»O Jove!« zakuka djevojče, zalomiv rukama; »ja hoću i moram biti slobodna!«

»Tad bi se morala razumjeti u čarolije — ali stani, ti si Tesalka, a ove umiju čarati i gatati, tako bar vele; pokušaj dakle!«

Te riječi potaknuše Nidiju, da pokuša lukavošću postići ono, što je željela. Koristeći se brbljavošću robovom, reče: »Čarati i gatati doduše umijem, ali žalibože ne sebi već samo drugima. Takova je sudbina naše obitelji«.

»Drugima umiješ? Dakle na primjer dobrome Sosiji, meni samomu?«

Razmišljavajući neko vrijeme zapita ona: »A što bi htio saznati?«

»Lijepa li mi pitanja! Rob sam, pa bi naravski htio saznati, da li ću si dosta uštediti, da si otkupim slobodu ili će mi ju Egipćanin za moje zasluge možda pokloniti. Zatim, hoću li se dostati one trgovine pomastima na forumu, koja me već odavna bode u oči. Trgovanje mirodijama fini je zanat, ako se netko u to razumije kao ja.«

»Želje tvoje, Sozijo, čedne su i ne nadilaze moje umijeće! Tek noć bi trebala da bude.«

»Na to ne trebamo tek čekati, ta vidiš sama, da sam na tvoju viku došao sa svijetlom u ruci. Ali da, ti toga ne vidiš, ubogo pile.«

»Tad je upravo pravo doba u koje se javljaju zračni dusi«, reče Nidija muklo i svečano — »žustri oni demoni, koji pomažu presti predju budućnosti. Ako ti mogu poslužiti, Sozijo, dozvat ću jednoga od njih.«

Sozija stane drhtati i reče: »Valjda nema u tom ništa strašna: jer ja ti nisam prijatelj prikaza.«

»Ne boj se!« umiri ga djevojče. »Vidjeti ne ćeš ništa, samo ćeš po burkanju vode raspoznati, da li će ti se želja ispuniti ili ne. Pazi dakle i znaj, da sa dusima nema šale, i ako se ne budeš držao mojih uputa, imat ćeš Hidrariusa dogod živiš za vratom.«

»Hidrarius mu je ime? Ta naravno, ime dolazi od hidor — voda. Govori samo, vidjet ćeš da znadem slušati.«

»Tad izidji napolje, otvori malo vrtna vratašca, postavi onamo voća i vode, da dovabe duha, koga ću zazivati. Onda mi donesi vrč najhladnije vode i saznat ćeš sve štogod me je naučila moja tesalska mati. Ali ne zaboravi na vrtna vratašca, o tome ovisi sve«.

»Osloni se na me; ali prije nego li donesem vrč s vodom isprati ću ga vinom, jer ne će biti na odmet, da se malo okrijepim«.

Ne sumnjajući ni o čemu, udalji se rob i obavi sve, kako mu je Nidija naložila; slijepo pak djevojče pomolilo se bogovima, da joj oproste lukavštinu i da joj pomognu ostvariti njen naum.

Pošto se je lakovjerni Sozija dobrano okrijepio i to boljim pilom nego što ga je spremio duhu kao dobrodošlicu, došulja se opet u sobu slijepog djevojčeta.

»Jesi li spreman, Sozijo?« zapita djevojče, a srce joj tuklo čujno. »Nosiš li svježe vode, i jesi li uistinu vrtna vrata malko otvorio?«

»Razumije se da jesam, budi bez brige, pa i nekoliko lijepih jabuka i oraha stavio sam na stolić«.

»Dobro dakle, tad će duh ući. Ded otvori i vrata od sobe — tek malo samo — tako, dobro je. A sada, Sozijo, podaj mi svjetiljku.«

»Što? ta valjda ju ne ćeš utrnuti?«

»Ne; ali čaroliju svoju moram da izreknem nad njenim svijetlom. U vatri ima duh, a toga valja ukrotiti. Sjedni!«

Rob posluša, ne bez straha. Nidija nagnu se kratko vrijeme šuteći i čudnim kretnjama ruku nad svjetiljku, nato se uspravi i zapjeva tihim glasom zaklinjalicu, koja je svršavala riječima:

»Do svoje dodj' službenice
Objavi joj što pita te!«

»Sad će zacijelo doći duh«, reče Sozija. »Ja već ćutim, kako mi se nakostriješila kosa«.

»Postavi vrč svoj s vodom na zemlju. Tako, sad mi podaj svoj rubac, da ti povežem oči.«

»Ja znadem, to sve spada k takovim čarolijama. Ali ti vežeš odviše jako — slabije, slabije!«

»Tako! Vidiš li štogod.«

»Upravo ništa, dakle još manje nego ti.«

»Dobro. Sad izgovori tri puta tiho ona pitanja, što ih kaniš staviti na duha. Ako čuješ, da se je voda uskipila i uzburkala, odgovor je povoljan; ostane li voda mirna, odgovor je nepovoljan.«

»Ali vještice mala, ti me valjda ne ćeš tom vodom htjeti obmanuti!?«

»Metnut ću ti vrč medju noge — tako! Sad možeš biti miran, da ga se ne mogu ni dotaknuti, a da ti to ne bi zamijetio.«

»Dobro, dobro. A sada mi budi u pomoć, oče Bako! Dobro znadeš, da sam te oduvijek više od svih bogova

volio, pa ću ti žrtvovati srebrni vrč, što sam ga prošle godine ukrao debelomu pivničaru, ako me zagovoriš kod Hidrariusa. A ti vodeni duše, pazi i slušaj: Hoću li do godine imati toliko, da se otkupim? Dobro znadeš, da sam od tri godine ovamo sve metnuo na stranu, što sam si poštenim načinom prisvojiti mogao, pa ipak mi fale još dvije tisuće sestercija, da otkupnina bude potpuna. Hoću li moći, dobri duše, ono što fali, tekom ove godine još da sakupim? Govori! — Ha! Jel' kipi voda? Ne; sve je tiho kao u grobu. — Dobro, dakle, ove godine ne, ali možda za dvije godine? — Ah, nešto čujem; duh grebe po vratima; odmah će biti ovdje. — Zar ne, za dvije godine, valjano momče? Daj, za dvije — to je bar dosta dugo. Što! još uvijek sve tiho? Za dvije i pol godine — za tri — za četiri? Ujeo te mišić, prijane duše! Žensko nisi, to već vidim, jer ne bi mogao tako dugo da šutiš. Za pet — za šest godina? Odnio te djavo, ne ću dalje da pitam!« Ljut kako je bio, prevali Sozija vrč, da mu se voda prolila po nogama i stane psujući natezati rubac, dok ga nije skinuo s glave. — Sad tek opazi, da je sjedio u mraku.

»Hej, slijepa vještice, gdje si? Nema svjetiljke! Ha, izdajnice! i tebe je nestalo? ali ja ću te već uhvatiti, — a onda jao si ga tebi!«

Tapajući dovukao se rob do vrata — ali ova su bila izvana zakračunana; umjesto Nidije, bio je on sam zatvoren. Što da radi? Da viče, ne smije, jer onda bi saznao Arbaces kako se je dao zaluditi; a Nidija po svoj je prilici pobjegla kroz vrtna vratašca, pa ju već ne bi mogao stići. Sjutra rano, mišljaše on, čut će ga robovi kad stane kucati, a onda uhvatit će on već Nidiju prije, nego li Arbaces sazna da je pobjegla.

Medjutim stigla je Nidija začudnom sigurnošću sve do vrtnih vratašca, kadli iznenada začu glas strašnoga Egipćanina. U dvojbi i strahu, zasta ona za čas, ali se dosjeti da ima još jedan izlaz iz vrta, gdje će vratašca možda otvorena naći, ali ju neki koraci i glasovi natjeraše, da promijeni pravac, pa tako se odjednom nadje na sasma nepoznatom joj tlu. Zrak postajao je zagušljiv i hladan, glasovi za njom približavali su joj se, pa hrleći naprijed raskriljenih ruku, često bi udarila o kamene stupove. Oprezno njeno tapanje očuvalo ju je od ozleda i ona nastavi put svoj dalje, jer su joj glasovi sveudilj bili za petama. Napokon dospije do nekog zida, koji joj zakrči daljnji bijeg. Zar nema zaklona za nju? Kakav zakutak? Kakova udubina? Nigdje ništa, kudgod je segnula rukom! Ona zasta i zalomi zdvojno rukama; natjerana glasovima, koji su dolazili sve bliže i bliže, pohrli naprijed uz zid, ali naleti na jedan stup i sruši se na zemlju. Ma da se je dobrano ozlijedila, nije izgubila svijesti; nije kriknula, već je dapače blagosiljala tu nezgodu, koja ju je nanijela u jedan kutić iza stupa, u koji se je uvukla i skutrila. Susptegnuv dah, čekala je što će biti.

Domala prodjoše kraj nje dvije osobe. Bili su to Arbaces, koji je nosio u ruci svjetiljku i Kaleno, koji je težio za blagom Egipćaninovim, ali je uzdrhtao, kad je udahnuo truli zrak i vidio usplahirene gmazove, koji su se posakrivali u rupe u stijeni.

Od ona dva vlažna hodnika, što su se odvajali od niskoga predvorja, zakrenu Arbaces onim nadesno, pa kad su prošli kraj Nidijinog zakloništa, reče Kaleno: »Sutra će Glauku spremiti strašniji stan od ovoga.«

»Tim će mu se svjetlija i suhlija vidjeti prekosutra arena, kad stane pred lava«, odvrati Arbaces i doda polagano i promišljeno: »Dakako jedna tvoja riječ mogla bi ga spasiti i Arbacesa izručiti lavljim raljama.«

»Ali ta riječ ne će nikada preko mojih ustiju!« uvjeravaše ga Kaleno.

»Pravo tako, moj Kaleno!« reče Arbaces, staviv ruku povjerljivo na rame svećenikovo; »nikada neka ne prijedje preko tvojih ustiju; ali stanimo — na licu smo mjesta.«

Svijetlo osvijetlilo je vratašca od tvrdoga drva, koja su bila duboko u stijeni uzidana i okovana željeznom oplatom i priječkama. Arbaces izvuče iza pasa mali prsten, o kojem je visilo nekoliko kratkih, jakih ključeva. O, kako je udaralo srce lakomoga svećenika, kad je čuo kako su škrinuli zasuni, kao da se ljute što netko dolazi k blagu, što su ga oni čuvali!

»Udji, prijatelju moj!« reče Arbaces; ja ću podignuti svjetiljku, a ti možeš da paseš oči na žutim onim kupovima.«

Nestrpljivi Kaleno nije si to dao dvaputa reći: žurno pokroči prema ulazu. Ali jedva što je prekoračio prag, gurnu ga Egipćanin jakom rukom naprijed. »Ta riječ ne će nikada preko tvojih ustiju!« kliknu on podrugljivo se smijući i zatresne vrata za svećenikom. »Ili ako hoćeš — govori komu te volja! Možeš i to reći, da je onaj grčki kicoš poludio od čarobnog napitka, što sam mu ga ja dao!«

Kaleno survao se je niz više stepenica, ali ne mareći za boli zadobivene padom, uspe se po njima natrag, udari šakom čvrsto o vrata i vikaše sav zdvojan od straha: »Pusti me, pusti me, ne ću tvoga zlata!«

Riječi te slabo su se čule kroz čvrsta vrata. Arbaces prasnu opeta u smijeh. Nato lupnu bijesno nogom o zemlju i viknu: »Sve zlato Indije ne će ti dobaviti korice hljeba. Umri od gladi, nitkove, koji si se grozio Arbacesu i koji si ga mogao uništiti! Tvoje smrtno zavijanje ne će ni odjeknuti ovim stijenama. Skapaj i umri!«

»O smiluj se na me, smiluj se! Nečovječni zlikovče! zar zato . . .«

Što je dalje govorio, to ga više ne ču Egipćanin, koji se je bio već nekoliko koračaja udaljio. Zdepnasta, naduvena krastača žaba ležala je nepomična na putu, kojim je imao proći; svijetlo svjetiljke palo je na ružno joj tijelo i crvene, gore uzvrnute oči. Arbaces ju obadje, da je ne ozlijedi. »Ružna si i odurna«, promrsi, »ali mi ne možeš škoditi; zato si sigurna od mene«. Rekav to zagrnu se bolje svojom kabanicom i požuri se da dodje na svježi zrak.

Nidija čula je s užasom, ali i s nadom u srcu sve što se je tuj dešavalo. Sutra će osuditi Glauka! Ali još je živio jedan čovjek, koji je mogao svjedočiti za nj i raskrinkati Arbacesa, a taj čovjek nalazio se je tek nekoliko koračaja od njenog zakloništa! Čula je njegovu viku, zapomaganje, psovke, ma da su ti glasovi tek muklo do nje dopirali. On je bio zatvoren, ali ona

je znala za tu tajnu; ako joj uspije uteći i doći do pretora, tad je uhvaćeni slobodan, a Glauko spasen. Gotovo se ugušila od uzrujanosti; vrtilo joj se u glavi — ćutila je kako ju sile ostavljaju, ali nadčovječnom se upravo snagom nadvlada i pošto je neko vrijeme napeto prisluškivala, dok se je uvjerila da se Arbacesa više ne treba bojati, došulja se, vodjena oštrim svojim sluhom, do vratiju, iza kojih se je nalazio Kaleno. Tuj je jasnije čula njegovo zdvojno zapomaganje i stenjanje. Do tri puta pokušala je da progovori, do tri puta izdao ju glas a da bude dosta glasan, da se čuje kroz teška ona vrata. Napokon napipa ključanicu, prisloni usta na maleni joj otvor, a uhvaćeni začu doduše slabo, ali jasno svoje ime.

Krv mu se sledi u žilama — kosa mu se nakostriješi. »Koje li je tajinstveno, nadnaravno biće doprlo do ovog strašnog skrovišta? Tko si?« kliknu on sav u strahu, »kakova utvara, kakav izrod pakla zove izgubljenoga Kalena?«

»Svećeniče«, odvrati Tesalka, »dobrotom bogova, a neopažena po Arbacesu, bila sam svjedokom njegovog nedjela. Ako mi samoj uspije da uteknem iz tih zidina, spasit ću te. Ali primakni usta svoja ključanici i odgovori na moja pitanja«.

»Budi blagoslovljena«, kliknu svećenik van sebe od radosti, učiniv onako kako mu je Nidija naložila, »govori, pitaj, a ja ću ti dovijeka biti zahvalan, ako me izbaviš odavle!«

»Tad mi reci: Možeš li dokazati, da je Atenjanin Glauko nevin?«

»Dakako da mogu, dakako, zaklet ću se na to i nebom i zemljom! Bio sam svjedokom toga čina; ubojica je Arbaces. A malo prije se je hvalio, kako je otrovao Atenjanina! Osveta, trostruka osveta padni na himbenoga Egipćanina!«

»Dosta«, primijeti Nidija. »Ćutim, da će mi uspjeti, da te izbavim. Sile, koje su me amo dovele, vodit će me i nadalje. Budi dotle strpljiv i nadaj se«.

»Ali budi oprezna, pametna, divna neznanko! Kani se Arbacesa, jer taj ti je tvrd kao stanac kamen. Podji

do pretora — reci mu, što znadeš — ishodi nalog, da pretraže kuću; povedi sa sobom stražu i vješte bravare, jer ključanice su vanredno čvrste! Vrijeme leti — a ja mogu umrijeti od gladi i žedje, ako se ne požuriš! Idi — idi! Ali stani — strašno je, kad si tako sam! — Zrak je ovdje zagušljiv kao u grobnici — a jakrepi — ha! i hladni gmazovi! Oj, ostani, ostani!«

»Ne«, odvrati Nidija, zastrašena strahom svećenikovim, a željna, da u miru razmisli što i kako će — »ne, ne mogu ostati, već radi tebe moram da odem. Nada neka ti je družica. — Zdravstvuj!«

Rekav to odšulja se i tapajući po stupovima napipa put, koji je vodio napolje. Došav do ulaza u hodnik zasta. Činilo joj se sigurnije, ako pričeka dok svi u kući legnu na počin, pa da onda neopažena izadje. Još jednom se dakle skutri, brojeći čase koji su tromo prolazili. Radosna nada ispunjala joj srce. Glauku prijetila je smrtna pogibelj, — ali njoj je bilo dano, da ga spasi!

POGLAVLJE ČETRNAESTO.

TRAČAK SVIJETLA U MRAČNOJ TAMNICI.

Sudbena rasprava trajala je tri dana, a Glauko i Olint budu osudjeni na smrt, prvi kao ubojica Apecidesov, a potonji kao oskvrnitelj hrama. Puk, a osobito edil Pansa, koji je rukovodio igre u amfiteatru, bio je osobito zadovoljan tom osudom, koja mu je za lava i tigra dala podesnoga zločinca.

Glauko tajio je čin do zadnjega časa, ali protiv ugleda i sjajne rječitosti Egipćaninove nije mogao ništa opraviti. Ovaj je dapače molio suce, da dozvole osudjeniku, da se protiv lava smije poslužiti oružjem i to upravo onim stilusom, kojim je probo svećenika, a to zato, što je umorstvo počinio u poremećenom duševnom stanju. Olint nasuprot imao se je goloruk uhvatiti

s tigrom u koštac, jer umjesto da opozove, on je i pred sucima sasuo pogrdu za pogrdom na poganske bogove.

Iz sudnice nisu Atenjanina više odveli u gostoljubivu kuću prijatelja mu Salusta; odveli su ga preko foruma, dok mu stražari ne zastaše pred malim vratašcima kraj Jupitrova hrama. Još i danas vidi se to mjesto. Vrata imala su stožere po srijedi, tako da je uvijek samo polovica praga otvorena bila. Na ovaj uski otvor gurnuše uhapšenika unutra, dadoše mu hljebac i vrč vode i ostaviše ga u mraku, i kako je bar on mislio, — sama. Sa zamjerne visine mladenačkih slasti i ljuvene sreće survao se je iznenada u najdublji ponor sramote i grozote vrlo krvave smrti. Njegova čvrsta narav odolila je napitku, jer ga na svu sreću svoju nije bio svega popio; razum i svijest mu se povratiše, ali živci bili su mu još uvijeke vrlo napeti, a duh poremećen. Hrabro srce i plemeniti grčki ponos omogućili su mu, da je svladao svaki nedostojni strah i ne trenuv trenom saslušao u sudnici svoju strašnu osudu. Ali ovdje u samoći i mraku, gdje mu prisuće svjetine više nije podjarivalo neustrašivosti, nije dostajala čista mu savjest, — a da ne klone. Teški tamnički zadah pritisnu mu slabo još tijelo i on se strese. Razmaženi ljubimac sreće nije se dosad imao boriti s nikakovim protivštinama, nije znao ni za kakav jad — pa kako da sada odoli kušnjama, koje su mu se namitale! Ista ona svjetina, koja ga je nekoć, kad se je na svojim krasnim kolima vozio gradom, pozdravljala radosnim klicanjem, dočekala ga je posljednjih dana pogrdnim psikom; isti oni drugovi, koje je toliko puta pogostio, sada mu okrenuše ledja. Nikoga nije bilo da časćenog negda tudjinca sada pomaže i tješi. Ove pako zidine otvorit će se samo da ga u areni izruče strašnoj, sramotnoj smrti. A Ione! i o njoj nije ništa čuo, nijedne riječi — koja bi ga ohrabrila, nijedne samilosne poruke; i ona ga je napustila! Držala ga je dakle krivim! — a čega? Umorstva bratova! Zaškrinuo je zubima — glasno je zastenjao — i iznenada spopade ga silan strah. Da nije doista, u onom časovitom ludilu, počinio onaj zločin, kojim su ga okrivili, a da sam nije

ni znao za to? Ali kakogod mu se ta misao nenadano nabacila, tako se je brzo i otrese, jer kakogod mu je sjećanje tamno bilo, ipak su posve jasno izbijale neke pojedinosti: mračna Cibelina šumica, blijedo lice mrtvikovo, on sam kako se je zaustavio kraj mrtvaca, pa onaj nenadani udar, koji ga je povalio na zemlju. Ne, ne! On je bio uvjeren o svojoj nevinosti, pa kad si je predočio uzroke, s kojih se je tajinstveni, strašni taj Egipćanin mogao na njemu osvećivati, morao se je smatrati žrtvom pakosne zlobe, koja je i Ionu zaokupiti znala. Pomisliv na to zastenja glasno.

Njegovomu se bolnomu uzdahu ozva glas iz mračnog zatka. »Tko je?« pitao je glas, »drug moj u strašni ovaj čas? Atenjanine Glauko, jesi l' ti to?«

»Jesam, tako su me zvali dok sam još bio sretan; sad možda imadu drugih imena za me. A tko ti si, neznanče?«

»Olint, drug tvoj sam u tamnici kao i ono u sudnici.«

»Što, onaj zar, što ga bogohulcem zovu? Zar te je nepravednost ljudska dovela do toga, da niječeš providnost bogova?«

»Ah!« odvrati Olint, »ti zapravo niječeš Boga, a ne ja, jer ti niječeš jedinoga pravoga Boga, Boga, koji je taj čas uza me, u tamnici ovoj i čiji smiješak osvjetljuje ovu tamu! U predvečerje smrti, duša mi šapće o besmrtnosti, zemlje nestaje ispred mene, da umornu dušu dovede bliže nebu.«

»Reci mi«, zapita Glauko iznenada, »nijesu li na glavnoj raspravi tvoje ime dovadjali u savez s Apecidesovim? Držiš li me krivim?«

»Bog jedini čita u srcima našim; ali sumnja moja nije pala na te.«

»Na koga dakle?«

»Na tužitelja tvoga, na Arbacesa.«

»Ha! Ti mi vraćaš život; a zašto baš na Arbacesa?«

»Jer poznam zlobno srce toga čovjeka, a on je imao razloga, da se boji umorenoga.«

Olint stade Glauku da priča ono, što čitatelji već znadu i na koncu reče: »Ako je pokojnik sreo Arbacesa, pa mu se zagrozio, da će otkriti njegove lopovštine i prevare, tad je i vrijeme i mjesto bilo razjarenome Egipćaninu dosta zgodno, da ga makne s puta, te bilo u srdžbi, bilo zlonamjerno smakne«.

»Po svoj prilici, da je bilo tako!« kliknu Glauko sav sretan! »Sad sam miran!«

»Ali što ti koristi ovo otkriće, nesretniče? Osudiše te, a ti ćeš sve da si i nevin zaglaviti.«

»Ali sada barem j a znadem, da sam nevin, dok su me dosele, rad moga zagonetnoga ludila, ma i časovito mučile teške sumnje.«

Nato nasta tišina, koja je potrajala nekoliko minuta. Napokon zapita Atenjanin, blagim, oklijevajućim glasom: »Kršćanine, ne uči li tvoja vjera, da mrtvi, poslije smrti živu i dalje u boljem nekom svijetu?«

»Ti to pitaš, Atenjanine?« odvrati Olint. »Ja to ne vjerujem samo, ja to znadem, a ta krasna, blažena sigurnost podržava me sada. Da«, nastavi on u svetoj revnosti svojoj, »besmrtnost duše — uskrsnuće — združenje duše i tijela, to je temeljna nauka naše vjere, duboka istina, za koju je Bog sam trpio i umro, da nam ju zajamči i objavi. Nikakav bajoslovni elizij, nikakav pjesnički orkus, već čisto i sjajno nebo, baština je svih dobrih.«

»Pouči me u vjeri svojoj i razloži mi svoje nade«, molio je Glauko usrdno.

Olint nije oklijevao, da mu udovolji želji, pa tako je Kristovo evangjelje mračnu tamnicu, a na očigled smrti, obasjalo svojim blagim utješljivim tracima, kako je to tako često bivalo u prvim počecima kršćanstva.

POGLAVLJE PETNAESTO.

GLAS OPOMENE.

Ujutro dana, što je imao da bude posljednji grada Pompeji, bio je zrak neobično miran i sparan, no more bilo je ipak uzbibano, što je vrlo začudilo ribare, koji su rano jutrom pošli da hvataju ribu. Na doline i ni-

zine spustila se laka maglica, iz koje su provirivale kule prastarog gradskog zida, stupovlje brojnih hramova, kipovi na forumu i na slavoluku, dok su se obrisi dalekih bregova slijevali s promjenljivim bojama neba. Oblaka, što je od nekoliko već dana zastirao vršak Vezuva, ujedamputa je nestalo, a brijeg sam, lišen svega što zastrašuje, uzdizao se miran i ponosit nad krajinom, što je polegla na njegovom podnožju.

Kroz gradska vrata, što su se ranije no obično otvorila, pridolazile su nepregledne povorke kola, jahača i pješaka iz bliza i daleka, svi u svečanom odijelu i veselo uzbudjeni, da se nagledaju oglašenih igara. U bučnoj vrevi hrlili su prema amfiteatru, čiji ogromni opseg nije bio ni u kakovom razmjeru sa veličinom grada, a ipak je kraj tolikog broja stranaca jedva obuhvatao sve znatiželjnike. Lav i tigar, pa ona dva neobična zločinca, što su se imali baciti pred te zvijeri, privukli su danas neobično mnoštvo znatiželjnika.

U isto rano doba, koracala je čudna neka pojava prema osamljenoj kući Arbacesovoj. Teturajući hod suhonjave neznanke, koja se je podupirala o dugi štap, čudno njeno odijelo, živahni izraz njenog inače mrtvačkog lica, poluglasno njeno mrmljanje — sve to djelovalo je na prolaznike, već prema njihovom duševnom raspoloženju — jedne je poticalo na veselost, druge je napunjalo užasom, jer je izgledalo, kao da je neko davno pokopano biće ustalo iz groba. Jedni bi jedan drugoga gurnuli i prasnuli u smijeh, drugi su joj se plaho uklanjali s puta, treći opeta zastali su začudjeni i gledali za ovom sablasnom ženom, dok je nije nestalo iza stupovnika, što je vodio do Arbacesove kuće.

Crni vratar, koji joj je otvorio vrata na njeno kucanje, strese se na njen pogled, a ne manje i Arbaces sam, kad je tako iznenada opazio pred sobom vezuvsku vješticu. Teški, mučni sni, mučili ga prošle noći i kao da se je htio obraniti te strašne pojave, pokri si oči rukom i kliknu: »Ha! snivam li jošte? — zar sam medju mrtvima?«

»Moćni Hermesu!« odvrati vještica »ja sam, prijateljica tvoja, što ti dolazim u pohode, ja vjerna službenica tvoja«.

Dugi muk nasta. Groza prodje cijelim tijelom Egipćaninovim, dok napokon ne savlada svoj nutarnji strah i opeta dodje k sebi. »Da, da to je bio samo san!« govoraše on. »Ali tako sanjati ipak više ne bi htio, jer ni najsretniji dan ne bi mogao da bude odmjena za muke takove noći! A kako dolaziš ovamo ženo i zašto?«

»Došla sam da te opomenem«, odvrati vještica muklim, grobnim glasom.

»Da me opomeneš? Ti? A koja mi opasnost prijeti?«

»Čuj me! Nesreća prijeti ovome gradu. Bježi, dok je na dobi. U mojoj spilji ima dubok jaz, u kojemu već od nekoliko dana opažam tamnocrveni potok, što se polagano naprijed valja; pri tom čulo se je kroz mrak neprestano pištanje i urlanje. Kad sam ali prošle noći dolje pogledala, nije taj potok bio više taman, već sama vatra, i dok sam ga još promatrala, zače zvijere, što je s menom bivalo i uza me se skutrilo, jadno zavijati, uzbježa se naokolo, dok se ne sruši i pogibe s pjenom na ustima. Dovukla sam se natrag do svog ležaja, ali cijelu noć ćutila sam kako se pećina trese i biba, a pod zemljom čula se škripa i tutnjava, kao pod kotačima teretnih kola. Danas ujutro, — ustala sam u cik zore i pogledala opet u onaj jaz — i opazim, kako se u onom plamenom potoku, koji je postao širi i divlji, valja veliko crno kamenje. I pukotine nastale su u stijenama moga hodnika, a iz njih prodirala je sumporasta para, koja se je pomalo rasprostirala cijelom spiljom. Zamijetiv to, pokupih brzo sve zlato i biljke svoje i napustih — da se ne zagušim — svoj dugovijeki stan. Daleko od Pompeja, kojima je sudjeno da propanu, i to vrlo skoro, potražit ću si novi dom. Uzvišeni meštre, ne dvoj o tom: brijeg će se otvoriti s urlanjem, a grad, što je sagradjen nad rijekama samoga pakla, survat će se u prah! Zato te opominjem da bježiš!«

»Hvala ti, Sibilo, za tvoju skrbnu opomenu i neka nije badava: evo tamo na stolu zlatan vrč; uzmi ga

tvoj je. A što se pojava tiče, koje si zamijetila u nutrinji brijega, to one nagoviještaju razorni potres. Svakako me utvrdjuju u odluci, da ostavim ovaj grad, a to ću učiniti već prekosutra. A ti, kćeri etruška, kamo ćeš ti?«

»Dat ću se još danas prevesti u Herkulanum; otuda poći ću uz obalu i potražiti si novi dom. Prijatelja nemam; moja dva druga, lisica i zmija, mrtvi su. Zdravstvuj, veliki Hermesu!«

»Zdravstvuj, sestro!« odvrati Egipćanin glasom, koji je jasno odavao nestrpljivost, da se što skorije riješi neugodnog tog gosta. Jedva što je vještica dragocjeni dar pohranila medju naborima svoga odijela i izašla iz sobe, dozva on svoga libertina, jer je bilo vrijeme, da se spreme i da podju u amfiteater.

Arbaces odjenuo se je danas osobito brižno. Tunika mu bijaše snježne bjeline, urešena najdragocjenijim draguljima, talar, što ga je prebacio, bio je od najživljeg tirskog grimiza, sandale posute draguljima i zlatom optočene. Ovaj dan, koji ga je imao zauvijek riješiti omraženoga Glauka, bio je za nj dan osobitoga slavlja.

Otmjeni ljudi dali su se k igrama pratiti od velike pratnje robova i libertina, pa tako se je i brojna Arbacesova služinčad poredala u redove i čekala na nosiljku svoga gospodara. Samo robinje, koje su dvorile Ionu, i čestiti Sozija, Nidijin tamničar, morali su na veliku žalost svoju, ostati kod kuće.

»Kaliasu«, reče Arbaces povjerljivo svome libertinu, kad ga je opasao pojasom, »sit sam Pompeja, pa namjeravam, bude li vrijeme povoljno, za tri dana ostaviti taj grad i zemlju. Ti znadeš onu ladju u luci, što je vlasništvo Narzesa iz Aleksandrije; kupio sam ju od njega. Prekosutra prenijeti ćemo na nju moje blago!«

»Zar tako brzo? Dobro! Arbacesova volja neka se vrši — a njegova štićenica Ione?«

»Pratit će me. Dosta! — Je li jutro lijepo?«

»Mutno je i sparno; bit će silne zapare.«

»Ubogi gladiatori, a još nesretniji zločinci!« uzdane Egipćanin, napola hinjenim, napola iskrenim

saučešćem, što mu ga istisnu neki nutarnji strah. »Podji dolje«, naloži Kaliasu, »robovi neka se poredaju i spreme moju nosiljku«.

Arbaces, prošav svojom radionicom, što je bila nakrcana smocima i astrološkim instrumentima, izadje napolje u portik, otkuda je mogao vidjeti silno ono mnoštvo, što se je valjalo prema amfiteatru; čuo je rikanje gladnoga lava i kliktanje svjetine, koja si je od nestrpljivosti kralja zvjeradi obećavala obilno zadovoljenje svoje okrutne radoznalosti. Nato mu se pogled zaustavi na Vezuvu, čiji uzvišeni mir nije ničim odavao što se u njemu kuha, i promrsi kroz zube: »Pa ako i bude potresa, ne će ga ipak biti tako skoro, pa ima još vremena. Ali opomena stare vještice zvučila je kao tumačenje mog strašnog sna. Nitko, koji se razumije u stvar, ne će prečuti takove glase, pa zato se ne ću tek prekosutra, nego sutra već ukrcati ću se i zauvijek ostaviti ove opasne obale«.

Stvoriv ovu odluku, poprimi Arbaces svoje obično samosvijesno i ponosno držanje, sjedne u nosiljku i praćen kićenom povorkom, pred kojom je išla četa glazbara, zaputi se prema amfiteatru.

POGLAVLJE ŠESNAESTO.

PREDIGRA U AMFITEATRU.

Pratnja Egipćaninova predala je svoje ulaznice, te ju spremiše na mjesta odredjena za puk, dočim se je on sam smjestio medju odličnijim gledaocima. Sa svog mjesta pregledao je bučno mnoštvo, koje je glava do glave, do zadnjeg kutića, napunilo ogromni prostor.

U najgornjim redovima sjedile su samo žene, a šaroliko njihovo odijelo, davalo je cijeloj toj skupini izgled cvijetnoga saga. Dalje dolje, oko arene, posute pijeskom, posjedali su oblasnici, senatori i kviriti. Cijela jajolika zgrada okružena bje hodnikom, iz kojeg se je po stubama dolazilo do pojedinih redova sjedala, a oko

arene bio je zid sa stupovima ukrašenom ogradom, koja je zaštićivala gledaoce od možebitnog zaskoka divljih zvijeri. Iza te ograde, na uzvišenom mjestu, podiju, sjedio je priredjivač ovih igara, editor; danas bio je to edil Pansa. Bio je ljutit i psovao je nekog nadglednika, jer mornari, do zadnjeg trenutka još zaposleni, da cijeli prostor natkriju bijelim, crvenoprugastim pokrovom, nisu uza sav svoj trud mogli zapriječiti, da je u zatku ostao velik komad nenatkrit. Pa i svjetina dala je oduška svome negodovanju radi toga, ali iznenada zamuknu glasni žamor i sve bi nuzgredno zaboravljeno, kad su trublje oglasile ulaz gladijatora.

U svečanim redovima, polagano i odmjereno obašli su borci arenu. Kao da su gledaocima htjeli dati priliku, da se dive njihovim čvrstim udima, neustrašivom držanju i sjajnom oružju — a onima, koji su se poput Klodija i njegove sjene došli ovamo kladiti, da si izaberu predmijevanoga pobjednika.

»Pogledaj onog tamo orijaškog gladijatora!« doviknu udovica Fulvija svojoj prijateljici, Pansinoj ženi, kad su se obe nagnule sa svojih visokih sjedala; pa gle kako je čudno opremljen!«

»Da,« odvrati edilova supruga samodopadnom važnošću, jer je znala za naziv i vlastitosti svakoga borca, »to ti je retiarius ili mrežar; kako vidiš oboružan je samo trozubom i mrežom. Čvrst je to mornar i borit će se sa Sporusom, sa onim koščatim gladijatorom u oklopu, sa štitom i golim mačem.«

»Ali mreža i koplje vrlo su slaba obrana protiv štita i mača.«

»Vrlo se varaš, draga Fulvijo; obično pobijedjuje mrežar.«

»Ali tko je onaj ljepušni kudravac sa remenjem oko ruke?«

»To ti je Lidon, mladi novajlija, koji se je drznuo da se u borbi na šake uhvati u koštac sa hrabrim Tetraidesom. Poslije će navući na se oklop i okušat će se sa mačem i štitom.«

»Kad ih obojicu sravnim, tad ipak držim, da će Lidon pobijediti.«

»Ljudi, koji se u to razumiju, kao Klodije, drugog su mnijenja. On se je okladio na tri prema jedan, da će Tetraides pobijediti.«

»O, Jovo, kako su krasni!« kliknu sada udovica, kad su dva potpuno opremljena gladijatora na bijesnim konjima objašili arenu. Nalik na borce u sredovječnim turnirima, nosili su koplja i prekrasno uložene štitove; oklop, koji im nije prikrivao cijelo tijelo, isprepleten bje željeznim karikama, kratki plašt, koji je sezao do sedla, davao im je slikovit, ljepušan izgled; noge bile su im gole, osim što su nosili sandale, zakopčane nešto poviše gležnja. »O, kako su krasni! A koji su to?« zapita udovica.

»Jednomu je ime Berbiks — pobijedio je već dvanaest puta, a drugi se diči imenom Nobilior. Oba su Gali.«

Dok su obe gospodje tako čavrljale, dovrši se predigra k borbi — a slijedio je neopasni boj izmedju pojedinih gladijatora sa drvenim mačevima, pri čem se je Lidon odlikovao okretnošću i prijatnim postavama. Ali ova nazovi borba ugadjala je samo boljim poznavaocima arene, dočim je veliko mnoštvo gledalaca teško iščekivalo, dok bučne bojne trublje oglase ozbiljnije igre, gdje se je radilo o životu i smrti.

Pošto su se nastupajući borci poredali po parovima i njihovo oružje pregledalo, započimalo se obično tim, da je jedan od gladijatora, odredjen za borbu s divljom zvjeradi tzv. bestiarius, morao poginuti kao neka posvetna žrtva, ali iskusni Pansa, htio je da uveća napetost svojih gledalaca, pa tako je ostavio borbu Atenjanina sa lavom i onu Olinta sa tigrom do pod konac igara. Gledom na ovu glavnu stvar, smatralo se sve drugo samo predigrom.

Na svakom od oba suprotna kraja arene postavio se je jedan od obojice jahača, i na znak Pansin, što ga je dao, poletiše punim kasom jedan protiv drugoga, držeći pred sobom svaki svoj okrugli štit, a vitlajući visoko

zrakom svoje lagano ali čvrsto koplje; ali tri koraka samo pred protivnikom, zaustavi se Berbiksov konj, okrenu se natrag i dok je Nobilior mimo proletio, padne mu protivnik za ledja. Nobilior podigne u pravi još čas svoj štit i tako odbi udarac, koji bi inače smrtonosan bio.

»Bravo, Nobilior!« kliknu pretor i tim povikom razriješi jezik uzrujane svjetine.

»Dobro pogodi, Berbiksu!« čulo se sa sjedala Klodijeva, koji se je bio okladio za Berbiksa i stostruko brujali su kroz redove povici sad za jednoga sad za drugoga.

Viziri obih jahača bili su posvema spušteni kao ono u vitezova kasnijih vremena, a ipak bila je glava predmetom glavnog napadaja. Nobilior, koji je svoga trkača jednako spretno kao i prvi puta okrenuo, uperi svoje koplje ravno prema kacigi protivnikovoj. Berbiks podigne štit, da se zaštiti, ali protivnik mu spusti strijelovito svoje oružje i probode mu grudi. Berbiks zaglavinja i pade.

»Nobilior! Nobilior!« klicala je svjetina.

»Izgubio sam deset sestercija,« promrsi Klodije kroz zube.

»Habet! Dosta mu je!« reče Pansa odmjereno.

Gledaoci, još ne otvrdnuli u okrutnosti, dadoše znak pomilovanja, uvukav palce, ali kad su arenski sluge dohitali, vidješe da je bilo već prekasno — srce Galovo bilo je probodeno, a oko ukočeno. Rujna mu krvca potekla je pijeskom arene.

»Šteta, što se je to tako brzo svršilo!« primijeti udovica Fulvija. »Uzrujavanje trajalo je tek kratko vrijeme!«

»Da,« reče joj prijateljica, »nije mi nimalo žao Berbiksa. Svako dijete moglo je opaziti, da se je Nobilior poslužio varkom! Pogledaj, sada pričvršćuju kuku za njegovo tijelo; odvući će ga u mrtvačnicu, u spoliarium; sada posipavaju pod novim pijeskom. Pansa ništa više ne žali, nego to, što nije dosta bogat, te bi mogao arenu posuti boraksom i rumenicom, kako je to običavao činiti car Nero.«

»No ako ova borba i nije dugo trajala, barem dolazi brzo nova na red,« nastavi udovica, tješeći se i ne obazirući se na prikriveno ono hvastanje svoje prijateljice; — »pogledaj, krasni Lidon nastupa — pa i mrežar i borilac s mačem! Prekrasno!«

U taj par postaviše se jedni protiv drugoga tri para: Niger sa svojom mrežom i trozubom protiv Sporusa sa štitom i kratkim mačem; Lidon i Tetraides, obojica oboružani samo cestusom, teškom grčkom rukavicom, odredjenom za borbu; konačno dva rimska gladijatora, sva u oklopu i jednako oboružani ogromnim štitovima i šiljatim mačevima.

Ona dvojica boraca na šake imali su započeti borbu. Na prvi već pogled nisi mogao zamisliti nejednakijeg para. Tetraides, ma da nije bio veći od Lidona, bio je dobrano deblji, pa jer je u borbi sa cestusom vrijedilo kao pravilo, da bolje prolazi onaj koji je mesnatiji, to je on nastojao, da svoju naravnu debljinu na svaki mogući način uveća. Ledja bila su mu široka, uda krupna, pače zdepnasta. Lidon nasuprot, bio je lijepo i vitko gradjen, a što mu je nedostajalo na opsegu mišičja, to mu je u očima onih, koji su se razumjeli u stvar, nadomještala čelična zbitost udova i veća okretnost. Pa i puku ulijevala je njegova pojava povjerenje, pa tako su se čuli isto tako glasni povici za Lidona kao i za Tetraidesa.

Tko znade, kako čvrsta i spretna muškaračka šaka umije da strahovito udara, taj će lako pojmiti, koliko li je takav udarac pojačalo kožnato remenje sa upletenim komadima olova, što no je poput poveza obavijalo ruku sve do lakta. Ali upravo ta okolnost umanjila je interes za borbu, jer ju je već nekoliko dobro zadanih udaraca moglo odlučiti.

»Pazi se!« promrsi Tetraides, prikučiv se bliže svome protivniku, dok se je ovaj više oko njega vrzao nego li uzmicao.

Lidon mu odvrati samo prezirnim pogledom svog brzog, budnog oka. Tetraides udari — bio je to kao udarac kovača po nakovnju: Lidon klonu iznenada na

koljena — udarac prošao je mimo njegove glave. No protuudarac Lidonov nije bio tako neopasan. On poskoči naglo i dobro namjereni udarac zviznu po širokim grudima protivnikovim. Tetraides zaglavinja — a puk stane klicati.

»Danas nemaš sreće,« reče Lepid Klodiju, sažaljujući ga. »Jednu okladu već si izgubio, a za drugu moraš takodjer strepiti.«

»Bogova mi! ako još jedamputa izgubim, morat ću prodati moje mjedene kipove. O Tetraidesa okladio sam se ništa manje nego za pedeset sestercija. Ali pogledaj, pogledaj, kako se opeta pridiže! To je bio čvrst udarac, razderao je Lidonu ledja. Pravo tako, Tetraidesu, pravo!«

Ali Lidon nije klonuo duhom. »Poluksa mi! kako se drži! Pogledaj, kako se spretno ugiba ovim kijačastim prstima! Sad izmakne ovamo, sad onamo — vrti se ko zvrk — ah ubogi Lidone i opet si zahvatio udarac!«

»Još uvijek držim tri naprama jedan za Tetraidesa! što misliš, Lepide?«

»Dobro — devet sestercija naprama tri, vrijedi. Šta! zar opet Lidon? On zastaje — hvata zrak. Bogova mi, sad pade! Ne; — zar se je opet pridigao? Bravo, Lidone! Tetraides se odvažuje — sad navaljuje na njega!«

»Glupan! Njegov ga je uspjeh uzobijestio — morao bi biti oprezniji. Lidon ima oči kao ris!« promrsi Klodije kroz zube.

»Ha, Klodije, jesi li vidio? Tvoj čovjek glavinja! — još jedan udarac — on pada — on pada!«

»Tad će mu zemlja dati novih sila, kao ono divu Anteju. Gle, opeta je na nogama; ali svega ga je oblila krv.«

»Gromovnika mi! Lidon pobjedjuje. Gle, kako navaljuje na nj! Taj udarac po sljepočici strovalio bi i vola; strovalio je Tetraidesa. On opet pada — ne može više da se gane — habet, habet!«

»Habet!« opetova Pansa. »Izvedite ih napolje i podajte im oklope i mačeve.«

»Plemeniti editore« javi jedan od poslužnika, »sa Tetraidesom zlo je, nije kadar da još jedampula nastupi.«

»Tad neka bude Lidon spreman,« zapovijedi Pansa, »čim jedan od gladijatora bude pobjedjen, neka se suprotstavi drugomu.«

Na tu zapovijed stala je svjetina klicati u znak odobravanja, a nato nasta opeta grobna tišina. Trublje zaoriše, a na poprište izadju četiri nova borca.

»Poznaš li ove Rimljane, Klodije? Jesu li iz carske mačilačke škole?«

»Samo onaj manji, imenom Nepimus; uostalom ne znam ništa pobliže o njemu. Onaj drugi, Eumolpo, kažu da je dobar mačevalac, ako i ne prve vrste. Meni je ali taj prokleti Lidon posvema omrazio današnje igre.«

»No, prijane, da se smilujem na te, pa da se okladimo za ona dva Rimljana, sve kako tebi bude po volji?«

»Dakle na Eumolpa stavljam deset sestercija naprama deset.«

»Šta! gdje Nepimusa gotovo ni ne poznam. To bi značilo kladiti se u vjetar!«

»Snizimo dakle svotu i recimo — deset naprama osam?«

»Vrijedi!« reče Lepid.

Svrnemo li za čas okom na najgornje redove amfiteatra, opaziti ćemo čovjeka, koji je dogadjaje u areni promatrao bolnim čuvstvom, koje mu je stezalo srce. Stari je to Lidonov otac; ma da je kao kršćanin osudjivao te igre, zabrinut za miloga si sina, nije mogao odoljeti kušnji a da ne bude svjedokom njegova udesa. Osamljen, sred krvoločnog mnoštva neznanaca, nije starac ništa vidio ni ćutio, već samo pojavu, prisutnost svoga Lidona. Ni glaska nije dao od sebe, kad ga je vidio dva puta pasti, samo je problijedio i sav uzdrhtao. Ali kad je vidio, da je pobijedio, nije mogao, a da tiho ne zaklikta od veselja — ah, nije bo znao, da je ta pobjeda samo predigra strašne borbe.

»Hrabri moj sinko!« prošapta Medon i otare si oči.

»Je li to tvoj sin?« zapita neki surovac, što je sjedio o desnu Nazarenca; »dobro se je branio; vidjet ćemo kako će se kasnije ponijeti. Ti znadeš valjda, da mu se je boriti sa slijedećim pobjednikom? Ali tada, staro momče, moli bogove, da taj pobjednik ne bude nijedan od ona dva Rimljanina ili ća onaj div Niger.«

Starac spusti se na svoje sjedalo i prikrije lice rukama. U taj par nije ga ništa u areni zanimalo — jer Lidona nije bilo medju borcima. Nu ubrzo se dosjeti, da je ipak vrijedno da si pogleda borbu, ta Lidon morao je da stupi na mjesto onoga, koji će prvi pasti! Dignu se dakle sa sjedala i nagnu se naprijed sklopljenih ruku, prateći napeto nastavak borbe.

Glavne osobe bile su sada Niger mrežar i Sporus sa mačem, jer ova vrst borbe bila je za gledaoce osobito privlačiva, pošto je obično svršavala smrću jednoga od boraca i jer je tražila od obojice protivnika veliku vještinu.

Oba borca stajala su prilično razdaleko jedan od drugoga. Lice Sporusovo bilo je posvema zakrito osebujnim šljemom, sa spuštenim vizirom; nasuprot je sabrani i budni izražaj divljeg Nigerovog lica svraćao na se oči sviju i pobudjivao užas. Ostali su tako neko vrijeme, vrebajući jedan na drugoga, kad li Sporus podje polagano i vrlo oprezno naprijed, uperiv vršak svoga mača ravno na grudi protivnikove. Niger se povuče natrag, desnicom rasprostiv svoju mrežu, prateći pozorno malenim i sjajnim očima svaki kret borca s mačem. Iznenada, kad mu je Sporus došao gotovo na dohvat, nagnu se retiarius naprijed i baci mrežu. Brzi kret spasi gladijatora smrtonosne zamke. On kriknu krikom radosti i bijesa i baci se na Nigera, ali ovaj već je bio povukao svoju mrežu natrag, zabaciv ju preko ramena i stao trčati oko arene tako brzo, da ga je protivnik uzaludno nastojao dostići. Puk stao se smijati i klicati, videći taj uzaludni napor; najedamput odvrati se pozornost od ove dvojice i svrati se na rimske borce.

Do sada borili su se Rimljani vrlo oprezno, pa tako su pobudili malo pozornosti, pomalo ali ugrijaše se i

upravo taj čas ranio je Eumolpo mladjega Nepimusa u slabine. Puk stao je klicati; Lepid problijedi.

»Hoho!« kliknu Klodije; »igra će skoro da se svrši. Eumolpo treba samo da ostane miran i onaj drugi će se iskrvariti.«

»Hvala bogovima! razbijesnio se je, sad navaljuje žestoko na Nepimusa. Marsa mi! Nepimus ga je dobio! Kako li mu je udarac zveknuo po šljemu! — Klodije, ja dobivam okladu!«

»Lude li mene!« uzdahnu Klodije kroz zube; zašto li se ne kladim na kocke, gdje se sreća za nuždu popraviti može!«

Time je igrač Lepidu otvoreno priznao, da se je u danoj prilici bez skrupula služio krivim kockama.

»Ha, Sporus! Sporus!« klicalo je mnoštvo, kad je Niger zastav nenadano, opetovano bez uspjeha bacio svoju mrežu. Ovaj puta nije dosta brzo pobjegao, pa tako je Sporusu uspjelo, da ga na desnoj nozi teško rani, što ga je priječilo u bijegu. Ma da ga je bijesni protivnik oštro pritješnjavao, znao se je ipak okoristiti visokim svojim stasom i dugom svojom rukom i na nekoliko minuta odbiti ga od sebe pomoću trozuba, što ga je držao pred sobom. Ali Sporus, koji u svojim brzim kretnjama nije bio dosta oprezan, dodje divu preblizo i kad je podigao ruku da udari, zatjera mu Niger sve tri oštrice svoga trozuba svom silom u grudi. On klonu na koljena a čas zatim već bje uhvaćen u mreži, iz koje se je uzaludno kušao osloboditi; sav se je savijao pod opetovanim udarcima trozuba! Mlaz krvi proli se kroz mrežu pijeskom. On spusti ruke i predade se.

Pobjednik povuče svoju mrežu natrag i pogleda, naslonjen na svoj trozub, prema sakupljenima i čekaše što li će odlučiti. Istodobno bludile su mutne i zdvojne oči pobjedjenoga gladijatora po kazalištu. Red za redom, sjedalo do sjedala, susretao je samo hladne, nemilosrdne poglede.

Vika i brujanje presta. Tišina ta bila je strašna — milosti ni otkuda. Nijedna ruka, pa ni ženska nije dala uvlačenjem palca znaka pomilovanja! Sporus nije bio

nikada obljubljen u areni, simpatije puka priklonile se Nigeru, a njegova probudjena krvožednost tražila je žrtvu. Dan bje znak smrti!

Bez molbe, bez ikakova uzdaha prignu Sporus šiju, da primi smrtonosni udarac. Pošto oružje mrežarovo nije bilo za to podesno, pridodje u arenu strašna neka pojava sa spuštenim šljemom, u ruci joj kratak, oštar mač. Strašni krvnik približi se gladijatoru, koji je još uvijek klečao, položi mu ruku na spušteni šljem, stavi mu oštricu mača na vrat i zareda pogledom po gledaocima, ne će li se još u zadnji čas smilovati. Nit tko trenu, nit tko pisnu! U to sjevnu čelik zrakom, spusti se, a gladijator se složi na pijesak; uda mu trznuše — smiriše se — bio je mrtav!

Smjesta mu izvukoše truplo iz arene i baciše u spoliarium i jedva što se je to zbilo, odlučila se i borba izmedju one druge dvojice boraca. Eumolpo zadao je svome nevještome protivniku strijelovitim udarcem smrtonosnu ranu. I spaliarium primi novu žrtvu.

U gusto stisnutim redovima nasta opće gibanje; puk odahnu slobodnije i blažio se hladom, što mu ga je pružala mirisna kišica iz prikrivenih cijevi. Eumolpo skinu šljem i obrisa si čelo; svi su se divili kovrčastoj mu kosi, kratkoj punoj bradi, plemenitom rimskom licu i sjajnim crnim očima njegovim. Bio je svjež, neozlijedjen, neutrudjen.

Nakon kratke stanke, otvori editor usta i objavi glasovito, da će Lidon umjesto ubijenoga Nepimusa nastaviti borbu sa Eumolpom, pošto Niger, uslijed svoje rane, više ne može da nastupi. »Hoćeš li ali otkloniti borbu, Lidone,« pridometnu, »na volju ti, jer si još novajlija a Eumolpo ti i onako nije bio odredjen za protivnika. Ti znadeš najbolje, da li si mu dorastao. Podlegneš li, čeka te užasna smrt, pobijediš li, to ću ti odredjenu nagradu iz vlastite kese podvostručiti.«

Puk je klicao odobravajući. Lidon stajao je uspravno u areni i razgledao se naokolo; visoko, tamo gore, opazio je blijedo lice, na nj uperene oči oca svoga. Neodlučan odvrnu se za časak. Ne! Pobjeda u šakačkoj borbi

nije mu donijela nagrade — otac mu je još uvijek bio robom!«

»Plemenitu edilu!« odvrati on, krepkim, dubokim glasom, »ja sam spreman za borbu, već radi časti grada Pompeji, da se gojenac mačilačke škole ovoga grada ogleda sa Rimljaninom.«

Puk kliktao je glasnije nego prije.

»Četiri naprama jedan protiv Lidona,« reče Klodije Lepidu.

»O, niti dvadeset naprama jedan!« odvrati Lepid. »Ta pogledaj si ih, Eumolpo pravi je Ahile, a Lidon ubog početnik!«

I tako stajala su si sada nasuprot zadnja dva borca, prije no što će doći na red borba ljudi i zvijeri, u potpunoj opremi, s golim mačevima i spuštenim vizirom.

Upravo u taj čas donio je jedan od nadglednika pretoru pismo. On razriješi vezicu, kojom je bilo povezano, preleti ga i na licu mu se pojavi veliko začudjenje. On pročita pismo još jedamputa i reče poluglasno: »Pah, nemoguće! Taj se je morao već prije podne opiti, da piše takove nesmislice!« Rekav to, baci pismo nehajno na stranu i sjednu opeta dostojanstveno, da motri nastavak igara.

Ma da si je Eumolpo prije stekao simpatije mnoštva, sad bje potisnut u pozadinu naprama Lidonu, čija mu je odvažnost i briga za čast grada Pompeji srca sviju priklonila.

»No šta je, sijedoglavče?« nagovori Medona susjed mu. »Tvoj sin neka se pazi, ali ne boj se, edil ne će dati da ga smaknu, pa ni puk to ne će dopustiti, jer se je vrlo odvažno držao. Haj! To je bio snažan udarac — dobro odbijen, Poluksa mi! Još jedamputa tako, Lidone! — Zastali su, da odanu! Što to mrmljaš starče?«

»Molim se«, odvrati Medon mnogo sabraniji, no što je dosele bio.

»Moliš se, božici pobjede? Ha, sad počima stvar biti ozbiljnija! Pazi na bok svoj, Lidone! Na bok svoj pazi!«

Lidon hrabro je odbijao spretne navale Rimljaninove, ali pomalo klonu mu snaga, dah mu posta hripav, pa kad je zamanuo na zadnji, zdvojni udarac, razgali prsa; Rimljanin, koji ga je htio poštediti, nije svom silom rinuo mač svoj kroz pore oklopa, ali Lidon, umoran kako je bio, zaglavinja naprijed i padne na oštricu protivnikova mača i ova mu prodje tijelom skroz i skroz a izadje na ledja. Časak još kušao se je pridržati, ali doskora mu ispade oružje iz ruku i on se složi kako je bio dug i širok na zemlju.

Kao da su se dogovorili, dadoše i editor i gledaoci znak pomilovanja. Arenski poslužnici dohitaše i skinuše pobijedjenomu šljem. Još je disao. Baciv bijesan pogled na svoga protivnika, okrenu lice, grčevito stenjući, prema mjestu gdje mu je sjedio otac i otkuda je do njegovih ušiju, kroz žamor svjetine, dopirao krik teško ranjenoga srca. Divlji mu pogled poprimi blag, nježan izražaj svete ali zdvojne djetinske ljubavi — još jedan uzdah i on klonu natrag na zemlju.

»Pobrinite se za nj!« zapovijedi edil — »on je izvršio svoju dužnost!«

Sluge ga odvukoše u mrtvačnicu.

»Prava slika i prilika slavičnosti i udesa svoga!« promrsi Arbaces pred sebe, a u njegovom oku, kojim je zaokružio po mnoštvu, zrcalilo se toliko poruge i prijezira, da se nitko bez strave nije mogao zagledati u taj demonski pogled.

I opet se razli mirisna hladovina kazalištem, dok su sluge arenu posipali friškim pijeskom.

»Izvedite lava i Glauka, Atenjanina!« zapovijedi editor.

Bez daha gotovo sjedila je svjetina, jer sada tek, kad je dolazilo najstrašnije, sad se je njena okrutna radoznalost mogla do kraja zasititi.

POGLAVLJE SEDAMNAESTO.

U POSLJEDNJI ČAS.

Ako se je Nidija nadala, da će o ponoći moći nesmetano uteći u grad, ljuto se je prevarila, jer je Arbaces, kome zla savjest ni nakon odstranjenja opasnoga svećenika, nije dala pravoga mira, prije no što je legao, izdao najštroži nalog, da se svi prilazi kući najbrižnije čuvaju. Pa tako je slijepo djevojče vrludalo po mraku amo tamo ne mogav polučiti svog cilja, dok ju, kad je svanulo, ne otkri Sozija, koga su medjutim oslobodili, i opeta spremi u zatvor. Sva izmučena, srušila se je u uskoj onoj prostoriji na tle, lijevajući gorke suze, dok ju napokon ne obuze san. Kad se je probudila, nadje da joj je dobroćudni rob donio košaricu sa jelom i pilom. Ona založi nešto da se okrijepi za dalnje poduzeće — kakovo, toga ni sama još nije znala — ali čvrsta nada, da će joj uz pomoć bogova ipak uspjeti da spase Glauka, ne ostavi je ni za čas. Ure otegle joj se beskrajno, trpila je teške muke, a pogotovo kad joj je Sozija uveče, na svoj nezgrapni, šaljivi način priopćio, da je Atenjanin osudjen da se poigra s ričučom mačkom.

Muke, što ih je ove noći trpilo ubogo djevojče ne ćemo ni kušati da opisujemo. Svanulo je jutro. Čula je pripreme za posjet amfiteatra — čula je glazbu uz koju su Arbaces i njegova pratnja onamo krenuli — htjela je da zdvoji, plakala je, molila se — ta bilo je skrajnje vrijeme, ako se je imalo još štogod učiniti!

Uto se sjeti Salusta. On je najvjerniji prijatelj Glaukov; on zacijelo nije pošao da gleda one krvave igre; od njega jedinoga još se može nadati pomoći! »Moram sklonuti Soziju, da me doprati u njegovu kuću. Nakit što mi ga Glauko dade — — da tako ću uspjeti!«

Vikala je i lupala je čvrsto, dok nije pridošao rob, psujući. Da nije morao prokletu ovu slijepicu čuvati, smio bi i on da si pogleda igre i da se tamo pozabavi — jer takova šta ne će se u Pompejima tako skoro opeta desiti. I eto sve mu se to izjalovilo.

»Sozijo,« zapita ga djevojče zažarenih lica i ne pazeći na njegov bijes, »koliko ti još treba, da se uzmogneš otkupiti.«

»Koliko? No po prilici dvije tisuće sestercija,« odvrati rob, koji je na to pitanje odmah zaboravio svoj jad.

»Hvala bogovima! ne više? Pogledaj ove narukvice i ovaj lanac dvostruko su toliko vrijedni. Dat ću ti ih, ako...«

»Ne uvedi me u napast, mala vještice, ja te ne smijem pustiti na slobodu; Arbaces strog je i strašan gospodar, bacio bi me morskim psima za hranu. Sve sestercije ovoga svijeta ne povratiše mi života. Bolje ti je živo pseto nego mrtvi lav.«

»Ne treba ni da me pustiš na slobodu, samo ćeš me otpratiti do Salustove kuće, da mu nešto dojavim, što osim mene nitko ne može.«

»No to se već dade čuti« reče Sozija, zamišljeno pogledavajući pri tom na nakit, koji mu je pružala.

»Ali to bi moralo biti vrlo brzo, odmah, ovaj čas,« sililo djevojče.

»No da, dakako, naravno, dok mi je gospodar u amfiteatru. Daj mi nakit, daj mi ga, a onda idimo. Kod kuće nema nikoga, koji bi me priječio; ali stani — ti si robinja, ti nemaš prava da raspolažeš tim dragocjenostima — one pripadaju tvome gospodaru.«

»To dar je Glaukov; može li ga on već ikada od mene natrag zahtijevati?«

»Dobro dakle, tad podjimo. Taj nam kavez ne uteče.«

Grad, kao da je sav izumro. Nidija tako je brzo hrlila uz kuće, da ju je omašni rob jedva stizao, pa tako

prispješe doskora do Salustove kuće, koja nije bila odviše daleko. Kako li je radosno kucalo srce Tesalke kad ju je vratar pustio unutra i rekao joj da mu je gospodar kod kuće i da može s njime govoriti.

Izvještaj slijepog djevojčeta bio je odviše vjerojatan, a osim toga Salust je dosta dobro poznavao značaj Egipćanina da i samo časak podvoji i da se predomišlja. »Veliki bozi!« kliknu on, skočiv na noge, »a danas još, ovaj čas možda ima Glauko da umre! Što da se čini? Smjesta ću do pretora.«

»Ne tako, ako te smijem svjetovati,« primijeti povjerljivi njegov libertin, čije bi mnijenje rado poslušao; »pretor baš kao i edil Pansa hoće da ugode puku, a ovaj ne će htjeti ni da čuje o bilo kakovoj odgodi, da ga se prikrati u željno iščekivanom užitku. A osim toga lukavi Egipćanin bio bi time prerano upozoren na opasnost, koja mu prijeti. Svakako mu je mnogo do toga, da pritvori slijepicu i svećenika. Ne, sva je sreća što su ti robovi kod kuće.«

»Razumijem te,« reče Salust; »požuri se i podaj robovima oružje i orudje! Ulice su prazne. Mi sami poći ćemo do kuće Arbacesove i osloboditi sužnja. Brzo mi podaj ogrtač, Davuse, i pisaći pribor! Zamoliti ću pretora da odgodi izvršenje kazni na Glauku, jer mi ćemo za jedan sat dokazati njegovu nevinost. — Tako, tako; na taj način ići će. — Otrči, Davuse, s ovim pismom u amfiteater do pretora, što te samo noge nose! Gledaj da pismo dodje baš njemu u ruke. A sada, ajdmo! O bogovi, kolike li zlobe!«

Da je pretoru bilo predano Salustovo pismo, da ga je pročitao, ali da se na nj nije ozbiljno osvrnuo, već smo saopćili čitatelju.

POGLAVLJE OSAMNAESTO.

GLAVNI ČIN U AMFITEATRU.

Kako znademo, bili su Glauko i Olint zajedno zatvoreni u mračnoj i uskoj ćeliji, u kojoj su oni, što su bili osudjeni da se bore u areni, imali da čekaju čas posljednje borbe svoje. Pomalo tek priučile su im se oči na mrak, pa tako je svaki od njih kušao da čita u licu drugoga. Sablasno blijeda izgledahu im lica u tom tmurnom zatvoru ali drhtali nisu, sabrano i neustrašivo bilo im je lice i držanje. Vjera jednoga, ponos drugoga, svijest da su nedužni koja ih je ispunjala pa i utjeha, što su ju jedan u drugoga nalazili, uzdigla je žrtve ove do junaka.

»Slušaj! kako viču! kako kliču na pogled prolivene ljudske krvi!« reče Olint.

»Čujem i užasam se, ali se pouzdajem u bogove,« odvrati Glauko.

»U bogove? o zaslijepljeni mladče, kad bi ti bilo dano, da u ovaj još čas spoznaš pravoga Boga! Nisam li te u toj tamnici podučio, radi tebe plakao, za tebe se molio — nisam li u revnosti svojoj, u boli svojoj više mislio na spas duše tvoje nego sam na sebe?«

»Plemeniti prijatelju!« odvrati Glauko svečano, »sa udivljenjem, strahopočitanjem, tajnom odlukom da ti povjerujem, slušao sam te, i da mi je dano dulje poživiti, možda bi me i uvjerio, ali bio bih prava kukavica, kad bi se od straha smrtnoga odlučio na nešto, što ima da bude tek posljedak zrelog promišljanja. Da poprimim sada tvoju vjeru, a zaboravim onu svojih otaca, ne bi li izgledalo kao da me je na to sklonulo tvoje obećanje neba, ili zastrašila tvoja prijetnja paklom? Ne, Olinte! Mislimo jedan o drugome jednakom ljubavi: daj mi da poštujem tvoje pošteno nastojanje, a ti sažaljuj moju

sljepoću ili ako hoćeš moju tvrdokornu odvažnost. Kakav mi je bio rad, takova će mi biti plata. Ne govorimo dakle više o tome. Tiho! Čuješ li kako hodnikom vuku tešku neku lješinu? Ta sudbina čeka i nas.«

»O nebesa! O Kriste! već vas vidim!« kliknu zaneseno Olint raskriliv ruke. »Ja ne dršćem — ja se radujem, što će se ova tamnica, u kojoj duša čezne za nebeskom manom, doskora skršiti.«

Glauko prignuo je šuteći glavu. Ćutio je razliku izmedju svoje odvažnosti i one svoga druga. Poganin nije drhtao, ali kršćanin je kliktao.

Vrata otvoriše se škripom, a sjajna koplja odražavala se po stijenama.

»Atenjanine Glauko, na tebi je red,« zovnuo ga glasan, jasan glas, »lav čeka na te.«

»Ja sam spreman,« odvrati Atenjanin. »Brate i plačidruže, daj da te još jednom zagrlim. Blagoslovi me — i ostaj mi zdravo!«

Kršćanin raširi ruke — i privinu mladog poganina na svoje grudi — poljubiv ga u čelo i lica. Glasno jecajući orosio je vrućim suzama lice svoga prijatelja.

»O da sam te mogao obratiti, tad ne bih plakao! O kad bih ti mogao reći: Večeras biti ćemo zajedno u raju!«

»Možda ćemo ipak biti,« odvrati Glauko. »Oni, koji su si ostali vjerni u smrti, mogu se opeta onkraj groba naći. Lijepi, ljubljeni svijete, z Bogom zauvijek! — A sad me vodite, ja sam spreman.«

On se otrgnu, pa kad je izašao napolje, umalo da se nije od sparine srušio na tle. Tijelo mu se još nije posve oporavilo od učinka onog smrtonosnog napitka, pa tako su ga vojnici morali poduprijeti.

»Samo hrabro!« reče jedan od stražara; »mlad si, čvrst i dobro gradjen. Dat će ti oružje; ne zdvoj, možeš i pobijediti.«

Glauko ne odgovori, ali se postidi sa svoje slaboće i skupi sve svoje sile. Pomazaše ga uljem, u ruke mu dadoše stilus, a nato ga povedoše u arenu. Kad je Grk

vidio kako su u njega uperene oči tolikih tisuća gledalaca, nije se više ćutio smrtnikom. Na njemu se nije opažao ni najmanji tračak straha, pače, sav ga je strah minuo. Ponosnim rumenilom osulo mu se lice, uspravio se je u svoj svojoj veličini i krasni njegov stas isticao se je na razbojištu kao živi odraz junaštva rodne mu zemlje.

Negodovanje mržnje i odvratnosti rad njegova zločina, koje ga je dočekalo kad je ušao, utihnu doskora i ustupi mjesto nehotičnom udivljenju i napola samilosnom štovanju. Brzim, grčevitim uzdahom, koji kao da je dolazio iz jedne jedine grudi, svrnu pogled gledalaca od Atenjanina na neki mrki, nezgrapni predmet nasred arene. Bio je to lavski kavez!

»Kako je ujedamputa nastala silna vrućina i sparina!« reče Fulvija svojoj prijateljici; »da su ti glupi mornari barem cijeli pokrov spustili!«

»Da, užasno je sparno, gotovo da se onesvijestiš,« — odvrati Pansina žena. Kao da ju je na oči ove borbe ostavljala njena toliko iskušana hladnokrvnost.

Dvadesetičetiri sata nisu lavu dali ništa jesti, pa tako je čuvar, napadni onaj nemir, što ga je već cijelo jutro na zvjeretu opažao,pripisivao gladi. Ali nemir taj kao da je poticao više od straha, nego od bijesa: rikanje njegovo bilo je bojažljivo, potmulio je glavu, njuškao kroz rešetke, polegao pa opeta se naprasno pridigao i ponovno bojažljivo zariknuo. Sad pako ležao je kljenut na svim udovima u svom kavezu, glas ga je izdao — i stisnuv se tik uz rešetku, teško je disao razvaljenim nozdrvama.

Usne editorove podrhtavale su, problijedio je; bojažljivo se je ogledavao, nije znao što da čini; svjetina postajala je nestrpljiva. Lagano dade znak. Čuvar, koji je stajao iza kaveza, odrinu oprezno rešetku i zariknuv silno od veselja što je slobodan, jurne lav napolje. Čuvar se žurno sklone i pusti kralja pustinje sama sa njegovom žrtvom.

Glauko očekivao je u prkosnom mačilačkom stavu

navalu lavovu, rukom je visoko podignuo malo ono blještavo oružje, tješeći se slabom nadom, da će možda jedan dobro namjereni udarac kroz oko (znao je bo da će imati vremena samo za jedan takav udarac), probiti mozag ljutoga mu protivnika.

Ali na neizrecivo čudo svih prisutnih, zvijere kao da nije ni primijetilo zločinca. Već u prvi čas, kad je izašlo na slobodu, zasta nenadano, pridigne se polovicom tijela i stane zavijajući i hripajući udisati zrak; nato skoči nenadano naprijed, ali ne proti Atenjaninu. Bježeći pa opet postajkujući, oblijetalo je arenu, okretalo golemu glavu i zastrašene oči svoje na sve strane, kao da traži izlaz kojim će uteći; nekoliko puta htjelo je da preskoči ogradu, koja ga je dijelila od gledalaca, pa kad mu to nije uspjelo, ne ozva se ponosno i kraljevsko urlikanje, već jadno zavijanje. Nije odavalo znaka bijesa ili gladi; rep mu, umjesto da je šibao mršave bokove, vukao se pijeskom, a oko mu, prem je katkada svrnulo na Glauka, odvrnu se ravnodušno od njega. Napokon, kad je vidjelo, da ne može uteći, zavuče se gundjajući u svoj kavez i polegnu tamo.

Prvotno začudjenje rad nehaja lavova pretvori se doskora u negodovanje radi njegove kukavštine, a samilost za Glauka u srdžbu rad prevarenog iščekivanja.

Editor doviknu čuvaru: »Što je to? Uzmi ostan, istjeraj ga napolje pa onda zatvori vrata na kavezu!«

Kad se je čuvar, sav preplašen a još više začudjen, spremao da izvrši nalog, začula se na jednom ulazu glasna vika — bio je to metež glasova što su psovali i nekomu se opirali. Svi se, začudjeni s drskog tog prekidanja, okrenuše na onu stranu; svjetina se razmaknu, a iznenada pojavi se Salust pred klupama senatora, raskuštrane kose, bez daha, uznojen, držeći se jedva na nogama. Brzo mu preleti pogled arenom. »Izvedite Atenjanina!« vikaše on; »brzo! On je nevin! Uapsite Arbacesa, Egipćanina — on je ubojica Apecidesov!«

»Jesi li poludio, Saluste?« zapita pretor, ustav sa svoga sjedala. »Koji to demon govori iz tebe?«

»Izvedite Atenjanina! Smjesta, ili će krv njegova pasti na tvoju glavu! Ako budeš oklijevao, pretore, odgovarat ćeš za to cezaru životom svojim. Doveo sam sa sobom očevica umorstva svećenika Apecidesa. Mjesta dajte! — natrag! — ukraj! — Stanovnici Pompeja, pogledajte — eno tamo sjedi, Arbaces! Mjesta dajte svećeniku Kalenu!

Blijeda, iznoždena, upravo oteta raljama smrti gladom, upalih lica, tupa pogleda, nekoć krupna a sada gotovi kostur — donijeli su Kalena u isti onaj red, gdje je sjedio Arbaces. Njegovi osloboditelji dali su mu opreza radi tek malo hrane, ali glavnu snagu podavala je njegovim slabim silama želja za osvetom!

»Svećenik Kaleno?« vikao je puk. »To da je on? Ne, ta to je neko sablasno biće!«

»Jest, to je svećenik Kaleno,« reče pretor ozbiljno, »Što imaš da nam kažeš?«

»Arbaces, Egipćanin ubojica je Apecidesov, ubojica je svećenika Izidina. Na svoje oči vidio sam kako ga je usmrtio. Iz tamnice, u koju me je bacio, iz mraka i od užasne smrti gladom, izbavili su me bogovi, da svemu svijetu objavim njegov zločin. Pustite Atenjanina, on je nevin!«

»Zato li ga je dakle lav poštedio? — Čudo se zbilo, čudo!« kliknu Pansa.

»Čudo, čudo!« vikala je svjetina. »Izvedite Atenjanina — bacite Arbacesa lavu!«

I brdom i dolinom sve do mora odjekivalo je iz tisuću grla: »Bacite Arbacesa lavu!«

»Vojnici, odstranite optuženoga Glauka — odstranite ga, ali pripazite još na nj!« zapovijedi pretor. Bogovi redaju danas čudo za čudom.«

Kad je pretor izdao taj svoj nalog. začu se radostan poklik ženskoga glasa. Čarobnom silom prodro je u srca svih prisutnih — jer dirljiv, svet je bio taj dječji krik — i odjeknuo je stostrukom jekom.

Pretor naloži da se sve primiri i zapita: »Tko je tuj?«

»Slijepo djevojče, Nidija,« odvrati Salust, »ona je izvela Kalena iz groba, ona je Glauka izbavila od lava.«

»O tome kasnije, primijeti pretor. »Kaleno, svećeniče Izidin, ti dakle optužuješ Arbacesa, da je ubio Apecidesa?«

»Da!«

»Ti si vidio sam čin?«

»Rodjenim svojim očima — pretore. Osim toga Egipćanin sam se je hvalio, kako je Glauku dao čarobni napitak da pije.«

»Zasada je dosta, istraga povesti će se u zgodnije vrijeme. Arbacesu, Egipćanine, čuo si optužbu — još se nisi izjavio — što imaš da kažeš na to?«

Sabrav se ubrzo, uspravi se Arbaces na pogled svjetine, koja je bijesna i prijeteći se pogledavala na nj, ponosno — a na pitanje pretorovo odgovori onim mirnim, gotovo zapovijedajućim glasom, kako je to vazda bio njegov običaj:

»Pretore, optužba ova tako je nesmislena, da ni ne zaslužuje da ju oprovrgnem. Moj prvi tužitelj plemeniti je Salust — najprisniji prijatelj Glaukov! drugi moj tužitelj svećenik je: ja štujem njegove haljine i njegovo zvanje — ali gradjani pompejanski, vi znate Kalena i njegov značaj — njegova pohlepa za novcem svima je dobro poznata; svjedočanstvo takova čovjeka može da je potkupljeno! Pretore ja sam nevin!«

»Saluste,« zapita pretor, »gdje si našao Kalena?«

»U podrumu Arbacesovom.«

»Egipćanine«, zapita pretor ponovno, namrštiv čelo, »ti si se dakle usudio, da utamničiš svećenika bogova — a zašto?«

»Čuj me,« odvrati Arbaces, ustav mirno, ali mu se uzrujanost čitala na licu: »čovjek taj došao je k meni i grozio mi se s prijavom, koju je sada uistinu protiv mene podnio, ako mu ne otkupim šutnju polovicom moga imetka. Sve moje nastojanje, da ga o protivnom uvjerim osta bez uspjeha. Tiho! svećenik neka me ne prekida!

Plemeniti pretore i vi gradjani, ja sam stranac u toj zemlji — ćutio sam se nekriv ovoga zločina, ali svjedočanstvo svećenika moglo me je upropastiti. U toj neugodnoj zabuni namamio sam ga u moj podrum iz kojega ga netom izvadiše — a ja mu rekoh da je to moja riznica. Hotio sam ga tamo pridržati dotle, dok bi se odlučila sudbina pravoga krivca, kad bi morale zamuknuti njegove prijetnje; ali inače nisam namjeravao ništa zla protiv njega. Moj čin može se nazvati prenagljenim, ali tko od vas ne će priznati opravdanost samoobrane? Ako sam ja krivac, zašto nije svećenik protiv mene svjedočio na sudskoj raspravi? Onda bio bih dužan da se opravdam. Zašto me nije optužio s umorstva onda kad sam ja Glauka optužio? Pretore, to je pitanje, koje traži odgovor. Uostalom ja se pozivam na vaše zakone i tražim njihovu zaštiu. Stavite me pred sud i njegovom ću se pravorijeku pokoriti, ali ovdje nije mjesto za dalnju raspravu.«

»To se dade čuti«, reče pretor. »Hej, straže! Odvedite Arbacesa i pripazite na Kalena! Saluste, ti si nam odgovoran za svoju optužbu. A sada neka se igre nastave.«

»Šta kriknu Kaleno i obrati se na puk, »zar da se na takav grubi način povrijedi Izida? Zar da krv Apecidesova još uvijek vapi za osvetom? Zar da se pravda sada odgodi, da se kasnije osujeti? Zar da lava mine zakonski njegov plijen? Bože! Bože! Ja ćutim kako božanstvo na moja usta viče: Pred lava — pred lava s Arbacesom!«

Potpuno iznemogli svećenik sruši se pod težinom strasti što je u njemu bijesnila; u strašnim grčevima, s pjenom na usnama valjao se na podu — priličio je bjesomučniku. Puk koji ga je vidio zgražao se.

»Bog sam govori iz svetog ovog čovjeka — pred lava s Egipćaninom!«

S tim poklikom skočiše tisuće i tisuće na noge i jurnuše bliže, iz najgornjih redova spustiše se dolje i navališe prema Egipćaninu. Badava je edil izdavao zapovijedi. Badava se pretor naprezao da proglasi zakon.

Puk okusio je krv i žedjao je za njom još više — sujevjerje došlo je u pomoć njegovom bijesu. Uzrujan, raspaljen zaklanim već žrtvama, zaboravio je na ugled svojih glavara. Zapovijedi pretorove bile su kao ladja u buri, ali ipak mu je uspjelo da postavi straže duž dolnjih sjedala, gdje su sjedili otmjeniji staleži. Straže ove bile su tek slaba zaštita — valovi ljudstva zastaše za čas, ali samo da dadu Arbacesu vremena, da broji ono par sekunda, kad će ga stići njegova sudbina. U zdvojnom strahu, u kojem se je posvema izgubila njegova oholost, svrnuo mu je pogled preko svjetine, što se bučno bliže valjala, i kroz široku pukotinu u pokrovu opazi čudnostrašan pojav — opaziv ga, domisli se varci, a to mu dalo opet hrabrosti.

Podignuo je ruku a visokim čelom i kraljevskim mu licem osu se izraz neiskazanoga veličanstva.

»Gledajte onamo!« viknu on gromkim glasom, koji je utišao buku, »gledajte onamo, kako bogovi štite nevinoga. Vatra osvetnoga Orka ustaje protiv krivog svjedočanastva mojih tužitelja!«

Svi svrnuše pogledom gore i prestravljeni ugledaše, kako se je iz vrška Vezuva uzdigao golem oblak nalik na ogromnu jelu — deblo bilo je crno., grane vatra, a boja mijenjala se svaki čas: sad plameni žar, sad mutno zamiruće rumenilo, koje je odmah usplamsalo blještavim žarom!

Nasta grobna tišina, kroz koju je iznenada zagrmilo rikanje lava a ovomu iz nutrinje zgrade odjeknulo oštrije, bijesnije zavijanje tigra. Zastrašene tlakom atmosfere, postale su te zvijeri nevaravim prorocima nesreće što se je spremala.

Nato je slijedilo zapomaganje i vika žena što su sjedile u najgornjim redovima, dočim su se muškarci nijemo pogledavali. Zemlja počela se tresti, zidovi se amfiteatra ljuljali, iz daljine čuo se prasak urušenih krovova; još časak samo i činilo se kao da se onaj crni oblak s brda strijelovito poput bijesne bujice valja prema sakupljenima; istodobno počela je iz njega padati kiša pepela ispremješana užarenim kamenjem. Strašna ta

kiša spustila se je na poharane vinograde — na opustjele ceste — na amfiteater — nadaleko i široko — pače i na samo uzburkano more!

Sad nesta svakog reda i poretka, i svjetina nije više mislila na pravdu ni na Arbacesa; cijelo njeno nastojanje išto je za tim, da bježi, da uteče, da se spasi. Besprimjerna panika zahvati one silne hiljade ljudi. Turali, gnječili, gurali su jedan drugoga. Bez obzira na pale, gurala se je svjetina stenjući, kunući, moleći i krijšteći, prema brojnim izlazima. Kamo da bježe? Oni, koji su se bojali ponovnog potresa, pohitali su kući, da pokupe svoje najdragocjenije blago, pa da pobjegnu dok još ima vremena; druge opeta ustrašila je pepelna kiša, koja je sve to gušće padala, tako da su tražili zaklona pod krovovima najbližih kuća, hramova, koliba ili gdje im se pružila za to prilika. Ali sve crniji i crniji bivao je oblak što se nad njima krilio, a bijeli se dan pretvori u strašnu noć.

POGLAVLJE DEVETNAESTO.

OTAC I SIN.

Glauko nije znao da li spava ili bdije, kad su ga neozlijedjena izveli iz arene i odveli u malu neku ćeliju unutar zidina amfiteatra. Tuj mu prebaciše nekakovo odijelo, a poslužnici arene gurali se do njega da mu čestitaju. Živahno su izražavali svoje začudjenje kad li se izvana začu nestrpljiv, strastven klik, a odmah zatim udje slijepo djevojče, što ga je vodila samilosna ruka i baci se Glaukovim nogama.

»Ja sam te spasila,« zarida ona, »a sada ću rado umrijeti.«

»Nidijo, dijete moje, spasiteljice moja.«

»O podaj mi ruku, daj da te se dotaknem! Da, da, ti živiš! Nismo došli prekasno — ti živiš a ja — ja sam te spasila!«

Dirljivi taj prizor doskora prekinu zapomaganje iz amfiteatra. Sluge i straže udariše u bijeg i pustiše Glauka i Nidiju, da se spasu kako znadu. Ali jedva što je Atenjanin upoznao opasnost, koja im je prijetila, sjeti se plemenito njegovo srce Olinta. I njega je ruka bogova spasila od tigra; pa da sada u svojoj pokrajnoj ćeliji postane žrtvom još goreg udesa? Glauko uze dakle Nidiju za ruku i pohita do tamnice kršćanina, koji je klečao i molio.

»Ustani, ustani, prijatelju!« kliknu on. »Spasi se i bježi!« Rekav to izvede ga napolje, pokaza mu onaj golemi, crni oblak, iz kojega je padao pepeo i plovučac, pokaza mu užasnutu svjetinu, koja se je u divljem, bučnom bijegu raštrkala na sve strane.

»To je prst Božji; hvaljen da je Gospod!« kliknu Olint pobožno.

»Bježi! potraži tvoju braću! Nastojte da umaknete! Ostaj mi zdravo!«

Olint ne odgovori ništa, dapače nije ni zamijetio da mu se je prijatelj udaljio, tako mu je sva duša bila ispunjena uzvišenim, svetim mislima. U žarkom svome srcu kliktao je više radi milosrdja Božjega, nego li radi objavljenja njegove moći. Napokon se spremi i pohita odavle, kamo — toga nije znao. Iznenada nadje se pred otvorenim vratima mračne, opustjele ćelije, a pri svijetlu svjetiljke, što je tamo buktila, opazi tri gole lješine, što su ležale na zemlji. Bio je to spoliarium arene. Pun užasa, htio je da prodje mimo, ali se smjesta zaustavi, kad je začuo, kako je unutra neko tihim glasom zazivao ime Kristovo. »Tko,« zapita on »zazivlje ovdje Sina Božjega?« A kad nije dobio odgovora udje i opazi starca sijedoglavca, gdje sjedi na zemlji držeći u krilu svome glavu nekog mrtvaca. Neopisivom tugom, srdačnom čežnjom, zdvojnom ljubavi nagnuo se starac nad blijedo lice, koje je obujmio drhtavim svojim rukama. Sin mu je bio mrtav, umro je za njega — i srce puklo je starcu!

»Medone«, govoraše Olint sažalno, »ustani i bježi. Gospod se bliža u buri i oluji! Bježi dok te oganj ne sažge!«

»Bio je uvijeke tako pun života! — ne može da je mrtav! Dodji ovamo, stavi mu ruku na srce — zacijelo jošte bije!«

»Brate, duša se odijelila od tijela! — sjetit ćemo se je u molitvama našim! Mrtve prašine ne možeš oživiti! Dodji! Dodji! — Slušaj! dok evo govorim, pucaju zidovi! — slušaj! kako viču u smrtnome strahu! Ni časka ne smijemo izgubiti — dodji!«

»Ja ne čujem ništa,« odvrati Medon, potresav sijedim uvojcima. »Ubogi mladac, ljubav spram mene ubila ga!«

»Dodji, dodji! — oprosti prijatelju što te tjera!«

»Tiho! Tko će da rastavi oca sa sinom?« I Medon zagrli lješinu i obasu je vrućim cjelovima. »Podji ti

sam!« reče on podigav za čas oči, »podji, mi moramo da ostanemo nasamo!«

»Ah!« reče Nazarenac pun saučešća, »ta smrt vas je već rastavila!«

Starac nasmiješi se mirno. »Ne, ne, ne!« šaptao je, a glas mu je bivao sve tiši: »smrt je bila samilosnija.«

Rekav to klonu mu glava na grudi sinove — ruke mu se spustile .Olint ga prihvati za ruku — bilo je prestalo udarati. Zadnje riječi očeve ispunile su se: S m r t j e b i l a s a m i l o s n i j a!

Medjutim hrlili su Glauko i Nidija žurno ulicama ne mareći za opasnost, koja im je prijetila. Atenjanin saznao je od svoje spasiteljice, da je Ione jošte u Arbacesovoj kući. Tamo je letio da ju oslobodi, da ju spasi! Ono malo robova, što nisu pošli u amfiteater s Arbacesom, nije bilo doraslo Salustovoj oboružanoj četi, a kad je vatra po prvi puta provalila iz brda, zavukli su se u najzabitnije kutove kuće. Pače dugi onaj Etiopljanin ostavio je svoje mjesto na ulaznim vratima, pa tako je Glauko, ostavivši Nidiju vani da čeka, mogao proći svim prostorijama i zazivati Ionu, koja mu se napokon odazva iz neke zatvorene odaje. Razvaliti vrata, uzeti Ionu u naručje i izletiti iz kuće, bilo je djelo trenutka. Vani im se pridruži Nidija, i hvala mraku što ga je tvorio dim, nije ih opazio Arbaces, koji se je upravo bio povratio kući po svoje blago i po Ionu — dočim su ga oni, po glasu i po bjelini njegove odjeće, prepoznali.

Pa tako je hrlilo ovo troje naprijed — ali kamo, kad je svuda vladala strašna noć i strava? Glauko je jedva utekao smrti — a sad je ova samo promijenila svoj oblik i umnožala svoje žrtve.

POGLAVLJE DVADESETO.

BIJEG I UNIŠTAVANJE NA SVE STRANE.

Sve neobuzdanije bijesnio je Vezuv i u svome jaru rigao je neotklonivu propast na svoju okolicu. Sad je izbacivao slapove kipuće vode, koja se je pomiješala sa pepelom, a tijesto ovo padalo je kao vreli mulj, pomiješan golemim troskama, a opetujućim se izlivima, na kuće i ceste nesretnoga grada, uništavajući sve živo što mu je bilo na putu.

Sad, kad su se prirodne sile u najvećoj mjeri raspojasale, nije više nitko pazio ni na okoliš, ni na običaje, ni na ikoji ljudski zakon; sve strasti došle su do neobuzdanog izražaja, a nadasve pohlepa za tudjim imetkom. I svećenik Kaleno prepušten po svojim čuvarima, koji su utekli, sam sebi, pošao je svojim putem i pomoću rodjaka si Burba, što ga je putem sreo, dao se je sa svojim čestitim drugom na to, da okrade bogati Izidin hram. Došli su sretno na lice mjesta i baš kad su se nakrcani ugrabljenim blagom htjeli udaljiti, nadjoše svoju smrt još unutar raspucanih zidina, pod rušećim se balvanima i kamenjem. A kolikim se je drugim gradjanima i robovima, koji su u toj općoj zabuni posezali za tudjim ili svojim vlasništvom, isto desilo!

Cestom, što je vodila u Herkulanum, išli su nesigurnim korakom Klodije i njegov kladidrug Lepid. »Izadjemo li izvan grada,« reče Klodije, »naći ćemo kakova takova kola ili drugu koju priliku, da izbjegnemo tome paklu. Na sreću nemam mnogo da izgubim, a ono malo što imam, nosim sa sobom.« Napirlitani Lepid,

teturao je u strahu i užasu, ne smažući riječi, pored njega.

Uto se ozva plačljivi glas: »Hej, u pomoć! Potepao sam se, moja se baklja utrnula, moji su me robovi ostavili: ja sam Diomed, bogati Diomed — desethiljada sestercija onomu, koji mi pomogne!«

»Merkura mi! To je ponuda koja se rado čuje!« odvrati Klodije, oćutiv kako ga je netko uhvatio za nogu.

»Ha, Klodije, poznam taj glas. Kamo bježiš?« pitaše Diomed.

»U Herkulanum.«

»Hvala bogovima! Tad nam je do gradskih vratiju isti put. Ali potraži spas u mojoj vili. Ti znadeš, da u podzemne pivnice ne dopire ni kiša ni vatra.«

»Imaš pravo, pa ako se brzo opskrbimo živežnim sredstvima, moći ćemo izdržati, dok se brdo opeta opameti.«

Vodjeni jasnim svijetlom svjetiljke pod gradskim vratima, hrlili su bjegunci naprijed. Vjetar, što je zanašao sumporne pare i pepeo, popustio je nekoliko časaka, pa su mogli laglje disati. Prošli su pokraj rimske straže; ovda onda osvijetlio je bljesak blijedo lice stražarevo i sjajni mu šljem, ali ozbiljno njegovo lice bilo je i u toj stravi sabrano. Ustrajao je na svom mjestu — niti se nije maknuo. Željezni rimski vojnički zapt — prikovao ga uz njegovo mjesto sred borbe prirodnih sila! Kad su opet otkopali Pompeji, našli su mnogo stražarskih kostura na njihovom mjestu.

Videći se već blizu na cilju, kročili su Diomed i njegovi drugovi zasopljeni naprijed, kadli se pred njih baci žensko, glasno naričući i moleći zaklona. Bilo je to ono mlado djevojče, što je tako obijesno pozivalo mnoštvo k veselim igrama. Klodije gurne ju na stranu opsovav je, ali dobroćudni Diomed dozvoli joj da smije poći s njima.

Kliktajući prešli su prag kuće, jer su držali da su izbjegli svakoj opasnosti. U podzemnim prostorijama, kamo su žustri robovi ubrzo spremili dovoljno živeža

i ulja za svjetiljke, čestitali su si koli stanari kuće, toli i gosti, jedan drugome, što su se tako sigurno sklonili. Ali to zaklonište bilo je varavo u smislu onog proroštva Izidinog. Pepeo iz Vezuva nagomilao se nad njima poput briježuljka i zakopao ih za vazda.

Mrak bivao je sve to gušći, ali tim jače isticale se munje, koje su u svim bojama, crvenoj, modroj, žutoj, zelenoj od Vezuva ovamo sijevale i križale — osvijetljujući katkada cijeli grad. Isprekidala ih je užasna grmljavina, podzemna tutnjava i šum valova uzburkanoga mora. U mnogim ulicama ležao je pepeo već do koljena, mlazovi kipuće vode prodirali su u kuće i napunjali ih zagušljivim parama. Ogromni komadi pećina padali su po krovovima, razbijajući sve i zatrpavajući ruševinom hodnike i puteve. Bibanje zemlje bivalo je sve to jače; kudgod si stao nogom, kao da ti se tlo izmiče i okreće oko tebe. Mnoge kuće, pače i vinogradi zapališe se, rasvjetljujući na mahove strašnim plamenom svojim mrak oko grada. Čitave hrpe bjegunaca jurile su s gorućim bakljama prema moru, drugi opeta bježali su od mora natrag u nutrinju — jer je more odskočilo od obale. Kao sablasti sretale su se te hrpe, ne pitajući jedna za drugu — jer voda padala je sve češće i gušće, gasila im baklje, što su osvjetljavale iznakažena, mrtvačka lica prolaznika i tjerala ih sve do najbližega zakloništa. Sve je jurilo naprijed kao ludo, kao slijepo. Svih društvenih uredbi nestalo je, nijedan zakon nije više vrijedio, već jedino naravni zakon samoodržanja.

Okružen takovim užasom, gazio je Atenjanin s Ionom i slijepim djevojčetom kroz nagomilani, lijepivi pepeo, kadli mimo njih prodje hrpa od nekoliko stotina ljudi, što je namjerila prema moru. U taj par otrgnu se Nidija od njih, dočim je njega i Ionu zahvatila ta množica i potisnula ih naprijed, — pa kad je vreva napokon prestala — djevojčeta više nije bilo. Glauko ju je glasno vikao po imenu, ali uzalud; vratiše se natrag, ali ne nadjoše izgubljene, koju je rijeka onog ljudstva zacijelo na posve protivnu stranu za-

nesla. Ostali su dakle najedamputa bez vodića, jer slijepo djevojče, koje je bilo vično u vječnoj tami probijati se kroz najkrivudastije ulice, vodilo ih je, a da nije zalutalo, ravno k moru, odakle bi onda pokušali da pobjegnu. — Kamo da sada krenu u tom labirintu, gdje im je nestalo vodeće niti? Izmučeni, klonuli, nastaviše put svoj još neko vrijeme, dočim im je pepeo padao po glavi, a kamenje oko njih praskalo.

»Ah«, šapnu Ione, »ja ne mogu dalje, noge mi propadaju u žarkom pepelu. Bježi, dragi, bježi i prepusti me mome udesu!«

»O ne govori tako, vjerenice moja! Smrt s tobom sladja je nego život bez tebe. Ali kamo da krenemo u tom mraku? Skoro mi se čini, da smo se kretali u okrugu i da smo se opeta našli na istom mjestu, što smo ga prije jedne ure ostavili.«

»Bogovi! Pogledaj onaj komad pećine, što je razvalio onaj krov do nas. Put kroz ulice nosi smrt!«

»Blagoslovljen da je taj bljesak! Pogledaj, Ione, portik Fortuninog hrama pred nama je. Podjimo onamo, tamo ćemo se zakloniti pred ovim kipućim mlazovima!«

Uzev Ionu u naručaj, dočepa se teškom mukom hrama. Odnio ju je na udaljenije, bolje zaklonjeno mjesto pod portikom i nagnu se nad njom, da ju tijelom svojim zaštiti od bljeska i mlaza.

»Tko je ovdje?« zapita dubok, mukao glas iz susjednog kuta i dometnu: »Svejedno, bio prijatelj ili neprijatelj, — kad eto propada svijet!«

Ione obrati se na onu stranu otkuda je čula glas i kriknuv lako privinu se jače uz Glauka. Sad pogleda i on onamo: opazi uzročnika njene strave. Kroz mrak krijesila se nepomično dva oka, a kad je sijevnulo, opazi Glauko sav prestravljen lava, pred kojega su ga htjeli baciti, kako se je skutrio medju stupovima, a tik do njega, da ovaj zato nije ni znao, orijašku pojavu ranjenoga gladijatora Nigera.

Dugi, jasni bljesak osvijetlio je i čovjeka i zvijere,

mogli su vidjeti jedan drugoga, ali u obojice nestalo je svakoga instinkta. Što više, lav se je došuljao bliže gladijatoru, kao da traži društvo, a Niger nije se ni najmanje preplašio, već osta posvema miran. Prevratom u prirodi nestalo je straha, nestalo je običajnih njenih zakona.

Taj čas prodje mimo skupina muževa i žena, baklje su im titrale na vjetru, na čelu im je išao Olint. Uzdignuv ruke, gromkim je glasom klicao: »Jao, jao! Bliža se sud Gospodnji, vatrom s neba udara lice čovječje! Jao idolopokloncima, što prolijevaju krv svetu! Jao, jao njima!« Ostali opetovali su u strašnom koru njegove poklike, a kad ih je nestalo, nasta opeta gluhi mir oko hrama.

Vjetar i kiša slegli se na čas, — izgledalo je kao da brdo prikuplja nove snage za ponovnu provalu, — a to upotrijebi Glauko, da ohrabri Ionu i s njome ostavi trijemovnik. Pridružili su se skupini bjegunaca, što su u svijetlu crvenosvjetlećih baklja išli prema moru. Razni robovi nosili su teške košare i sanduke, a pred njima koracao je poput zapovjednika muškarac, s golim mačem u ruci. On se okrenu — pogledi smrtnoga neprijateljstva sretoše se, prepoznali su jedan drugoga: bio je to Arbaces, Egipćanin.

»Tako mi mojih otaca!« kliknu on radosno presenećen, »sreća mi se i usred tog užasa smiješi. Šibaj, Grče! Ja zahtijevam Ionu, svoju štićenicu!«

»Izdajice i ubojice!« doviknu mu Glauko zagledav mu se oštro u oči. »Nemesis predala te je mojoj osveti! Dodji samo korak bliže i dodirni se Ionine ruke, slomit ću ti oružje poput šaša i oboriti te u prah!«

Još nije bio ni dorekao, kad li jasno plavetno svijetlo osvijetli mjesto, gdje su stajali, a odmah zatim uzdignu se iz brda ogroman stup plamena, osvijetljujući sve krvavim sjajem, dok su se rijeke rastopljene lave poput zmija valjale niz njegove kosine. Robovi kriknuše glasno i šćućuriv se zakriše lica. Egipćanin sam stajao je kao ukopan; plameni žar osvijetljavao mu je strogo lice i draguljima posuto odijelo. Iza njega

Jasni bljesak osvijetlio je čovjeka i zvijer . . . . .

Glauce! Ti si moja predraga ženica!

uzdizao se je vitki stup sa mjedenim kipom Augustovim — sav u vatri.

Oviv lijevicu oko Ione, a uzdignutom desnicom čvrsto držeći stilus, kojim su ga u areni oboružali i koji je na svu sreću još uza se nosio — namrštena čela, otvorenih ustiju, s izrazom svega bijesa, što može ljudsku dušu da ispunja, u očima — stajao je Glauko protiv Arbacesa.

Časak još predomišljao se Arbaces i oklijevao, a onda zovnu: »Ovamo vas robovi! Opri mi se Atenjanine, i krv tvoja pasti će na vlastitu tvoju glavu! Ione moje je vlasništvo, ja si ju opet uzimam.«

Rekav to pokroči za korak naprijed — bio mu je to posljednji korak u životu! Zemlja se potrese i zaljulja pod njim, a cijelim gradom odjeknu istodobna lomljava rušećih se zidova i stupova. Munja — kao da ju je kovina privukla, ustavi se za čas nad kipom Cezarovim, — a onda rastrijeska i kip i stup, koji se povali i probi padom svojim čvrsti tarac.

Tutnjava i potres omamiše na čas Atenjanina. Kad se je opeta sabrao, još uvijeke je svijetlilo ono svijetlo, — još uvijeke se je zemlja ljuljala i tresla. Ione ležala je na zemlji bez svijesti, — ali sada nije gledao na nju — pogled mu se ustavio na strašnom jednom licu, koje je bilo utisnuto medju ruševine rastrijeskanoga stupa. Bilo je to mrtvačko lice mudroga maga — velikoga Arbacesa — Hermesa sa plamenim pojasom — zadnjega potomka egipatskih kraljeva!

Davši hvalu bogovima i pun svetoga straha s njihova strašna suda, uze Glauko Ionu još jednom pod ruku i nastavi svoj bijeg baš u čas, kad je jedan dio vrška vezuvskoga, što se je bio raspukao na dvoje, počeo amo tamo ljuljati, a na to se uz strašnu tutnjavu strovalio sa svoga gorućega podnožja i poput ognjene lavine niz strminu survao u dolinu, našto se je iz kratera uzdigao golem oblak najcrnijega dima zastrijev ubrzo zrak, zemlju i more.

Za ovom provalom slijedila je kiša pepela jedna

za drugom i nastala takova tama, da je sve zavila neprozirnim velom. Glauko da zdvoji; noge ga više nisu mogle nositi; pod jednim lukom klonu, držeći Ionu u naručju i čekaše odano smrt.

Medjutim se je Nidija, koja se je u onoj gužvi otkinula od Glauka i Ione, uzaludno trudila, da ih opeta nadje. Uzalud joj svako jadikovanje; izgubilo se je u općem zapomaganju. Neprestance vraćala se onamo, gdje je izgubila svoje prijatelje, sustavljala prolaznike, molila ih, ispitivala ih, hrlila dalje i opeta pitala, — ali tko da se u taj strašni čas brine za drugoga? Napokon se dosjeti, da je ono dvoje htjelo do obale; tim putem najlaglje će ih naći. Svojim štapom pomagala si je preko ruševina i zapreka i upravi korake svoje nevjerojatnom sigurnošću prema moru. Začudne li odvažnosti u tako ubogog, nemoćnog djevojčeta! Kako često su ju bjegunci, što su bježali glavom bez obzira, psovali, gazili, gurali — pače bacili o tle, kad je skupina bakljonoša punim kasom na nju naletila!

»Gle!« kliknu jedan glas iz skupine, »nije li to ono čestito slijepo djevojče? Baka mi, ovu ne smijemo pustiti ovdje da umre. Digni se Tesalko moja! Tako — tako! Jesi li se ozlijedila? Tako je pravo! Podji s nama! Mi idemo do obale!«

»Ah, Saluste, to je tvoj glas! Hvala bogovima! Ali, Glauko, Glauko gdje je, nijesi li ga vidio?«

»Ne, dijete moje. Zacijelo je već izašao iz grada. Bogovi, koji su ga spasili od lava, spasiti će ga i od ognjenoga brda«.

Rekav to povuče Salust slijepo djevojče sa sobom, ne obazirući se na njene molbe, da još počeka, pa da potraži Glauka, kojega je uzaludno na sve strane po imenu vikala.

Ne zadržavajući se nigdje, nastavili su bijeg, kad li sretoše drugu jednu skupinu; bili su to robovi sa blagom Arbacesovim. Jedini Sozija imao je još baklju i pri njenom svijetlu, što je palo na lice Nidijino, prepozna on Tesalku.

»Ti ovdje, slijepa čarovnice?« zapita rob.

»Tko si ti! Nije li to Sozijin glas? Znaš li ti štogod o Glauku?«

»O da, prije nekoliko časaka vidio sam ga.«

»Blagoslovljen da si! Gdje, gdje si ga vidio?«

»Pod lukom na fortunu skutrio se, — čini mi se da je mrtav ili bar umire! Stupio je u stope Arbacesove, koji se nalazi u carstvu sjena«.

Ne odvrativ ništa, izmota se Nidija iz gužve i vrati se u grad. Došav na forum, do luka, prignu se, stane naokolo pipati, zovući Glauka po imenu.

Slabi glas joj odgovori: »Tko me to zove? Zar je to glas sjena? Neka, ja sam spreman«.

»Ustani i podji za mnom! Podaj mi ruku Glauko — spasit ću te!«

Sav u čudu i pun nove nade, pridignu se Glauko, rekav: »Ti li si to vjerna naša Nidijo? Ti li si to, dobro djevojče, jesi li neozlijedjena?« Nato podje, napola noseći, napola vodeći Ionu, za svojom vodiljom, koja je mudro odabirala put, gdje ih nije ljudska vreva spriječavala u bijegu. Usprkos tomu prispješe uz velike poteškoće i počivajući često, napokon do mora, ukrcaše se u jednu ladju, koja se smjesta otisnula od obale i tako ih otela najgorim opasnostima.

Dobra Glaucami, ljubim Te!

POGLAVLJE DVADESETPRVO.

U ZAVIČAJU.

Sutradan osvanuo je blag i krasan dan; vjetrovi se slegli, a bez pjene sjalo se azurno more. Na istoku poprimala je laka maglica ružičaste boje, štono navještaju jutro. Tame je pomalo nestajalo, ali u daljini vidjali se još uvijek ostaci onog teškog i tamnog razornog oblaka, a crveni njegovi, prem sada već slabiji obrubi, odavali su još uvijek vatrenu djelatnost brda. Bijelih zidina i sjajnih stupova, koji su ukrašivali ljupku tu obalu, nestalo je! Žalostan bio je pogled na pustu obalu, na kojoj su se do jučer kočili živahni gradovi Herkulanum i Pompeji!

Brodari nisu klicali od veselja, što se je opeta vraćalo svijetlo — ta bivalo je to samo polagano, — a osim toga bili su odviše umorni, a da dadu oduška svome veselju. Ali tihi šapat duboke harnosti vinuo se je iz grudih noćnih putnika. Pogledavali su jedan drugoga, smiješili se ohrabreni, jer su vidjeli, da ima još svijeta oko njih, a Boga nad njima! I sigurni, da je najgore prošlo, zaklopiše trudne oči i padoše u blagi san. Nečujno gotovo primicala se barka luci spasa. Pa i druge ladje s vitkim jarbolima i bijelim jadrima, pune bjegunaca, vidjale su se kako plove pučinom, da pristanu uz gostoljubivu obalu.

U Rimu sastali se naši prijatelji sa Salustom, koji se je takodjer spasio. Ovaj se je stalno nastanio u Rimu, dočim si je Glauko, nakon što se je vjenčao s Ionom, odabrao za boravište Atenu, njihovo zajedničko rodno mjesto. Slijepu svoju spasiteljicu pridržali su kod sebe

i nisu prestajali, da joj na svaki mogući način iskažu svoju zahvalnost; ali posljedice prevelike živčane napetosti ne izostaše i spremiše nježnoj Nidiji prerani grob.

Poslije nekoliko godina pisao je Glauko prijatelju si Salustu:

»Nadgrobni spomenik vjerne naše Nidije gledam svaki dan sa prozora moje sobe i nikada mu ne manjka cvijeća, što ga Ione sama bere i njime kiti žaru. Kadgod se sjetim čudnog ovog djevojčeta, sjećam se tamnih sjena zadnjeg dana grada Pompeji i užasne one pustoši, koja se stere nad njegovim ruševinama. Još ti velim moj Saluste: Ja nisam više ono, što sam bio! Nekadanjeg zdravlja, jakosti i svježosti nestalo je, ubilo ga ono otrovanje i tamnica u kojoj sam skapavao poput zločinca.

Što mi javljaš o množanju kršćanske sekte u Rimu, tome se ne čudim, jer sam sâm, zajedno s Ionom, pred neko vrijeme prigrlio tu novu vjeru. Poslije propasti Pompeja, sastao sam se još jednom s Olintom, koji se je, mogao bih reći, samo za jedan dan spasio, jer je doskora poginuo kao mučenik svoje neobuzdane revnjivosti. On je bio, koji mi je dokazivao, kako me je ruka nepoznatoga mi Boga izbavila od lava i od strašnoga potresa. Slušao sam ga — povjerovao sam mu — poklonio se tome Bogu! Jer to ti je vjera, moj Saluste, koja osvjetljuje zemaljski ovaj život, dočim ti u budućem obećava potpunu slavu. Od prevelike ali revnjivosti onih, koji u svakom što ne misli kao oni, vide grješnika i prokletnika, očuvala me grčka krv, što u mojim žilama teče. Ja se ne zgražam nad vjerom inovjeraca. Ne usudjujem se da ih proklinjem, već se molim nebeskome Ocu, da im rasvijetli pamet. Mlakost ova, kako ju zovu, izvrgava me medju kršćanima mnogim sumnjičenjima, ali ja im to praštam; pa jer se javno ne spotičem o predrasude velike mase, uspijeva mi, upravo radi moga umjerenoga držanja, da očuvam svoju braću od strogosti zakona i od posljedica njihove vlastite revnjivosti.

Dok ti ovo pišem, dršću sunčane zrake nad Himetom, a u mome vrtu zuje proljetne pčele. Okreni

bujnomu Rimu ledja, Saluste, i dodji k nama u Atenu! Tuj ćemo zajedno tumarati maslinovim šumicama Hiskim! Ovdje svaka stvarca pobudjuje dušu i ulijeva joj visoke misli: drveće, voda, brda, nebo — sve se to slijeva u jednu jedinstvenu sliku Atene, koja je i u svojoj tužnoj neslobodi, ostala krasna majka poezije i mudrosti svjetske!«

KONAC.

ŠTO PRIČA POVIJEST?

Sedamnaest stoljeća bilo je prošlo, kad su grad Pompeji opeta iznijeli na svijetlo iz tihoga mu groba. Stijene bile su još posvema svježe, kao da si ih tek jučer oslikao; u bogatom mozaiku podova nijedna boja nije izblijedjela; na forumu stajali su nedovršeni stupovi onako, kako ih je radnik baš ostavio; u vrtovima tronožne žrtvene posude; u predvorjima škrinje za dragocjenosti; u kupkama željezno strugalo; u kazalištima ulazne marke; u dvoranama pokućstvo i svjetiljka; u blagovaonama ostanci posljednjeg ručka; u spavaonama miomirisi i ličilo, — a posvuda kosti i kosturi stanovnika, koje je nesreća zatekla u dnevnom im poslu, a nisu se više spasiti mogli.

Strašni taj dogadjaj stajao je glave i znatiželjnoga prirodoslovca Plinija starijega, a sinovac njegov, Plinije mladji opisuje sam dogadjaj u pismu, što ga je pisao prijatelju Tacitu, koji ga je za to zamolio da udje u njegovu rimsku povijest. I tako nam se je sačuvao dragocjeni izvještaj očevica. Plinije piše medju ostalim ovo:

»Stric moj nalazio se je s brodovljem, kojemu je zapovijedao, u Misenumu. Na 23. augusta, po prilici oko jedan sat po podne, reče mu moja majka, da se vidi oblak neobične veličine i oblika. On se je baš bio sunčao i mrzlo okupao, zatim je ručao i nakon toga dao se na studij. Obuv obuću, uspe se na jednu uzvisinu, odakle se je taj čudni pojav mogao vrlo dobro promatrati.

Izdaleka nije se moglo razabrati iz kojeg li se je brda podigao onaj oblak; da je to bio Vezuv, saznalo se tek kasnije. Oblik oblaka mogao se je prispodobiti

samo drvetu i to piniji, jer se je uzdizao poput dugog debla, a u visu razdijelio u više grana; po svoj prilici zato, jer je isprva bio potlačen gore, a onda se je, kad je taj tlak popustio, ili uslijed vlastite težine rasplinuo u šir. Mjestimice bio je taj oblak bijel, mjestimice musav i pjegav, prema tome da li je nosio sa sobom zemlju i kamenje.

Moj stric, kao učenjak, držao je taj pojav važnim i vrijednim, da se izbliže promotri. Odredi, da mu se spremi lagan brodić i dopusti mi, da ga pratim. Ja mu odvratih, da ću radije učiti, a slučajno imao sam i za njega samoga nešto izraditi. Baš kad je izašao iz kuće, dobi pismo iz Retine, u kojem ga je posada brodska u oči prijeteće opasnosti — mjesto ležalo je na podnožju brda, a moglo se je uteći samo ladjom — molila, da je spasi iz tolike opasnosti. On promijeni svoju odluku, i što je započeo kao učenjak, to je dovršio kao junak.

On odredi, da se spreme ratne ladje, ukrca se sam na jednu od njih, da priskoči u pomoć ne samo Retini, već i nebrojenim ljudima — jer obriježje bilo je radi ljupkosti svoje gusto napučeno. Otkale su drugi bježali, onamo je on hrlio i uperio ravno u pogibelj i to tako neustrašivo, da je kobni onaj dogadjaj, kako se je pred njegovim očima razvijao, opisao, kazujući taj opis u pero.

Pepeo padao je već na ladje, to žarči i gušći, što su dolazili bliže, — a domala stade padati plovučac i troske. Najednom im zakrči put do obale jaz, što je zinuo u moru kao i izmetine brda. Premišljavao je, bi li okrenuo natrag, ali odmah nato reče krmilaru, koji mu je savjetovao da se vrate: »Sreća pomaže junaka; idimo naprijed do Pomponiana!« Ovaj nalazio se u mjestu Stabije, na protivnom kraju zatona, što ga tuj more stvorilo u zavojitoj obali. Akoprem im nije prijetila neposredna opasnost, ipak je bila dosta blizu, ako poraste. Zato je dao Pomponian spremiti svoju prtljagu na ladju, spreman da bježi čim se slegne suprotni vjetar. Kad se je moj stric, komu je taj vjetar bio u prilog, iskrcao, ogrli, utješi i obodri on dršćućega i odredi,

da ga odnesu u kupke, da tako svojim pouzdanjem suzbije Pomponianov strah. Okupav se sjeo je za stol i vesela lica slasno je ručao.

Medjutim sukljali su iz Vezuva na mnogo mjesta široki plamenovi i visoki ognjeni stupovi, a mrka noć pojačavala je njihov sjaj i svijetlost.

Da se ljudi ne ustraše, tvrdio je moj stric, da su to seljačke kuće, koje sada nakon što su ih seljaci napustili i vatri prepustili, bukte i plamte. Na to legne na počin i doista zaspa čvrsto; ljudi pred vratima čuli su ga kako duboko diše, jer je radi svoje krupnosti uvijeke teško i glasno disao. Ali prostor pred spavaonicom doskora se je tako napunio pepelom i plovučcem, da mi stric, ne bi bio mogao više izaći napolje, da je dulje unutra ostao. Probudiše ga stoga, on ustade i podje do Pomponiana i ostalih, što su bdili. Vijećali su: bi li ostali u kući ili bi izašli napolje, jer uslijed opetovanih žestokih potresa, ljuljale su se kuće i činilo se, kao da se, pokrenute u svojim temeljima, pomiču sad ovamo sad onamo. Ma da ih je napolju ugrožavalo padajuće kamenje, ipak im se tamo činilo sigurnije nego u kući. Kod moga strica odlučio je razlog protiv razloga, a kod ostalih strah protiv straha. Da se zaštite protiv kiše kamenja, staviše si na glavu jastuke, a ove povezaše rupcima. Drugdje bio je već bijeli dan, tamo je bila mrka noć, koju su nastojali da rasvijetle bakljama i svjetiljkama svake ruke. Odlučiše da podju do obale, da se osvjedoče može li se isploviti, ali more bilo je bijesno i uzburkano. Moj stric polegnu na rasprostrto sukno i zatraži opetovano svježe vode, da se napije. Doskora natjerao je plamen i sumporni mu zadah ostale u bijeg — pa i njega sklonuše, da se pridigne. Uprijev se o dva roba, pridigne se, ali se smjesta sruši, ugušen, kako mi se čini, gustim dimom, koji mu je zabrtvio dušnik, od naravi već slab i uzak i izvržen čestim grčevima. Kad se je razdanilo, bilo je to treći dan iza onoga, što ga je posljednji puta gledao, našli su mu tijelo neozlijedjeno i potpuno odjeveno, činilo se kao da spava, da nije mrtav.«

U kasnijem pismu, što ga je pisao Tacitu na njegovu molbu, priča Plinije mladji još ovo:

»Ja sam ostao s majkom u Misenumu, pa kad je moj stric otišao, probavio sam dan u nauci, jer zato i nisam pošao s njime; iza toga se okupah, poručah i legoh spavati, ali san bio mi je kratak i nemiran.

Potres, što smo ga već nekoliko dana oćutili, nije nam, jer je to obična pojava u Kampaniji, zadavao nikakovih briga. Ali one noći bio je tako jak, da se je činilo, kao da se sve ne samo ljulja, već da će se i srušiti. Moja majka uleti u moju spavaonicu; upravo sam htio da ustanem i da ju probudim, ako još spava. Posjedali smo na dvorištu, koje je kuću dijelilo od mora. Ja ne znam, bi li to nazvao hladnokrvnošću ili nepromišljenošću, jer tada mi je bilo tek osamnaest godina — jednom riječi, dadoh si donijeti povijest Tita Livija i stanem čitati, kao da me se sve to i ne tiče, dapače nastavio sam svoje započete ispiske. Uto udje neki prijatelj moga strica, koji je nedavno bio došao iz Španjolske, pa kad je vidio mene i moju majku, kako mirno sjedimo, mene pače i s knjigom u ruci, stane nas psovati, nju radi njene strpljivosti, a mene radi moje bezbrižnosti. Ali ja sam uza sve to dalje revno čitao.

Prem je već bio prvi sat u danu (šest sati izjutra) ipak je još sve bilo tamno. Okolne zgrade tako su se ljuljale, da nam je i u tom otvorenom, ali ograničenom prostoru prijetilo njihovo urušenje, pa zato odlučismo, da ostavimo grad. Zastrašeno mnoštvo, koje u strahu svojem drži, da je najpametnije činiti ono, što vidi da drugi čine, natisnu hrpimice za nama i guraše nas naprijed. Kad su nam kuće bile za ledjima, zastasmo. Ali i ovdje čekala nas nova čudesa, nove strahote. Naša kola drmala su se po sasma ravnoj cesti amo tamo i nisu ostajala na miru ni onda, kad smo ih kamenjem podložili. More kao da će samo sebe progutati, tako silno se je uslijed potresa zalijevalo. Obale su opuznule, a mnoge morske životinje zaostaše na pijesku. Na protivnoj strani prolomio se strašan crn oblak, izbacivao je na sve strane ognjene zmije i vatru nalik na munje, samo mnogo veće.

Sad posta onaj prijatelj iz Španjolske žešći i nasilniji. »Ako ti je brat, ako ti je stric još na životu«, reče on, »tad zacijelo hoće, da se spasete, a ako je poginuo, tad je želio, da ga preživite: zašto dakle otežete sa bijegom?« Odvratismo mu, da se ne možemo na to odlučiti, dok ne znamo, da li se je on spasio. Sad nas on ostavi i ukloni se brzim bijegom opasnosti. Doskora spusti se onaj oblak na zemlju i prikri more. Zavio je cijelu Kapreju i zastro cijelo prigorje Misensko. Sada me opomenu i zamoli mati, da bježim, što mogu brže, pače mi to zapovijedi. Mlad da sam, govorila mi ona, pa ću moći lako uteći: ona da je stara i boležljiva i rado će umrijeti, samo da ne bude krivac mojoj smrti. Ja joj odvratih, da se bez nje ne ću da spasim, primih ju za ruku i prisilih je da ide brže. Išla je nerado, i jadikovala što me zadržaje.

Već je padao po nama pepeo, ako i ne u velikoj množini. Ja se ogledam: gusti dim valja se za nama poput bujice. Uklonimo se malo rekoh, dok jošte nešto vidimo, da nas ne prevale i u mraku ne pogaze. Jedva što smo se sklonili, kad li se zamračilo, ali ne kao za tamne oblačne noći, već kao da si u zatvorenom prostoru utrnuo svjetiljku.

Sad se začu plač žena, jecanje djece, vika muževa; jedni vikali su svoje roditelje, drugi svoju djecu ili svog supruga; jedni su se tužili na vlastitu sudbinu, drugi na sudbinu svojih milih i dragih; mnogi željeli su si smrt od straha pred smrću. Jedni dizali su ruke na molitvu bogovima, drugi opet govorili su, da nema više bogova i da je nadošla zadnja, vječna noć. Bilo je i takovih, koji su postojeću opasnost povećavali zastrašnim vijestima. U Misenumu da veći dio grada gori, jedan dio da se je srušio, — a sve to vjerovalo se, ma da nije odgovaralo istini.

Sad posta nešto svjetlije, ali ne kao da se vraća dan, već kao da se približava neka vatra. Ali mjesto vatre nasta ponovni mrak, a kiša pepela bila je tako

silna i gusta, da smo često morali ustati, da ga otresemo sa sebe, da nas ne zaspe i teretom svojim ne smrvi.

Mogao bih se pohvaliti, da mi se u toj velikoj opasnosti nije oteo ni jedan uzdah, nijedna nemuževna riječ, da nisam u pomisli, da ću propasti sa svijetom, a svijet samnom, našao tužnu doduše, ali veliku utjehu.

Napokon rasplinu se gusti mrak u neku vrst dima ili magle; uistinu se je razdanilo, dapače i sunce se je pojavilo, ali mutno, kako to za vrijeme pomrčine znade biti. Svi predmeti pričinjali su se nesigurnim još očima promijenjeni i visoko posuti pepelom kao snijegom. Vratismo se u Misenum, očistili smo se i uredili kako smo mogli i sproveli smo noć nemirno u strahu i nadi. Ali strah je nadvladavao, jer potres trajao je i dalje, a ljudi, koji su gotovo poludili bili, proricali su najstrašnije stvari i svoju i tudju su nesreću upravo pretjeravali. Mi pako, prem smo poznavali svu opasnost i svaki čas bili spremni na nju, ne mogasmo se odlučiti da podjemo dalje, dok nam ne stignu vijesti od strica — —.«

U povijesti Dia Kasija opisana je ona znamenita provala Vezuva ovako:

Stanovnicima kampanskih gradova pričinilo se, kao da mnogo muškaraca, nadnaravne veličine, onako kao što slikaju gigante, prolazi danju i noću koli po brdu samom, toli i po okolišu mu, odnosno da hoda po zraku. Nato zavladala je strašna suša, a iznenada stala se zemlja tresti, tako da je svuda u dolini prokljućala vrela voda, a visovi se raspucali. To se je zbivalo uz tutnjavu, koja je, kad je dolazila ispod zemlje, naličila grmljavini, ako li pako iznad nje urlikanju divljih zvijeri. Usto je bijesnilo more i grmilo nebo, našto se je čula strašna lomljava, kao da se ruše brda. Ponajprije izlijetalo je ogromno kamenje iz dubina Vezuva prema vršku, za njim ognjena masa sa gustim dimom, tako da se je njime zasitio sav zrak, a sunce zamračilo kao da je pomrčina.

Dan se pretvori u noć, a svijetlo u tminu, a mnogi

su držali, da su opeta ustali giganti, jer su se i sada pojavljivale takove orijaške pojave u dimu, a na časove čuo se kao zvuk trublje; drugi opet držali su, da će se cijeli svijet rasplinuti u ognjenom kaosu. Zato su jedni bježali iz kuća napolje, a drugi s polja u kuće, drugi opeta hrlili su ne znajući od straha kamo će, od mora prema nutrinji, od nutrinje prema moru, držeći, da je ono što je dalje, sigurnije od bližega. Istodobno palo je neizrecivo mnogo pepela, koji je pokrio kopno i more i zasitio cijeli zrak. Kudgod je pao, ništio je ljude, polja, blago, a pogotovo je usmrtio sve ptice i ribe, što više zasuo je čitava dva grada, Herkulanum i Pompeji, kojega su stanovnici upravo u kazalištu bili. Jer pepela bilo je toliko, da ga je vjetar zanesao i u Afriku, Siriju i Egipat; u Rimu, kamo je takodjer dopro, zasitio je sav zrak i pomrčao sunce. Mnogo dana živjeli su tamo ljudi u velikom strahu, jer nisu znali što se je zbilo, a niti su se mogli domisliti, što to ima da znači. I tamo su držali, da će svijet propasti, da će sunce o zemlji utrnuti, a zemlja u nebu rasplinuti.

Konac.

SADRŽAJ:

HRVATSKI ŠTAMPARSKI ZAVOD D. D. U ZAGREBU.